DE VESTING
GORINCHEM
Van November 1813 tot Maart 1814.

6.GORIN SABRON.F.-De vesting Gorinchem van Nov.1813-M...
1902.,.M.krtn.
129.SAUVIN.

5001

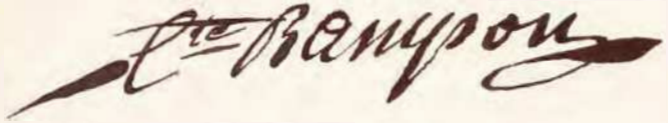

DE VESTING
GORINCHEM

VAN NOVEMBER 1813 TOT MAART 1814.

Bewerkt onder toezicht van den Chef van den Generalen Staf

DOOR

F. H. A. SABRON,

Kolonel der Infanterie.

Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie.

BREDA.

DE KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

1902.

INHOUD.

		Bladz.
INLEIDING		1.
HOOFDSTUK I.	Opmarsch der Verbondenen in Holland.	5.
HOOFDSTUK II.	De vesting Gorinchem vóór 20 November 1813	14.
HOOFDSTUK III.	Het in staat van verdediging brengen der vesting	25.
HOOFDSTUK IV.	Het tijdperk vóór de insluiting	33.
HOOFDSTUK V.	De insluiting der vesting	41.
HOOFDSTUK VI.	Het beleg	54.
HOOFDSTUK VII.	Het beschieten van de stad Gorinchem	82.
HOOFDSTUK VIII.	Wapenstilstand, onderhandeling en overgave	97.
BIJLAGEN I—XXV		116.

OPGAVE DER BIJLAGEN.

BIJLAGE I. Samenstelling van het 3de Pruisische legerkorps.
» II. Opgave betreffende de Russische troepen.
» III. Nachrichten über Gorcum. 'e
» IV. Brief van den Souvereinen Vorst aan den Commis-e saris-Generaal van Oorlog.
» V. Brief van Generaal VON BÜLOW aan id.e
» VI.e Brief van den Commissaris-Generaal van Oorloge aan Generaal VON BÜLOW.e
» VII. Extract uit een Rapport omtrent eene verkenninge in de omstreken van Gorinchem.e
» VIII. Staat der gewapende vaartuigen.e
» IX.e Aansporing voor het garnizoen van Gorinchem om in opstand te komen.e
» X. Brief van Generaal VON BÜLOW aan den Souvereinene Vorst.e
»e XI.e Brief van den Majoor der Artillerie VAN HOEIJ aane den Commissaris-Generaal van het Departement van Oorlog.
» XII. Bericht omtrent de aankomst van geschut te Papendrecht.
»e XIII. Nieuwjaarswensch van Generaal VON BÜLOW aane zijne troepen.
» XIV.e Nadere opdracht aan den Luitenant-Kolonel der Geniee LE FÈVRE DE MONTIGNY.e
» XV. Ontwerp-brief voor den Commandant der vesting Gorinchem.
» XVI.e Waterstand op de Merwede voor Gorinchem, gedurende de maand Januari 1814.e

BIJLAGE XVII. Temperatuur en windrichting in Januari 1814.
» XVIII. Brief van den maire van Gorinchem aan den vestingcommandant.
» XIX. Besluiten van den Souvereinen Vorst, betreffende het doorsteken van den Zuider Lekdijk.
» XX. Rapport betreffende het beschieten van Gorinchem.
» XXI.e Verdrag tot overgave der vesting.
» XXII.e Certificaat voor den maire van Gorinchem.
» XXIII.e Marschtableau voor de transporten krijgsgevangenen.
» XXIV. Dankbetuiging van den Souvereinen Vorst aan Generaal VON BÜLOW, en Besluit betreffende de toekenning eener lijfrente.
» XXV. Besluit van den Souvereinen Vorst van 8 April 1814, betreffende eene geldelijke belooning voor de Pruisische troepen.

Geraadpleegde bronnen.

1. Verschillende Verbalen van het Archief van het Departement van Oorlog; en memoriën uit het Archief der Genie.

2.e Verschillende bescheiden, aanwezig in het Krijgsgeschiedkundige Archief van den Generalen Staf.

3.e Verschillende bescheiden, brieven, kaarten enz. aanwezig ine de gemeente-archieven van Streefkerk, Schoonhoven, Gorinchem.

4. *Nederlandsche Staatscouranten* van Januari en Februari 1814.

5.e *Nationaal gedenkboek der hernieuwde Nederlandsche Unie van den jare MDCCCXIII*, door J. KONIJNENBURG. 's Gravenhage. ALLART. 1816.

6.e *Geschiedenis der Staatsomwenteling in Nederland, voorgevallen ine het jaar* 1813, door Mr. HERMAN BOSSCHA. Amsterdam. 1816.

7.e *Verhaal betrekkelijk het beleg, bombardement en de overgave van Gorinchem in den winter van* 1813 *en* 1814, door D. DE GRAAFF. Gorinchem. J. VAN DER WAL. 1814.

8.e *Berigt aangaande de belegering en het ontzet van Gorinchem en het daarbij gebeurde in den omtrek*, door A. DE KONING, Predikant te Sliedrecht. Dordrecht. BLUSSÉ. 1814.

9. *De omwenteling van* 1813. *Bijdragen tot de geschiedenis der revolutie*, door THEOD. JORISSEN. Groningen. WOLTERS. 1867.

10.1 *De Noorder Lekdijk Bovendams en de doorsteking van den Zuider Lekdijk bij Culemborg* 1803—1813, door J. W. WELCKER, Ingenieur van den Waterstaat. 's Gravenhage. NIJHOFF. 1880.

11. *Beknopt verslag van de belegering van Gorinchem, getrokken uitn officiëele rapporten.* Rotterdam. IMMERZEEL. 1814.

12.1 H. J.1VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal van het voorgevallene binnenn Gorinchem gedurende het beleg van gemelde stad sedert den* 17 *Nov.n* 1813, in fol. H. S. Koninklijke Bibliotheek O. 176.

13.1 *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd.* Afl. 21 en 22,1 door F. DE BAS, Luitenant-Kolonel der Huzaren. Schiedam. ROELANTS. 1892.

14.1 *Woerden in Slagtmaand* 1813, door Mr. JAN MEULMAN. 's Gravenhage. ALLART. 1814.

15. *Levensbijzonderheden van den Luitenant-Generaal Baron* C. R. T.1 KRAYENHOFF, door Mr. H. W. TYDEMAN. Nijmegen. VIEWEG. 1844.1

16.1 *De oorsprong van Loevestein en Monnikkenland met geschiedkundige aanteekeningen*, door VAN DAM VAN BRAKEL. Gorinchem. NOORDUIJN. 1856.

17. *Geschiedkundige aanteekeningen betrekkelijk het slot Loevestein,n* door BOONZAJER en MERKES. Gorinchem. HORNEER. 1840.

18.1 *Correspondance de* NAPOLEON I. Paris. 1858—1870.1

19.1 *Recueil des ordres de mouvement, proclamations et bulletins de S. A. R. le Prince Royal de Suède, commandant en chef l'armée combinée du Nord de l'Allemagne en* 1813 *et* 1814. Stockholm. ECKSTEIN. 1839.

20.1 *Biographie nouvelle des contemporains.* Tome XVII. Paris. 1824.1

21.1 *Souvenirs du maréchal* MACDONALD. Paris. 1892.1

22.1 *Journal contenant les principaux évènements survenus dans len Département des Bouches du Rhin etc.* par J. LINSEN, Sécrétaire Général de la Préfecture; opgenomen in Deel I der *Bijdragen tot de geschiedenis, oudheden, enz. der Provincie Noord Braband*, door C. R. HERMANS. 's Hertogenbosch. 1845.

23.1 *Die Jäger und Schützen des Preuszischen Heeres von* C. F.1 GUMTAU. Berlin. 1834.

24. *Geschichte des Colbergschen GrenadierRegiments Graf* GNEISENAU1 (2. *Pommerschen*) *N°.* 9 von VON BAGENSKY. Berlin. MITTLER. 1890.1

25.1 *Geschichte des InfanterieRegiments* VON BORCKE (4. *Pommerschen*) *N°.* 21. 1813 *bis* 1889. Bearbeitet von G. SCHREIBER, Hauptman im1 Regiment. Berlin. MITTLER. 1889.

26. *Geschichte des GrenadierRegiments König* FRIEDRICH I. (4. *Ostn Preuszischen*) *N°.* 5, von KOPKA VON LOSSOW. Berlin. MITTLER. 1901.1

27. *Geschichte des Feld-ArtillerieRegiments General Feldzeugmeister* (1. *Brandenburgischen*) *N°.* 3, VON STUMPFF. Berlin. MITTLER. 1900.1

28. *Der Feldzug des dritten Deutschen Armeekorps in Flandern,n* von L. F. BUCHER. Leipzig. 1854.

29.1 *Geschichte des* 3. *Westfälischen Infanterie Regiments N°.* 16.1 Berlin. 1880.

30.n *Schwarze Husaren.n Geschichte des* 1. *Leib Husaren Regimentsn N°.* 2, von MACKENSEN,1 Major im Generalstab. Berlin. MITTLER.1 1892.

31. *Aus dem Tagebuche des Rittmeisters* VON COLOMB. *Streifzüge* 1813 *und* 1814. Berlin. MITTLER. 1854.

32. *Der Winterfeldzug in Holland, Brabant und Flandern*, 1813,1 *und* 1814, von A. CRUSIUS. Luxemburg. Verlag von V. BÜCK. 1865.

33. *Leben des Generals Grafen* BÜLOW VON DENNEWITZ, von1 K. A. VARNHAGEN VON ENSE. Berlin. REIMER. 1853.

34. *Memoiren des Königlich preuszischen Generals der Infanterie* LUDWIG VON REICHE. Leipzig. BROCKHAUS. 1857.

35. *Von der Pieke auf. Erinnerungen an eine* 49 *jährige Dienstzeitn in der Kön. Preusz. Art.* von W. MENTE. Berlin. ALEXANDER DRUCKER.1 1861.

INLEIDING.

Een gedeelte van de Nederlandsche krijgsgeschiedenis, waaraan tot dusverre nog niet veel aandacht is gewijd, is dat hetwelk betrekking heeft op de bevrijding van onze gewesten van de Fransche overheersching in 1813 en 1814. Evenmin als de staatkundige en algemeen historische gebeurtenissen van die dagen genoegzaam bekend mogen worden geacht (1), is, hetgeen toen op militair gebied is voorgevallen, aan een eenigszins uitvoerig onderzoek onderworpen. Ongetwijfeld hebben verschillende omstandigheden daartoe aanleiding gegeven, doch waarschijnlijk moet de voornaamste reden voor deze achterstelling van het bedoelde gedeelte onzer krijgsgeschiedenis worden gezocht in de moeilijkheid om in de archieven de bescheiden op te sporen en te raadplegen, welke over de juiste toedracht der gebeurtenissen het gewenschte licht kunnen verspreiden.

Het is waar dat de hoogleeraar J. Bosscha in zijn bekend werk: *Neêrlands Heldendaden te land*, »de wapenfeiten welke de geschiedenis »dier herstelling (van onze onafhankelijkheid) te vermelden heeft" beoordeelt als »noch leerzaam voor den krijgsman, noch geschikt tot »opwekking van het nationaal gevoel", zoodat die hoogleeraar het daarom niet noodig achtte »om die verrigtingen welke ook reeds »uitvoerig elders zijn te boek gesteld op nieuw tot een of meer »tafereelen te schikken", en het is mogelijk dat door dit oordeel anderen zich hebben laten afschrikken om die krijgsgebeurtenissen in nadere beschouwing te nemen, doch het valt te betwijfelen dat de invloed van het woord van den hoogleeraar zoo groot zou zijn geweest, of nog is, dat dáárdoor zoo weinigen zich geroepen hebben gevoeld om de voorvallen van militairen aard aan een nader onder-

(1) Zie Jorissen: *De omwenteling van 1813. Bijdragen tot de geschiedenis der revolutie.* Iste Deel. Inleiding.

zoek te onderwerpen. Tegen de meening van den hoogleeraar BOSSCHA valt bovendien o. i. nog al wat te zeggen. In de eerste plaats is het minder juist dat »die verrigtingen reeds uitvoerig elders »zijn te boek gesteld". Voorzeker, de door BOSSCHA genoemde werkeno bevatten vele belangwekkende bijzonderheden, doch een duidelijke,o op voldoende gegevens van weerszijden berustende beschrijving der oorlogshandelingen bevatten zij niet. Geschreven door leeken op krijgskundig gebied, wordt in die verhalen meer aandacht geschonken aan hetgeen de burgerij ondervond dan aan het doel en de uitvoering der oorlogshandelingen. Ook is het o.d. niet juist dat de wapenfeiten »noch leerzaam voor den krijgsman, noch geschikt »tot opwekking van het nationaal gevoel" zouden zijn.o Het is geenszins noodig, noch zelfs wenschelijk, dat de militair zich bij de studie der krijgsgeschiedenis uitsluitend bepaalt tot oorlogshandelingen, waarbij het eigen leger de zegepraal behaalde, of waarbijode strijdo zich door groote gevechten en aanmerkelijke verliezen aan een of aan weerszijden heeft gekenmerkt. Ook uit wapenfeiten van mindero groote beteekenis kan menigmaal leering worden getrokken, en dit is vooral dàn waarschijnlijk, wanneer de gebeurtenissen plaats vonden op onzen eigen bodem. Zoo menigmaal wordt gewezen op het eigenaardige van de oorlogvoering in polderland, dat reeds uit dien hoofde elke werkelijk in zulk een terrein voorgevallen strijd onze aandacht moet trekken.

Soms hoort men nog stemmen opgaan, die beweren dat wij voor de oorlogvoering van den tegenwoordigen tijd, zoo aanmerkelijk verschillende van die van vroegere dagen, bezwaarlijk lessen uit het verleden kunnen putten. Zij die zoo spreken, zien voorbij dat, hoezeer het tactisch gebruik van troepen door veranderde organisatie, bewapening, vuuruitwerking, enz. aanzienlijk gewijzigd werd, en de strategische leiding, met den aanleg van groote verkeerswegen te land en te water, met spoorwegen en telegraaf rekening moet houden, toch tal van andere factoren, in hun grooten invloed op de oorlogvoering, onveranderd zijn gebleven. Moreel, discipline en geoefendheid van de troepen, geest en welvaart van de bevolking, bekwaamheid en karakter van de aanvoerders, leggen nog evenveel gewicht in de schaal als voorheen; veiligheids- en verkenningsdienst ondergingen in hunne hoofdbeginselen geen wijziging; de terreinen zijn in hoofdzaak onveranderd gebleven, en daarmede is hun gewichtige invloed op de oorlogshandelingen in het minst niet verzwakt; kortom, uit het beeld dat de oorlogvoering in haar geheel vroeger vertoonde, kunnen ook thans nog nuttige lessen worden getrokken,

wanneer men zich niet bepaalt tot oppervlakkig lezen, maar zich door nauwgezette overweging een juiste voorstelling van het gebeurde vormt.

Hoeveel waarde trouwens in andere legers wordt gehecht aan de studie van veldtochten, belegeringen, gevechten uit het verleden, kan wel blijken uit het feit dat de krijgsbesturen het publiceeren van beschrijvingen dienaangaande niet alleen bevorderen maar zelfs bevelen.

Wat betreft het nationaal gevoel, o.d. zal dit voorzeker meer worden opgewekt wanneer de wapenfeiten — zij mogen ook al minder gewichtig zijn — plaats hadden in het eigen land, op bekende terreinen, dan wanneer zij in den vreemde voorvielen.

Door bijzondere omstandigheden hadden wij gelegenheid, de origineele bescheiden betreffende de jaren 1813 en 1814, voor zooverre dezeoin onze archieven — in het bijzonder dat van het Departemento van Oorlog — aanwezig zijn (1), te lezen en te bestudeeren. De inzage van die stukken schonk ons de overtuiging dat daarin veel gegevens voorkomen, welke voor de juiste kennis van den toenmaligen loop van zaken van nut kunnen zijn; en daar zij ook op krijgskundig gebied geenszins onbelangrijk kunnen worden genoemd, besloten wij den inhoud van eenige dier bescheiden te verwerken in eene beschrijving van de belegering der vesting Gorinchem (2). Bij de keuze van deze plaats werden wij geleid door de overwegingo dat hetgeen in 1813 en 1814 daar binnen de vestingwallen voorviel, met vrij groote volledigheid is beschreven in een tweetal geschriften door inwoners ter plaatse te boek gesteld gedurende de insluiting, waarvan één, korten tijd daarna, in druk verscheen, terwijl uit de archiefstukken de noodige gegevens konden worden verkregen voor een voldoend overzicht van de maatregelen, welke buiten de vestingo in het werk zijn gesteld om den vijand daaruit te verdrijven.o Daardoor is het mogelijk een geheel samen te stellen dat, wel is waar, niet volledig kan worden genoemd, doch dat in ieder geval een voldoend beeld geeft van het gebeurde. Een andere reden om

(1) Hoewel die stukken talrijk zijn, kunnen zij niet geacht worden eene complecte verzameling uit te maken.

Daar vreemde troepen, ePruisen, Engelschen en Russen, in die dagen bij onze afschudding van hete dwangjuk de voornaamste rol hebben gespeeld, ligt het voor de hand dat vele origineele bescheiden in buitenlandsche archieven zijn terecht gekomen.

(2)e De vergunning tot het gebruik maken van den inhoud der stukken in openbare geschrifte werd door den Minister vane Oorlog verleend bij beschikking van 27 Maart 1899. 1ste Afd. N°. 32.

de keuze op Gorinchem te vestigen was, dat juist vóór en in die vesting, het eigenaardige van het terrein — in ruimen zin genomen — een groote rol heeft gespeeld bij aanvaller en verdediger.

Tot een juist begrip van den loop en van den samenhang der gebeurtenissen achten wij het noodig de beschrijving van de bedoelde belegering in te leiden door een overzicht, in algemeene trekken, van het oprukken in ons land van een gedeelte der strijdmacht van de Verbondenen, in de dagen welke voorafgingen aan het tijdstip waarop Gorinchem werd ingesloten.

HOOFDSTUK I.

Opmarsch der Verbondenen in Holland.

In October 1813 bij Leipzig overwonnen, was Keizer NAPOLEON I gedwongen, met de hoofdmacht van de legerkorpsen die hem nog overbleven naar de Fransche grens terug te trekken. De verdediging van die grenzen met alle beschikbare krachten tegen de overmachtige legers der Verbondenen, vorderde thans NAPOLEON's volle aandacht en zorgen, en dat daarbij ook maatregelen moesten worden getroffen tot behoud van Holland, ligt voor de hand. Bleef de Keizer meester in de Hollandsche departementen, en maakte de bevolking geen gemeene zaak met den vijand, dan was Frankrijk aan de noordzijde, in de linkerflank, gedekt. Wilden de Verbondenen over Holland de noordelijke grenzen van het oude Frankrijk naderen, dan zouden zij, zoo zij daarin al slaagden, daarbij toch aanmerkelijk tijdverlies lijden. De Keizer zou dan gelegenheid hebben om zijne strijdkrachten te vergrooten en te verbeteren, en zich beter te weer kunnen stellen tegen de aanzienlijke overmacht waarmede hij kon worden aangevallen.

Geheel anders zou de toestand worden wanneer NAPOLEON Holland reeds spoedig verloor. De weg naar noordelijk Frankrijk lag dan open; belangrijke terreinhindernissen zou de vijand op zijn weg niet ontmoeten, terwijl de onderscheidene havens aan de Hollandsche zeekusten, aan Engeland ruimschoots middelen opleverden om troepen aan land te zetten, en deze op het noordelijk operatie-tooneel bij de legerkorpsen der Verbondenen te voegen.

Het is niet aan te nemen dat, terwijl een der redenen voor de inlijving van Holland bij het Keizerrijk voorzeker is geweest date

daardoor Frankrijk's noordgrens strategisch beter beveiligd werd, de Keizer niet volkomen doordrongen was van het groote gewicht dat voor Frankrijk aan het behoud van Holland was verbonden.

Reeds in October 1811, tijdens zijne reis door Holland, had NAPOLEON, in eene voor den Minister van Oorlog bestemde nota, zijne denkbeelden uiteengezet omtrent het belang van Holland voor de verdediging van het Rijk. »La ligne du Rhin" — zoo schreef de Keizer —, »est la ligne de l'Europe. Les têtes de pont de Huninge, »de Kehl et de Kastel, Wesel et les nombreuses places que nous »avons sur cette ligne, la rendent formidable; de Wesel par »Coeverden et Groningue notre ligne s'appuie sur Delfzyl, mais »cette ligne étendue est faible. Il faudrait considérer l'IJssel comme »seconde ligne. Cette ligne est encore faible; il en faut une troisième, »appuyant sa gauche sur Naarden et sa droite à Gorcum et qui se »joint par Nimègue et Grave à Wesel. La ligne de Naarden à Gorcum »doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire." (1)

Zoowel vóór als na de dagen van den strijd bij Leipzig wees de Keizer het Fransche legerbestuur herhaaldelijk op het gewicht der Hollandsche vestingen aan de oost-grens.

Bij het beramen van maatregelen tot verdediging van het land, dat hij eens noemde het »débouché" van de voorname rivieren van zijn gebied, heeft NAPOLEON echter te veel vertrouwen gehad in de Hollanders, en er geenszins op gerekend dat deze hem zouden afvallen zonder daartoe te worden gedwongen door de korpsen der Verbondenen.

Voor dat al te groote vertrouwen is wel eene verklaring te vinden. Gedurende zijne reis door de Hollandsche departementen, in October 1811, was hij daar, zoo al niet steeds met gejuich, dan toch met eerbied ontvangen; tijdens dien tocht deed zich geen wanklank hooren; op de bevolking in het algemeen, en op velen van hen die daarbij met den Keizer persoonlijk in aanraking kwamen, had NAPOLEON geenszins den indruk gemaakt van »een bloeddorstig tyran" zooals hij zoo dikwijls werd afgeschilderd; ongedwongen en zonder opzienbarende veiligheidsmaatregelen voor zijn persoon, trok de Keizer door stad en land. Dit alles gevoegd bij het vele goede dat hij in Holland aantrof, en bij het karakteristieke van het land, ook met het oog op de verdediging, schonk den Keizer een te groot vertrouwen in den binnenlandschen toestand van de Hollandsche depar-

(1) *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 18194.

tementen. Hij miskende den aard van het volkskarakter, en meende maar al te zeer dat de bevolking zich gelukkig, althans genoegzaam tevreden gevoelde om naar geen ander gezag te verlangen. Een bewijs daarvoor vindt men o. a. in een tweetal brieven, welke NAPOLEON tijdens meerbedoelde reis schreef aan personen tegenover wien hij zijne meening vrij kon uiten. Uit beide brieven, hieronder (1) opgenomen, kan voldoende blijken dat de Keizer den gunstigsten indruk had gekregen van land en volk.

Zijn te groot vertrouwen op de goede gezindheid der Hollanders is een der redenen geweest dat hij, voor de verdediging van dat gewest, aanvankelijk niet anders dan een zeer gering aantal troepen, en dan nog van min gehalte, aanwees, in de verwachting dat deze, gevoegd bij de cohorten der in het land gelichte nationale garde, voorloopig voldoende zouden zijn voor de bezetting en de verdediging van de verschillende vestingen en sterkten.

Een andere reden voor de onvoldoende voorziening van Holland moet worden gezocht in de omstandigheid, dat NAPOLEON niet verwachtte dat het Noorder-leger der Verbondenen, aangevoerd door den Kroonprins van Zweden (vroeger maarschalk BERNADOTTE), zoo spoedig de departementen van de monden der Eems en van de IJssel zou kunnen naderen. Hij meende dat èn de stelling van den maarschalk DAVOUST, die zich met 30000 man te Hamburg bevond, èn zijn bondgenootschap met Denemarken, het Noorder-leger meer de handen zouden binden.

Het ligt niet op onzen weg hierover thans nader in bijzonderheden te treden; het voorafgaande zal voldoende zijn ter verklaring van de onvolkomen wijze, waarop de grond werd gelegd voor eene mogelijke verdediging van de Hollandsche departementen.

(1) Rotterdam 26 Octobre 1811.

Au Général Comte BERTRAND.

Je suis à Rotterdam. Je viens de visiter la Hollande, dont je suis extrêmement satisfait. Je n'ai trouvé aucun peuple qui sentit mieux les avantages d'être réuni à l'Empire et de former une grande nation dans l'Europe.....

Rotterdam 26 Octobre 1811.

A EUGÈNE NAPOLEON, Vice-Roi d'Italie.

J'ai été extrêmement content de la Hollande. Ces gens n'ont conservé de souvenir de leur indépendance que pour sentir les avantages de la réunion et y trouver l'uniformité des lois, un système modéré de contributions et une marche regulière dans les affaires. Ils sont plus Français qu'aucuns habitants des pays réunis..... Je n'ai vu nullepart autant de mouvement et d'aussi bons sentiments. En cela mon attente a été, je l'avoue, agréablement surpassée.....e..... C'est un pays extrêmement intéressant. (*Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 18209 en 18210).

In het algemeen kwamen de maatregelen van militairen aard, door NAPOLEON ten aanzien van Holland bevolen, hierop neder, dat de vestingen op het oostelijke front, derhalve Maastricht, Venlo, Grave, Nijmegen, Arnhem, Doesburg, Zutphen, Deventer, Zwolle, Coevorden, Delfzijl, geapproviandeerd en in staat van verdediging moesten worden gebracht en van eenige bezetting voorzien; dat in tweede linie de lijn Gorinchem—Naarden—Muiden moest worden versterkt; evenzoo Breda tot bescherming van de voornaamste verbindingslijn tusschen Holland en Frankrijk; terwijl ook in alle zeehavenplaatsen als den Helder, Brielle, Hellevoetsluis, Willemstad, Bergen-op-Zoom, Vlissingen, de batterijen moesten bewapend worden om, in samenwerking met de talrijke kustwachten en eenige zwakke afdeelingen — meerendeels van zeer geringe militaire waarde —, het land tegen overvallingen door de Engelschen te beveiligen. Eene meer mobiele krijgsmacht van een paar duizend man zou onder de hand blijven van den generaal MOLITOR, die, als hoogste in rang der in Holland reeds aanwezige commandanten, tot dusverre het opperbevel had gevoerd, en zijn hoofdkwartier te Amsterdam had. De generaal MOLITOR moest zich onder de bevelen stellen van den maarschalk MACDONALD, aan wien op 1 November het opperbevel werd opgedragen in het terreinvak langs den Rijn tusschen de Moezel en Zwolle. (1)

Kleine afdeelingen van het door maarschalk MACDONALD gecommandeerd wordende 11de legerkorps, kwamen nog vóór 15 November 1813 in eenige vestingen op het oostelijke front aan.

Het Noorder-leger der Verbondenen bevond zich op den rechtervleugel der gezamenlijke strijdmachten, welke door Zweden, Rusland, Pruisen en Oostenrijk tegen Frankrijk te velde werden gebracht. Het werd gevormd door: het 3de Pruisische legerkorps onder bevel van den generaal graaf VON BÜLOW, het Zweedsche leger, de Russische korpsen van WORONZOW, van STROGANOW en van WINZINGERODE. Na den slag bij Leipzig werden het Zweedsche leger en de korpsen van WORONZOW en STROGANOW naar de beneden-Elbe, het legerkorps van VON BÜLOW naar Minden, het korps van WINZINGERODE naar Bremen gedirigeerd. Laatstbedoeld korps moest, van Bremen uit, Oldenburg en het groothertogdom Berg bezetten.

(1) *Correspondance de* NAPOLEON I, N°. 20832, 20834, 20837, 20845.

Van het Noorder-leger hebben alleen troepenafdeelingen van het 3de Pruisische legerkorps, onder generaal VON BÜLOW, en van het korps van WINZINGERODE, met de Nederlandsche bevolking samengewerkt ter verdrijving van de Fransche overheerschers. Aanwijzingen omtrent de benaming dier afdeelingen en omtrent hare sterkte zijn opgenomen in de Bijlagen I en II.

Aanvankelijk scheen bij den commandant van het Noorder-leger weinig neiging te bestaan ~~om~~ de Hollandsche departementen door de bedoelde korpsen met snelle marschen te doen naderen. Niet onwaarschijnlijk is het dat de vroegere maarschalk van Frankrijk thans, als Kroonprins van Zweden tegen zijne voormalige landgenooten strijdende, zich slechts noode kon schikken naar den wensch der verbonden Keizers en Koningen om NAPOLEON, den Keizer en veldheer aan wien BERNADOTTE alles te danken had, geheel ten val te brengen, en hij uit eigen beweging geen maatregelen wenschte te nemen, welke het tijdstip zouden verhaasten, waarop den oorlog op Fransch grondgebied, op zijn geboortegrond, zou worden overgebracht.

Het is ook bekend dat eene deputatie — de heeren MODDERMAN en ALBARDA —, uit Groningen naar zijn hoofdkwartier gereisd om hem ten opzichte van den geest der bevolking in te lichten, en hem te verzoeken zijne troepen zoo spoedig mogelijk over de Eems te doen rukken, bij BERNADOTTE een welwillend onthaal vond, doch dat hij aan zijne toezegging tot hulp de voorwaarde verbond dat de Hollanders hunne Fransche overheerschers zouden sparen en vrijelijk laten trekken; eene aanduiding van de zucht van den commandant van het Noorder-leger ~~om~~ zijne landgenooten zoo min mogelijk leed te doen ondervinden. (1)

Evenwel, ook zonder dat BERNADOTTE daartoe bevel had gegeven, waren de Kozakken, behoorende tot de afdeelingen van WINZINGERODE, ons land reeds binnengetrokken. Hunne meest vooruitgeschoven detachementen, van TSCHERNITCHEF en BENCKENDORFF, vertoonden zich op 12 November respectievelijk voor Groningen en Coevorden, alsmede

(1) Zie: *Recueil des ordres de mouvement, proclamations et bulletins de S. A. R. le Prince Royal de Suède, commandant en chef l'armée combinée du Nord de l'Allemagne en 1813 et 1814.* Stockholm. ECKSTEIN 1839. Hierin komt een verslag voor van de conferentie, in 1813 door den Zweedschen Kroonprins gehouden met generaal MOREAU. Eerstbedoelde zeide bij dit onderhoud tot MOREAU: »Nous sommes Français d'origine, tous les deux; votre monde doit être la France, le mien doit être la Suède; ce n'est qu'à contrecoeur que je porte les armes contre mes anciens compatriotes".

voor Rijssen, Zwolle, Kampen en Deventer. De bevolking ontving hen met open armen en overlaadde de halve barbaren met spijzen, dranken en andere weldaden. Alles werd met graagte aanvaard, en menigmaal nog iets meer zonder vragen weggenomen. Zeer goed bereden, en de sterkten of plaatsen waar Fransche bezetting was welke tegenstand bood met zwakke detachementen ingesloten houdende, breidden de Kozakken zich snel over groote terreinstrooken uit. Zoo treft men hen eenige dagen later te Zoutkamp, te Appingadam en bij Delfzijl. Een andere colonne, deel uitmakende van het korps van BENCKENDORFF, en gecommandeerd door den majoor MARCLAY was op 22 November reeds te Nijkerk en twee dagen daarna te Amsterdam, weldra gevolgd door andere onderdeelen van het korps welke op 27 November met BENCKENDORFF te Harderwijk kwamen en, voor zoover zij uit infanterie bestonden, dáár inscheepten naar Amsterdam, terwijl de beredenen den weg daarheen marcheerende aflegden.

Zonder in te groote uitvoerigheid te vervallen, kan hier evenwel geen geregeld overzicht worden gegeven van de wijze waarop, binnen een paar weken, als het ware geheel Holland — de provinciën benoorden den Rijn hier bijgerekend — door zwermen Kozakken werd bezocht. Evenmin kan hier in bijzonderheden melding worden gemaakt van den marsch der Pruisische troepen onder generaal VON BÜLOW, die op 23 November 1813 bij Doetinchem het land binnentrokken en, na zich van Doesburg en Zutphen te hebben meester gemaakt en op 30 November stormenderhand Arnhem te hebben genomen, met achterlating van eene afdeeling tegenover het nog door de Franschen bezette Nijmegen, naar Utrecht marcheerden alwaar VON BÜLOW op 2 December zijn hoofdkwartier vestigde.

Het moge voldoende zijn de opstellingen van de voornaamste afdeelingen der Russen en Pruisen aan te geven op het oogenblik toen een breede rivier, de Waal en de Merwede aan den verderen marsch een beletsel boden van zoodanigen aard dat het twijfelachtig mocht worden genoemd of eene voortzetting van den zegetocht binnen korten tijd kon worden verwacht.

Te voren dient evenwel vermeld dat de generaal MOLITOR, geloof slaande aan valsche geruchten dat een Engelsche troepenmacht bij Scheveningen was geland (1), en vernemende dat de Kozakken zich

(1) De eerste Engelsche troepen, ter sterkte van 250 man, zijn op de Hollandsche kust geland te TerHeyde, op 29 November 1813, te half 2 n.m.

reeds voor Zwolle hadden vertoond, in den nacht van 14 op 15 November zijn hoofdkwartier verplaatste van Amsterdam naar Utrecht, en daarbij eerstgenoemde stad nagenoeg geheel van troepen ontblootte. Minder de oproerige geest der bevolking van Amsterdam als wel de gegronde vrees dat hij, daar blijvende, van Frankrijk zou worden afgesneden, hadden hem doen besluiten, zich meer naar het centrum van het land te verplaatsen, waardoor hij tevens meer kans had in gemeenschap te komen en te blijven met den maarschalk MACDONALD. 's Keizers stadhouder in Holland LEBRUN, Hertog van PLAISANCE, was 16 November MOLITOR gevolgd en uit Amsterdam geweken, om over Utrecht en Gorinchem naar Frankrijk te reizen. Uit Utrecht had generaal MOLITOR de Haagsche schutterij onder den oud-ritmeester DE JONGE, die zich in het bezit had gesteld van Woerden, van daar doen terugdrijven, en aan de bezetting van Naarden nog eenige versterking van troepen gezonden. Overigens was zijne strijdmacht ontoereikend om in Holland, waar de bevolking feitelijk in opstand was, en dat weldra door Kozakken werd overstroomd, iets van belang uit te voeren. Deze gedwongen werkeloosheid werd nog ondragelijker, toen MOLITOR vernam, dat men te Amsterdam maatregelen trof om het land te inundeeren. Zelfs ingezegd, dat hij Utrecht heeft verlaten »uit vrees voor de inundatiënn die hem de stad van Amsterdam zou hebben kunnen doen toekomen." (1) Of dit juist is, kan niet met voldoende zekerheid worden beweerd. Het is waar dat de Franschen, na 1672, in het algemeen een zeker ontzag hadden gekregen voor onderwaterzettingen. Evenzoo is het een feit dat MOLITOR zich in Holland nooit bijzonder op zijn gemak heeft gevoeld (2); doch het is aan twijfel onderhevig dat hij werkelijk geloofd heeft aan de mogelijkheid dat men hem te Utrecht zou deren met inundatiën uit Amsterdam. Het is meer waarschijnlijk dat MOLITOR, in afwachting van de versterkingen welke de Keizer had beloofd naar Holland te zullen zenden, te Utrecht gebleven is tot het oogenblik waarop hij van den maarschalk MACDONALD bevel kreeg, zich bij dezen aan te sluiten (3) en de Bommelerwaard te bezetten.

Den 28sten November 1813 ontruimde hij Utrecht en begaf hij zich naar Gorinchem, gevolgd door een handvol troepen, die ge-

(1) Zie: KRAYENHOFF: *Bijdragen tot de vaderlandsche geschiedenis van 1809 en 1810*, bladz. 450.
(2) Zie: *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 17449.
(3) Zie: *Souvenirs du Maréchal* MACDONALD. Paris 1892, bladz. 241.

deeltelijk langs en over Gorinchem naar den zuidelijken oever van de Waal trokken.

Wat aan mobiele troepen aan weerszijden aanwezig was, stond van 2 December 1813 af, voor zoover de Verbondenen betreft ten noorden, en wat de Franschen aangaat ten zuiden van de Waal en de Merwede; en daar in dien toestand geen verandering kwam voor 8 December, zijn op Plaat I de wederzijdsche opstellingen op dat tijdstip aangegeven.

Voor zooveel daarbij nog eenige toelichting wordt vereischt moge deze hier volgen.

Delfzijl, Coevorden, Deventer, Naarden, den Helder en Gorinchem, allen gelegen in het gebied dat in de macht was van de troepen der Verbondenen, waren van Fransche bezettingen voorzien doch geblokkeerd door Kozakken, Pruisen of landstorm. Gorinchem was echter niet ingesloten. Aan de zuidzijde van de Waal en de Merwede waren Nijmegen, fort St. Andries, de Bommelerwaard, Loevestein, Woudrichem en Willemstad in voorste linie —, Grave, 's Hertogenbosch, Heusden, Geertruidenberg, Breda, Bergen-op-Zoom in tweede linie, van eenige, nochtans zeer zwakke Fransche bezetting voorzien. Op het eiland Tholen bevonden zich evenwel 8000 man Engelsche troepen onder bevel van generaal GRAHAM, welke aldaar op 30 November voet aan wal hadden gezet, met bestemming om, bij verder doordringen der Verbondenen, mede te werken bij het terugdrijven der Franschen. Die troepen waren in de eerste dagen na het landen nog niet geschikt voor verdere operatiën.

Walcheren en Beveland waren in handen der Franschen; het tegenwoordige België en Limburg evenzoo. Het front van de opstelling der troepen van maarschalk MACDONALD, nadat MOLITOR'S afdeelingen de Bommelerwaard hadden bereikt, liep van Zalt-Bommel over St. Andries en Nijmegen; verder over Wesel naar Keulen.

De Pruisische troepen stonden met de hoofdmacht te en bij Utrecht; over de Lek en den Rijn waren twee bataljons en drie eskadrons vooruitgeschoven tegen Nijmegen; een regiment dragonders bevond zich aan den noordelijken Waal-oever bij Tiel; het korps van VON SYDOW te Geldermalsen; het regiment huzaren van SANDRART — bekend als de doodshoofden — met de hoofdmacht te Schoonhoven doch met voorposten bij Meerkerk en tegenover het westelijk front van Gorinchem.

Zonder de talrijke detachementen Kozakken mede te rekenen, welke nog hier en daar in Holland, Friesland, Groningen en Gelderland achterbleven, bevonden zich Russische troepen onder generaal

STAHL en prins NARISCHKIN in de Alblasserwaard, in het bijzonder bij Hardinxveld. Generaal BENCKENDORFF was te Rotterdam, evenzoo het vrijkorps van den ritmeester VON COLOMB.

Het algemeen en beknopt overzicht van de vorderingen der Verbondenen kan hiermede worden geëindigd. Het medegedeelde zal voldoende zijn om thans meer in bijzonderheden de gebeurtenissen te en bij Gorinchem te bezien.

HOOFDSTUK II.

De vesting Gorinchem vóór 20 November 1813.

De vesting Gorinchem was voor de Franschen van groote beteekenis. Reeds kort na de inlijving van het Koninkrijk Holland bij het Fransche Keizerrijk had NAPOLEON I op het gewicht gewezen van genoemde sterkte: »Le petit fort de Gorinchem" — zoo schreef hij 19 September 1810 — »a pour avantage de conserver une tête de pont sur la Merwede; il serait utile d'avoir une place sur le second bras du Rhin, le Leck, du coté de Vianen, pour assurer les communications aver la Hollande et Amsterdam. (1)

In het volgende jaar had de Keizer, in eene vergadering van den Raad der genie, de maatregelen besproken welke genomen moesten worden tot verbetering en, in het bijzonder, tot verzekering van de gemeenschapswegen tusschen Holland en Frankrijk, en na te hebben beslist dat Amsterdam en Parijs over Antwerpen en Breda door een grooten straatweg zouden moeten worden verbonden, eene commissie benoemd om na te gaan waar en onder welke dekking, die groote weg de Merwede zou snijden. Dat snijpunt zou moeten worden versterkt, en alsdan volgens het door NAPOLEON gebezigde beeld, den sleutel vormen van de communicatie van Frankrijk met Amsterdam. Die commissie, bestaande uit den kolonel der genie LEGRAND, den heer BRUNINGS, »ingénieur en chef des ponts et chaussées", den heer BRIERE DE MONDÉTOUR, ingénieur, en den majoor der genie PIERARD, onder-directeur der fortificatiën te Willemstad, had bij haar werkzaamheden twee projecten te overwegen. In het eerste ontwerp zou Gorinchem als vesting behouden blijven, en zou op den linker-

(1) *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 16929.

Merwede-oever een bruggenhoofd worden gemaakt, terwijl bij de monding der haven te Gorinchem een brug zou worden geslagen over de rivier. De straatweg zou dan aan weerszijden van de rivier op die brug aanloopen.

Het tweede ontwerp berustte op het denkbeeld, om den straatweg, van Breda komende, te Woudrichem een overgangspunt over de rivier te geven; aan den noordelijken oever zou dan een bruggenhoofd worden aangelegd, en de straatweg verder in nagenoeg recht noordelijke richting over de Linge naar Vianen moeten voeren. Dit tweede plan werd door de commissie ontraden, omdat de weg naar Woudrichem, door het land van Altena, wegens den slechten ondergrond, hoogst kostbaar zou wezen, terwijl de voortzetting van den straatweg aan de noordzijde van de rivier eveneens schatten zou moeten kosten. Die weg toch zou een dijk moeten zijn, met tal van te metselen en te overbruggen doorlaten voor het inundatie-water. Met betrekking tot het eerste plan kwam de commissie tot het besluit — tegen het advies van den heer BRUNINGS (1) — dat de uitvoering daarvan kon worden aanbevolen. Die uitvoering werd evenwel niet verwezenlijkt; Gorinchem werd niet door een brug met den zuidelijken Merwede-dijk verbonden, en evenmin is er iets gekomen van den aanleg van een bruggenhoofd op den zuidelijken oever der rivier. Wel is waar konden Woudrichem en Loevestein eenigermate medewerken tot verdediging van Gorinchem bij een aanval uit het oosten, bij elke andere aanvalsrichting waren zij in dien tijd van weinig of geen beteekenis.

Zooals later zal blijken heeft zich het gemis van andere versterkingen op den zuidelijken oever, tijdens het beleg, zeer ten nadeele van de verdediging van Gorinchem doen gevoelen.

De stad Gorinchem was omgeven door een vestingwal, welke aan de rivierzijde en langs het oostelijk front gereveteerd was (2), en elf bastions telde (3). Eene ruim 2 M. diepe, natte gracht, met eene

(1) Deze achtte het niet raadzaam een brug te slaan, wegens de verzanding van de rivier, en omdat aan de overzijde een groote dijk of dam zou moeten worden gemaakt ter verbinding van de brug met den bandijk. Die dam zou bij ijsgang de rivier versperren. Zie over het rapport der commissie: Memorie G. N°. 24. Archief der Genie, Departement van Oorlog.

(2) Het rivierfront, van de saillant van bastion VI tot VII, was tot volle borstweringhoogte gereveteerd.

(3) De bastions werden met een nummer aangeduid; soms evenwel werden de oude benamingen nog gebezigd. De nummers zijn op Plaat II vermeld. De vroegere benamingen waren: N°. I, Molenbolwerk, N°. II, Schelluynenbolwerk en N°. III, Hoog Blok-

breedte afwisselend van 90 tot 40 M., verzekerde bij open watere de stormvrijheid. Vier poorten, gemetseld en overwelfd, gavene gelegenheid om uit de stad naar buiten te gaan, nl. de Dalemschepoort aan de zuid-oostzijde der vesting naar het dorp Dalem en dene noordelijken Waaldijk, de Arkelpoort aan de noordzijde naar de Lingedijken, de Kansepoort aan den westkant naar het dorp Schel- e luynen, en de Waterpoort aan de rivierzijde naar den noordere Merwedijk. Vóór de Dalemsche- de Arkel- en de Kansepoorten trofe men in de gracht een ophaalbrug aan; de Waterpoort uitgaande kwam men op een kade of aanlegplaats voor schepen, welke voerdee naar den Merwedijk en den zoogenaamde Krinkelwinkel of Wolfersdijk, een in den vorm van een hoornwerk aangelegde en aan de binnenzijde van een banket voorziene dijk tusschen de rivier en dene Merwedijk.

In dien toegangsweg op 56 Rh. voet (18 M.) van de Waterpoort bevond zich een gereveteerde opening, waarover een rolbrug.

Boven elk der vier poorten was een wachthuis voor 6 à 12e manschappen.

In de gracht van het oostfront der vesting lagen drie ravelijnen;e voorwaarts daarvan was een gedekte weg met glacis. Een steenene beer aan den saillant van bastion N°. I scheidde het water dere Linge van dat der gracht van het westelijke front; een tweede steenen beer, bij den saillant van bastion N°. VI, diende om bij hoogen rivierstand het water der Merwede uit de genoemde grachte te houden.e

Aan bomvrije ruimte waren aanwezig: drie gemetselde kruitkelderse onder het front der courtine X—XI, een onder de flank van bastione N°. II, een onder het terreplein van bastion N°. VI, te zamen 18000 ℔e kruit kunnende bergen; voorts twee gemetselde magazijnen ondere den cavalier in bastion VIII, voor 27000 ℔.

De overige militaire gebouwen waren: de hoofdwacht, het wachthuis bij de Korenbrug, de Lingewacht genaamd, benevens het arsenaal en de affuitloods in de Boerenstraat. Eigenlijke kazernes ontbraken; evenzoo een militair hospitaal.e

Na zijn bezoek aan Gorinchem, op 5 October 1811, had de Keizere verschillende bevelen gegeven omtrent verbeteringen welke aan de

landbolwerk, N°. IV, Kerkhofbolwerk, N°. V, Moestuinbolwerk, N°. VI, Pelmolenbolwerk, N°. VII, Runmolenbolwerk, N°. VIII, Dalembolwerk, N°. IX, Lijnbaanbolwerk, N°. X, Kleinbolwerk, N°. XI, Revolutie- (ook Galg-) bolwerk. De binnenruimte der bastions II, III, IV en V was reeds sedert jaren als tuingrond in gebruik.

vesting moesten worden aangebracht. Ruim een jaar ging evenwele voorbij, voordat met de vereischte werkzaamhedenewerd aangevangen, een gevolg van het feit dat tijdens de voorbereiding en den loop vane den veldtocht naar Rusland minder aandacht werd geschonken aane het verbeteren van een sterkte, welke in dien oorlog allerwaarschijnlijkst geen rol zou spelen. Eerst in 1813 werd een begin gemaakte met de bedoelde verbeteringen. De grachten werden op de gedeelten,e waar zij 30 à 40 M. breed waren, verdiept tot 5 voet (1,6 M.) onder zomerwaterstand; het ravelijn voor het front IX—X, sindse jaren in verval, werd weder onder profiel gebracht; in de courtinee van dat front werd eene gemetselde sortie onder den hoofdwal gemaakt als toegang tot het bedoelde ravelijn.

Werd door een en ander de vesting, op zich zelve beschouwd,e verbeterd, werken om haar strategische beteekenis te verhoogen,e werden niet ondernomen.

Daartoe zou noodig zijn geweest dat op beide Merwe-oevers, mete Gorinchem als centrum, een bruggenhoofd ware gemaakt van zoodanigen omvang dat de overtocht over de rivier bij dat centrum veilige zou kunnen geschieden.e

Na bij Leipzig te zijn verslagen, werd voor NAPOLEON het behoude van Holland een onderwerp van meer rechtstreeksche zorg, eue volgden de bevelen, voor dat doel uitgevaardigd, elkander snel op.e Dat in die orders Gorinchem herhaaldelijk met name werd genoemd, kan geen verwondering wekken wanneer men in het ooge houdte welk gewicht de Keizer aan dit punt hechtte. Hoewel niet alle bevelen, door NAPOLEON voor de verdediging van Holland gegeven,e tot uitvoering konden komen, omdat het onverwacht snel opereerene der Verbondenen dit belette, schijnt het toch niet onbelangrijk, dene inhoud van sommigen, voor zooveel Gorinchem betreft, kortelijk mede te deelen. Uit den inhoud toch kan blijken hoe NAPOLEONe zich voorstelde »den sleutel van Holland" in zijn bezit te houden,e en zijne communicatielijn in Holland te beschermen.e

Het algemeen bevel om Coevorden, Delfzijl, Naarden en Gorincheme in staat van verdediging te brengen, werd op 25 October 1813e door den Keizer gegeven. (1) Met betrekking tot laatstgenoemde vesting was NAPOLEON's bedoeling in de eerste plaats, dat gezorgde zou worden voor een veilige gemeenschap van Gorinchem met de overzijde der rivier. De Keizer meende, en voorzeker niet ten onrechte, dat daarvoor een goed gebruik kon worden gemaakt vane

(1) *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 20837.

kanonneerbooten. Den 11den November gelastte hij dan ook aan den Minister van Marine: »Donnez ordre que 4 ou 5 chaloupes »canonnières se rendent à Gorcum pour assurer le passage . . . . . »Dans un pays comme la Hollande il est important que je soise »maître de toutes les eaux." (1) Drie dagen later herhaalde hij in hete algemeen zijn bevel om kanonneerbooten te stationneeren »sur tonse »les points où elles peuvent contribuer à' la défense de la Hollande",e o.e a. ook »vis à vis Gorcum", en wijst hij er op dat de bootene »soient armées par de vieux Français." (2) Den 30sten November,e toen de Keizer weten kon dat tot dusverre geen enkel verdedigingsvaartuig bij Gorinchem was gekomen, werd den Minister van Marinee nogmaals onder het oog gebracht dat het bijeenbrengen van kanonneerbooten bij Willemstad, welke van daar konden opvaren naare Gorinchem, eene zaak was »de la plus haute importance." (3)e

NAPOLEON's wensch is niet vervuld ~~geworden~~, of eigenlijk, zijn bevel is niet uitgevoerd. Op de rivier de Merwede is geen kanonneerboot verschenen met de Fransche vlag in top. Welke redenen daarvoor hebben bestaan, kan wegens gebrek aan gegevens niet worden gezegd. Doch dat het niet verschijnen der booten op de Merwede een zeer grooten invloed heeft gehad op het lot van Gorinchem en op het verloop van den veldtocht door het 3de Pruisische legerkorps ondernomen, zal uit het vervolg genoegzaam aan het licht komen.

Op denzelfden dag waarop NAPOLEON voor de eerste maal gelastte kanonneerbooten naar Gorinchem te zenden (11 Nov.), schreef hij aan den Minister van Oorlog: »Monsieur le duc DE FELTRE. La »place de Gorcum est dans le moment actuel, de la plus grandee »importance. Donnez ordre sur le champ au général RAMPON de s'ye »rendre avec les 3000 gardes nationaux qui sont sous ses ordres,e »et de veiller à l'approvisionnement, armement et mise en état dee »défense de cette place. Ayez soin aussi qu'il y ait un officier due »génie, un officier d'artillerie et des canonniers." (4) Den 14den November deed hij daarop volgen: »Recommandez lui (RAMPON) dee »prendre des mesures pour activer l'approvisionnement de cettee »place, pour couper les arbres, refaire les ouvrages, complétere »l'armement et se mettre en état de faire bonne défense, car Gorcume

(1) Zie: *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 20877.
(2) » » » » » N°. 20887.
(3) » » » »e » N°. 20952.
(4) » » » » » N°. 20878.

»est la clef de la Hollande. Ordonnez lui de faire occuper les petitse »forts (Woudrichem en Loevestein) qui sont vis à vis sur la rivee »gauche." (1)e

Het laatste gedeelte van dit bevel herhaalde de Keizer op 24 November, terwijl hij daar nog bijvoegde dat de dijken moesten wordene doorgestoken, waardoor Gorinchem door inundatiën omgeven, onneembaar zou worden. Ten einde evenwel te voorkomen dat daarmedee te spoedig zou worden begonnen, gelastte NAPOLEON »de ne coupere »ces digues qu' à la dernière extrémité." (2)e

De stellige last tot het doorsteken van de dijken, door NAPOLEONe op 7 December gegeven (3), is — daar sedert 8 December te Gorinchem geen Fransche post meer aankwam — vermoedelijk niet meere door generaal RAMPON ontvangen. Trouwens dat doorsteken wase toen reeds geschied.e

Nadere van den Keizer uitgegane bevelen of aanwijzingen en op-e merkingen, zullen in het verder volgende worden vermeld. Voorafe dient te worden nagegaan hoe de toestand was te Gorinchem toene Holland in opstand kwam.e

Sedert de inlijving van het Koninkrijk Holland bij Frankrijk werd te Gorinchem het bevel gevoerd door den luitenant-kolonel LANGLOIS, een officier die bij de burgerij in aanzien stond en dien men, evenals

(1) Zie: *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 20889.

(2) Id. N°. 20936. Uit dezen brief blijkt bovendien dat de Keizer er ook veel waarde aan hechtte, aan de Lek een verzekerden rivierovergang te krijgen. Het daarop betrekking hebbende gedeelte van den brief luidt als volgt: »Nous n'avons aucune position »sur le Leck. Il est nécessaire d'occuper de suite Schoonhoven et Nieuport. Le général »MOLITOR peut retirer de l'artillerie de Naarden pour l'envoyer dans ces deux places. »Le général RAMPON y enverra aussi vingt pièces. Un capitaine d'artillerie et un »officier du génie avec 50000 francs, partiront pour s'y rendre. On dirigera de Gorcum »600 hommes pour prendre position dans ces places.....

»Donnez donc ordre à un officier du génie de partir d'Anvers avec 50000 francs, »pour se rendre à Schoonhoven. Ordonnez au général RAMPON de faire partir pour »la même place 600 hommes de gardes nationales, et 200 marins, 20 pièces de canon, »un officier d'artillerie et un bon général ou colonel pour y prendre le commandement. »Tout cela doit y arriver à la fois, de sorte qu'en 24 heures il puisse y avoir 10 pièces »de canon en batterie dans chacune des places. Les marins y feront le service et »armeront un batiment sur le fleuve.....

»Ordonnez au général MOLITOR de tirer 30 ou 40 pièces de canon de Naarden et de »les diriger sur Schoonhoven. Par ce moyen les troupes qui se trouvent sur la rive »droite auront une retraite assurée, et l'ennemi ne pourra plus nous empêcher de »passer le Leck qui ne sera plus alors une ligne pour lui.

»Ordonnez en outre au général MOLITOR de couper les digues, de manière que »Schoonhoven soit inondé dans le cas où on serait forcé de repasser le Waal et où »cette place courrait des dangers."

(3) *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 20980.

den plaatselijke-adjudant VAN 'T SANT, wegens zijne minzame hoedanigheden achtte. De bezetting werd in de eerste dagen van de maande November gevormd door een bataljon infanterie, (het z. g. strafbataljone uit den Helder), een compagnie kanonniers, een compagnie veteranen ,e een compagnie nationale garde uit Friesland en vijftig kustkanonniersę allen minderwaardige troepen en, voor een aanmerkelijk gedeelte,e Hollanders van geboorte. Het garnizoen was vooral in de laatstee helft van October, onder leiding van den kapitein der genie DESTOURE en van den kapitein der artillerie BOUCHARD dagelijks werkzaam aane het in staat van verdediging brengen der vesting. Gaf dit eenigee meerdere bedrijvigheid dan gewoonlijk, over het algemeen waren ere geen andere aanwijzingen dat Gorinchem weldra het tooneel van eene belegerde veste zou zijn. Den 16den November werd nog de jaar-e lijksche veemarkt gehouden waarop 4000 stuks vee werden aangevoerd.e

De gewone kalmte werd 17 November 1813 gevolgd door grootee drukte. Nadat in den morgen bekend was geworden dat tee Amsterdam de douane-huizen door het volk in de asch waren gelegd, werd Gorinchem in den middag als het ware overstroomd door vluchtende Fransche ambtenaren met hunne gezinnen. Alleen doore de Arkelpoort kwamen dien middag vijftig rijtuigen met vluchtelingen binnen. Daaronder waren de Hertog van PLAISANCE, 's Keizerse stadhouder in Holland, de prefecten graaf DE CELLES en barone DE STASSART, en tal van andere hooge ambtenaren. Herbergen ene logementen waren overvol, en daar velen trachtten zoo spoedig mogelijk een heenkomen over de rivier te vinden, loofde men »aan»zienlijke betalingen zoo voor rijtuig als om het veer te passeeren." (1)e

Des avonds te 10 uur van dien 17den November deed de overstee LANGLOIS te Gorinchem den staat van beleg afkondigen.e

Deze buitengewone drukte werd er den volgenden dag niet mindere op. Van alle kanten trokken vluchtelingen naar Gorinchem; »mene »mocht het wel een parforce-jagt heeten". (2)e

Te midden vanedie drukte kwam, tot versterking van het garnizoen, eene afdeeling van de garde soldée uit Amsterdam binnen dee vesting, waardoor de bezetting een sterkte bereikte van 12 à 1300e man. De Hertog van PLAISANCE met DE CELLES en andere hoogee autoriteiten vertrokken 's middags te 12 uur naar Breda en verdere naar Antwerpen. Op hunnen weg daarheen ontmoetten zij tweee

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal enz.*
(2) DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.*

regimenten nationale garden uit Brabant (Antwerpen), bestemd voore Gorinchem, alwaar deze achtereenvolgens op 19 en 20 November aankwamen. Elk regiment telde ongeveer 1700 man, zoodat de sterktee der bezetting — wanneer men een paar honderd gevluchte douanene mederekent —, na aankomst der bedoelde nationale garden, tene naastenbij 5000 man beliep.

Het gehalte der garden was beneden het middelmatige. Voor hete meerendeel hoofd van een gezin, en door een bijzonderen uitleg vane de wet gedwongen om militaire diensten te presteeren buiten hete departement hunner woonplaatsen, zagen die nationale garden mete verlangen den 1sten Februari 1814 te gemoet, als de dag waarop hun diensttijd zou zijn verstreken en hun het paspoort zou wordene uitgereikt. Dit gevoegd bij hunne onvoldoende geoefendheid (1) ene bij de omstandigheid dat er velen onder waren »der zake van dee »Hollanders van harte toegedaan" (2)e, maakt het duidelijk dat vane hen, bij een mogelijke verdediging van de vesting, geen groote verwachtingen mochten worden gekoesterd. (3)

Tegelijk met het op 20 November te Gorinchem binnengeruktee regiment Brabantsche garden, was de door het Fransche legerbestuur aangewezen vestingcommandant, generaal graaf RAMPON, in de stade gekomen.

Het is genoegzaam bekend hoezeer de persoonlijkheid en het karaktere van den commandant eener sterkte van grooten invloed zijn op dee wijze waarop zij verdedigd wordt. In verband daarmede mag eenee nadere mededeeling of beschouwing omtrent RAMPON hier niet ontbreken. Deze generaal stond in Frankrijk bekend als een man vane buitengewonen moed en groote onverschrokkenheid. Geboren in 1759,e was hij zijue militaire loopbaan op zestienjarigen leeftijd als soldaate begonnen. Van 1792, toen hij den rang van luitenant der infanterie bekleedde, tot 1802 toen hij als divisie-generaal uit Egyptee naar Frankrijk terugkeerde, was hij voortdurend te velde, en diendee hij met groote onderscheiding in Italie, Spanje, Karinthië, Zwitser-e

(1) DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*, bladz. 13. Deze schrijver vermeldt o. a.: »Velen onder hen wisten zelfs geen geweer te voeren noch te laden, »en geladen zijnde, durfden sommigen het nauwelijks lostrekken."
(2) DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.*
(3) Bij de Antwerpsche nationale garden waren ook enkele Hollanders als officier ingedeeld. Een hunner, de kapitein COENEN van het 2de Regiment Nationale Garde verliet op 13 Januari 1814 de vesting, nadat hij eenige dagen te voren, op zijn verzoek, zijn eervol ontslag had gekregen. Een ander officier DOMINICUS genaamd, en uit Goes afkomstig, eveneens kapitein, overleed te Gorinchem 24 Januari 1814, ten huize van zijn neef, den heer VAN HOEY VAN OOSTÊE. Zie: VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal enz.*

land, Egypte en Syrie. Hij overdekte zich met onvergankelijken roem in den slag bij Montenotto (11 April 1796), bij welke gelegenheid hem was opgedragen, met de 32ste halve-brigade de redoute van Montelesimo tegen den Oostenrijkschen generaal BEAULIEU te verdedigen. Door 15000 man Oostenrijksche troepen aangevallen, deed RAMPON, te midden van het moordend vuur, zijne soldaten zwëren de redoute niet te verlaten. e Tot driemalen toe sloeg hij de hardnekkige en stoutmoedige aanvallen des vijands af, en den volgenden morgen bij het aanbreken van den dag zelf tot het offensief overgaande, versloeg hij de Oostenrijkers, die hem verre overmachtig waren in getal. Dit schitterend gedrag was de reden zijner bevordering tot brigade-generaal. In dezen rang verhoogde hij zijn roem in tal van slagen en gevechten, o. a.: bij Salo, Peschiera, Corona, Millesimo, Roveredo, Arcole. Bij den veldtocht in Egypte onderscheidde hij zich buitengewoon in den slag bij de Pyramiden, in Syrië bij Mont Tabor. (1)

In Frankrijk teruggekeerd, werd hij benoemd tot senator en werd hem het grootkruis van het Legioen van Eer geschonken. Na de vestiging van het Keizerrijk in den gravenstand verheven, werd hem in 1805 het commando opgedragen over de nationale garden in de departementen Nord, Lys, Somme. In deze hoedanigheid trok hij in 1809 te velde en naar Antwerpen, ten einde de landing der Engelschen op Walcheren in haar gevolgen onschadelijk te maken. Kenmerkend is hetgeen NAPOLEON bij die gelegenheid, op 9 Aug. 1809, schreef aan den Minister van Oorlog, die aan RAMPON een bepaalde gedragslijn had voorgeschreven: »Ce n'est pas au général RAMPON »qu'il faut recommander d'attaquer, il ne sait point faire autre chose."

Nadien nam hij geen deel aan krijgsverrichtingen, totdat hij in November 1813 bestemd werd tot commandant van de vesting Gorinchem.

Kan uit het voorafgaande worden afgeleid dat de generaal RAMPON een bevelhebber was met een schitterend verleden, gedurende zijn verblijf in Gorinchem heeft hij getoond tevens karaktereigenschappen te bezitten, welke hem ook in dit opzicht gunstig onderscheidden.

(1) In het geslachtswapen, door den Keizer aan generaal RAMPON verleend, werd hem een blijvende hulde gebracht voor zijn gedrag bij de verdediging der redoute van Montelesimo en in den slag bij de Pyramiden. De beschrijving van dat wapen is als volgt: de gueules, aux trois pyramides d'or dans le bas; à la redoute d'argent surmontée d'une M d'or dans le haut; franc-quartier de comte-sénateur à dextre d'azur, à un miroir d'or en pal, après lequel se tortille et se mire un serpent d'argent. Zie: PAUTET. *Nouveau manuel complet du blason, ou code héraldique, archéologique et historique.* Paris. 1842.

Streng als militair, was hij als mensch welwillend, en toegankelijk voor hen die met een billijk verzoek kwamen. Hij leefde hoogst eenvoudig, en — wat in dien tijd voorzeker een zeldzaamheid was — betaalde uit eigen middelen alles wat hij voor zich zelven vorderde. (1)

Het was een moeilijke taak welke generaal RAMPON op 20 November 1813 aanvaardde. In een hem vreemd land, waarvan het grootste deel der bevolking in opstand was tegen het gezag des Keizers, moest hij een vesting verdedigen met troepen, die gedeeltelijk waren getrokken uit de in opstand zijnde departementen, die niet vrijwillig doch door dwang van een overheerscher de wapenen droegen, en natuurlijk niets liever wenschten dan zich te onttrekken aan diensten welke, werden zij naar eisch vervuld, ten nadeele zouden komen van hunne eigen landgenooten. Het zou ongerijmd zijn geweest op zulke troepen onder alle omstandigheden staat te maken; alleen een zeer strenge en rechtvaardige krijgstucht kon voorkomen dat zij de wapens niet keerden tegen hunnen bevelhebber.

Eene andere omstandigheid, die de opdracht, welke RAMPON te vervullen had, moest verzwaren, was: dat een breede rivier de te verdedigen vesting scheidde van het gebied dat nog eenigermate door bevriende troepen werd beheerscht. Werd de gemeenschap over die rivier verbroken, dan was het gemakkelijk te voorzien dat de vesting op den duur, zelfs alleen door insluiting, zou moeten vallen.

In hoeverre de generaal RAMPON voldaan heeft aan de verwachtingen welke het Fransche legerbestuur omtrent hem had, zal aan het einde van dit geschrift kunnen beoordeeld worden. Hier moet evenwel reeds worden gewezen op de omstandigheid dat de Keizer aan RAMPON een meer omvangrijke taak had toegedacht dan die van vestingcommandant. NAPOLEON's bedoeling was dat RAMPON, zoodra hij de daarvoor noodige troepen ter beschikking zou hebben gekregen, van Gorinchem uit, offensief zou te werk gaan, en in de geheele landstreek den opstand der bevolking zou onderdrukken en den opmarsch der Verbondenen zou belemmeren. Volgens de denkbeelden van den Keizer moest RAMPON voor dat doel 8 à 9000 man met bereden artillerie onder zijne bevelen krijgen. (2) Het is niet waarschijnlijk dat NAPOLEON's keuze op RAMPON zou zijn gevallen, wan-

(1) De generaal was aanvankelijk in kwartier bij den heer VAN RIJSOORT. 3 Januari 1814 betrok hij een ledig staand huis, toebehoorende aan mej. DE NOTZEL. Dit huis werd gemeubeld en van servies voorzien, door requisitie. Al de gerequireerde voorwerpen, werden vóórdat RAMPON de vesting verliet aan de rechthebbenden teruggegeven.

(2) *Correspondance de* NAPOLEON I. Nº. 20936.

neer alleen een vestingcommandant te Gorinchem, had aangewezene moeten worden. Van een zoo beproefd en degelijk generaal hade de Keizer meer profijt kunnen trekken. Doch NAPOLEON is verraste ~~geworden~~ door de snelle uitbreiding van den opstand en het voortvarend optreden van de troepen der Verbondenen. De rol, doore RAMPON te vervullen, werd daardoor tot kleinere afmetingen teruggebracht, en de vermelde omstandigheid heeft er ten slotte toee geleid dat een luitenant-generaal, graaf van het Keizerrijk, grootkruis van het Legioen van Eer en senator, aan het einde van zijne schitterende militaire loopbaan optrad als bevelhebber in een kleinee vesting, waaruit hij als krijgsgevangene zou worden weggevoerd.e

Het verblijf van generaal RAMPON binnen Gorinchem, en de gebeurtenissen in en nabij de vesting, behooren — wil men daarvane een duidelijk overzicht verkrijgen — in vijf tijdperken te wordene gesplitst.

Gedurende het eerste tijdperk, loopende tot de eerste dagen vane December 1813, is de vijand nog buiten gezicht van de sterkte; ine het tweede is de vijand vóór de vesting doch is de gemeenschap over de Merwede met Brabant en Frankrijk nog open; in het derde,e aanvangende 15 December, is Gorinchem aan alle zijden ingesloten; in het vierde wordt de vesting beschoten en de stad gebombardeerd, terwijl in het vijfde de aangeknoopte onderhandelingen tot de overgave leiden.

Bij de hierna volgende beschrijving van het voorgevallene (1) zale de zoo even aangegeven indeeling worden gevolgd. Ten aanzien vane de maatregelen, welke werden genomen tot verhooging van het verdedigingsvermogen en het verder in staat van defensie brengen dere vesting zal evenwel van die indeeling worden afgeweken. Hete schijnt beter, die maatregelen achter elkander af te handelen voore den geheelen duur van het beleg, en deze daartoe in een afzonderlijk hoofdstuk op te nemen.e

(1) Zie hierbij Plaat II.

HOOFDSTUK III.

Het in staat van verdediging brengen der vesting.e

Veel van hetgeen de bezetting van Gorinchem, na 17 Novembere 1813, aldaar en in den naasten omtrek heeft verricht om de vestinge in staat van verdediging te brengen, is in de beide beschrijvingene van het beleg, welke in 1814 het licht hebben gezien (1), vrij uitvoerig opgenomen; doch het in die werken dienaangaande vermeldee draagt in menig opzicht het kenmerk dat de schrijvers, leeken ope militair gebied, over het meer of minder belangrijke van vele maat-e regelen geen juist oordeel konden vellen en daardoor onvolledig,e menigmaal onnauwkeurig zijn geweest.

Er bestaat intusschen een rapport, door een deskundige samengesteld, waarin een duidelijk en degelijk overzicht wordt gegevene van de wijze waarop generaal RAMPON het verdedigingsvermogen van Gorinchem heeft doen verhoogen, nl. het *Rapport nopens den staat van defensie waarin de vesting Gorinchem door de Franschen in* $18^{13}/_{14}$ *gebracht is geweest*, na plaatselijke opname geschreven doore den kapitein-ingenieur EVERS, en in Juni 1814 ingediend. (2)

Ook in eene *Memorie over den tegenwoordigen staat der fortificatiën en militaire gebouwen der vesting Gorinchem* (3), door denzelfdene officier in Juni 1814 geschreven, komen betrouwbare gegevens voor. De mededeelingen welke hieronder volgen, zijn in hoofdzaak uit dezee belangrijke stukken geput.e

Tot verzekering van de stormvrijheid was een ruim gebruik gemaakt van palissadeeringen. Met uitzondering van het rivierfront,e

(1) DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.*, en DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*

(2) Memoriën. Archief der Genie. Departement van Oorlog. Litt. G. N°. 29*a*.

(3) » » » » » » » » » » 28.

dat een vollen revetementsmuur had, was de vestingwal voorzien van eene horizontale fraiseering op het midden van het buitentalud, terwijl op de berm van den hoofdwal een doorgaande recht opstaande palissadeering was gesteld. Die palissadeering was evenwel in zooverre onvolkomen, dat zij slechts ten deele gepunt was. Waarschijnlijk heeft de tijd ontbroken om haar geheel in orde te brengen.

Ten einde de berm zelve te kunnen doen bezetten, zonder dat het noodig was over de borstwering te klimmen, was in elk der flanken van de bastions eene insnijding gemaakt, door eene palissadeering met barrière gesloten.

In den bedekten weg vóór de Dalemsche poort was een zoogenaamde wapenplaats. Deze was door palissadeering tot een reduit ingericht.

Het ravelijn, gelegen voor het front IX—X was gepalissadeerd zooals de vestingwal. Voorts waren palissadeeringen aangebracht bij enkele buitenwerken. Een batterij — eigenlijk meer een dijkpost — door de bezetting opgeworpen buiten de Arkelpoort, voorwaarts van den steenen beer aan den saillant van bastion I, en bestemd voor één vuurmond en een piket infanterie, werd door eene palissadeering tegen overrompeling gedekt. De buitenberm van den reeds vroeger genoemden Krinkelwinkel tusschen de rivier en den Merwe-dijk beneden de vesting, was eveneens gepalissadeerd, terwijl in de zuidwestpunt van dien Krinkelwinkel een emplacement was gemaakt voor drie stukken geschut, ter bestrijking van de rivier. Eindelijk was, binnen den vestingwal, een gedeelte van de stad tot reduit ingericht, namelijk dat, hetwelk was gelegen achter bastion VII tusschen de kleine haven en den wal van af de Waterpoort tot aan de Dalemsche poort. Dat stadsgedeelte was van het overige deel afgesloten door palissaden.

Tot dekking van den ingang der Waterpoort werd tusschen de rivier en den bekleedingsmuur een massa grond opgeworpen, waarbij een gecreneleerde houten tamboer werd gesteld.

De nadering over de toegangswegen tot de vesting werd belemmerd door verhakkingen op- en coupures in die wegen. De eersted coupure was die in den Dalemschen dijk, bij de hulpsluis. (1) Nadatd

(1) Deze sluis welke, in verschillende stukken en gedrukten, nu eens »hulpsluis" dan weder »groote of kapitale sluis" wordt genoemd, was gebouwd ingevolge de overeenkomst van 2 Dec. 1660, gesloten tusschen de Tielerwaard eenerzijds, de Vijf Heerenlanden en de Alblasserwaard ter andere zijde, tot regeling van het openen der overlaten in de Lingedijken boven Asperen bij doorbraak der tusschen Lek en Waal

de deuren van die sluis tot het vormen der inundatie waren stuk gehakt, wilde men het gewelf van den westelijken koker daarboven, door het aanbrengen van een mijn vernielen, en op die wijze eene coupure in den dijk maken. Daarin slaagde men evenwel niet, hoewel de Franschen »eene verbazende menigte kruids bij dit werk »verspilden." (1) Die coupure werd ten slotte verkregen door hetd afbreken van dat gewelf.d

Achter die coupure werd op den dijk een post gemaakt, van gevulde schanskorven, en met één stuk geschut bewapend, terwijl nagenoeg alle huizen van het dorp Dalem werden afgebrand om het schootsveld te verruimen. (2) Onder de gebouwen welke in de nabijheid der sluis stonden, ontkwamen de kerk, de pastorie, ded woning van den onderwijzer en één boerderij, aan de vernieling.

In den oostelijken Linge-dijk, op ongeveer 900 M., vand den saillant van bastion XI, stond, bij het Kleine veer over de Linge, een huis Sprokkelenburg genaamd. Bij dit huis, hetwelk 20 December werd afgebrand, werd in den dijk eene coupure gegraven, van boven breed 5,65 M., diep 1,8 M., en in den bodem breed 1 M. De toegang tot de doorsnijding in den dijk werd, zoowel aan den kant van Spijk als aan dien van Gorinchem, afgesloten door eene palissadeering dwars over den dijk en zijne taluds. Ongeveer 75 M. verder buitenwaarts was in genoemden dijk een dergelijke coupure, van bijna 4 M. bovenbreedte, en eene palissadeering aangebracht.

Op ongeveer 30 M. buitenwaarts van de reeds vroeger vermelde batterij voorwaarts van den steenen beer op den westelijken Linge-dijkd was in dezen laatste eene coupure aangebracht, terwijl dit mede het geval was met den zoogenaamden Dortschendijk ,d beneden ded stad, op het punt waar de Wolfersdijk of Krinkelwinkel bij den eerstgenoemden aansloot.

Op den weg naar Schelluynen vóór de Kansepoort waren slechts verhakkingen aangebracht.

Het omliggend terrein werd aan de oostzijde van de vesting geinundeerd door het vernielen van de deuren der sluis in den Mer-d

gelegen dijken. Het water dat door dijkbreuk in de landen tusschen Lek en Waal stroomde, moest behalve door andere middelen, door de Dalemsche sluis worden geloosd op de Merwede. Die sluis was dus een uitwatering voor overstroomingswater. (Zie: WELCKER. *De Noorder Lekdijk bovendams enz.*)

(1) DE KONING: *Berigt aangaande de belegering enz.*

(2) Een andere batterij, geschikt voor vijf vuurmonden, was opgeworpen op den dijk voorbij Dalem op ongeveer een half uur gaans van de vesting. Deze batterij is evenwel door de bezetting van Gorinchem niet gebruikt.

we-dijk te Dalem. Het gëinundeerde terrein, omvattende de landene van Dalem, Spijk, Heukelom en Asperen, stond daardoor in opene gemeenschap met de rivier. Omtrent de diepte van de onderwater-e zetting kan men zich een denkbeeld vormen, wanneer men weet date op de lage landen van Spijk en Heukelom ten slotte ongeveer 1,5 M.e en op de landen van Asperen bijna 1 M. water stond. (1)

De binnenwegen tusschen den zuider-Linge-dijk beneden Asperene en den noorder-Waaldijk konden niet meer tot gemeenschap dienen.e Het Weijschild, een vrij hoog gelegen terrein tusschen het glacis vane Gorinchem en den Dalemschen of Lengseldijk, is niet kunstmatige onder water gezet. (2)

De Linge werd door schotbalken voor de Korenbrugsluis in dee stad afgesloten en opgestuwd.

In dee westelijke kade van de Zederik op ongeveer een uur gaanse van Gorinchem, waar de Schutdeurensche vliet tegen die kade aansluit, werd eene opening gemaakt, waardoor de Zederik afliep ope den Arkelschen polder. Overigens werd het terrein ten westen vane de vesting gëinundeeerd door het openen van de schuif in de sluise bij de Waterpoort.

Door een en ander zijn, volgens het rapport van den kapiteine EVERS »de geheele environs der vesting op ten minste een rayon vane »$^1/_2$ uur gëinundeerd geweest."

Het aantal vuurmonden, in de vesting aanwezig, bedroeg 111 stuks;e daarvan stonden er 92 in batterij, namelijk:e

6	kanons	van	24 ℔	L. Br.	4	kanons	van	3 ℔e	Brons
6	»	»e	18 »e	» »e	2	»e	»	6 » K.	»
32	»	»e	12 »e	» »	10	»e	»	6 »	IJ.
12	»	»e	6e »	» »	8e	»	»	3e »	»
2	»	»	3 »	»	6	houw.	»	20 duime	Br.
2	houw.	»	15 duim	»	2	mortieren	»	20 »	

Het is bij gemis aan voldoend betrouwbare gegevens (3) niet wele mogelijk, juist aan te geven hoe deze vuurmonden over de bastionse waren verdeeld. Slechts kan met zekerheid worden gezegd dat ope

(1) *Nederlandsche Staatscourant* van 1 Februari 1814 N°. 26.

(2) De Nieuwe Waaldijk, welke thans het midden van de courtine tusschen de bastions VIII en IX met den Ouden Waaldijk verbindt, is in 1815 aangelegd. Het Weijschild had geen kunstmatige waterkeeringen, en werd alleen bij een rivierstand, hooger dan 2 M. + AP. onder water gezet.

(3) Bijlage III bevat weliswaar eene opgave van de verdeeling, doch juist is die opgave niet, omdat het aantal vuurmonden, daarin genoemd, veel te groot is.

bastion VI (Pelmolen) zeven vuurmonden in batterij stonden, dat twee kanons van 6 ℔ IJe en één kanon van 3 ℔ IJ. waren geplaatst op een tot verdedigingsvaartuig of drijvende batterij ingericht schip (1), hetwelk aan de mond der haven in de rivier lag; en dat in het geheel met slechts twintig vuurmonden naar den kant van de rivier kon worden geschoten.

Munitie was in genoegzame hoeveelheid voorhanden. Daarentegen was het aantal stukken worpgeschut gering. (2)

Tot een afstand van circa 150 Rhe roeden (ruim 450 M.) van den vestingwal werden hinderlijk houtgewas, gebouwen en getimmerten opgeruimd, afgebroken of afgebrand. (3)

Weken lang is de bezetting daarmede bezig geweest, van 2 December af bijgestaan door al de daartoe gerequireerde en te Gorinchem verblijvende timmerlieden en andere arbeiders. Met grond mag echter worden betwijfeld of bij al die opruimingen een goede leidende gedachte heeft voorgezeten. Heeft men slechts willen bereiken dat naar alle kanten een vrij uitzicht werd verkregen, dan is men voldoende geslaagd.

Reeds vroeger is vermeld welke bomvrije gebouwen te Gorinchem beschikbaar waren. Ten einde in het gebrek aan voldoend bomvrij onderkomen eenigermate te voorzien, werd in bastion IX een houten kazemat gemaakt, lang 80 Rh. voet (25 M. ruim), breed 20 Rh. (6,3 M.) »geconstrueerd bij wijze van ordinaire gebinten op 4 à 5 »voet van elkander, formeerende alzoo een horizontaal dak hetwelk »eerst met een gewonen planken zolder en daarover twee lagene »boomstammen is gedekt geweest, die daarenboven met een laage

(1) Het vaartuig was het beurtschip van Gorinchem op Rotterdam, schipper C. KOEK.

(2) Volgens DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg, enz.*, bladz. 88, zou een transport »bomketels" op weg van Antwerpen naar Gorinchem, in handen der Verbondenen zijn gevallen. In hoever dat juist is, kan hier niet worden uitgemaakt. Voorzoover bekend viel den Pruisen onderweg geen ander geschut in handen dan dat, hetwelk door VON COLOMB op bladz. 143 van zijn dagboek wordt vermeld, nl vijf stukken zwaar kaliber, welke bij Mechelen werden genomen.

(3) In het archief der gemeente Gorinchem bevindt zich een »Lijst der huizen, »schuren, tuinhuizen, molens, etc. in den omtrek van Gorinchem *beneden de Linge* »door de Fransche trouppes bij het beleg in 1813 afgebrand." De namen der eigenaars zijn daarbij vermeld. Op eene bij de opgave behoorende kaart is de plaats aangeduid der verbrande gebouwen, enz. Volgens die lijst zijn *ten westen van de Linge* vernield: 28 huizen, 13 schuren, 34 koepels, 3 molens en 1 kolfbaan. Het geheel aantal opgeruimde huizen, schuren en molens heeft bedragen 125. Van de omgehakte boomen waren 4500 stuks eigendom van de stad. (Zie ook: DE GRAAFF, bladz. 176 noot.)

»lont tot dikte van 1 voet, vervolgens met een sprei hooi van 1 voete »en daarover nog met 2 voet hoog aarde voorzien waren." (1) Dee zijwanden waren met planken bekleed; daartegen was rijshout aangebracht en tevens eene zoodanige dekking van aarde dat de bovenbreedte dier dekking buiten de zijwanden 1,5 M. bedroeg. Dee ingang was gemaskeerd door boomstammen. Aangezien niet opgegeven is welke dikte de boomstammen hadden, is bezwaarlijk tee beslissen of de kazemat werkelijk bomvrij was. Opmerking verdiente evenwel het gebruik van hooi en van lont in de dekking.e

In de stad werd het gebouw genaamd de Vleeschhal ingericht tot kazemat. De beganegrondverdieping van dit gebouw, hetwelk naast het stadhuis en daarmede onder één dak stond, was bijna 19 M. lang en ruim 7,5 M. breed, en voorzien van een steenen gewelf waarover een houten vloer lag. Op dien vloer werd ongeveer 1 M. mest gestort. Voorts werden twee vertrekken van het wachthuis bij de Korenbrug, en bestemd tot bureel van den vestingcommandant, min of meer tot kazemat ingericht door een laag lont en mest van 1,2 M. dikte op den zolder te brengen, terwijl de buitenzijde van het gebouw door een doorgaande rij schuinstaande boomstammen werd gedekt.

Ten einde te voorzien in de behoefte aan voldoende berging van kruit, buiten de bomvrije kelders, werden twee houten kruitmagazijnen gemaakt, en wel één onder den cavalier in bastion I, en een tweede in den saillant van bastion III. Bovendien werd bastion VIII voorzien van 4 houten kruitkelders »in de vrije lucht", waarmede waarschijnlijk bedoeld wordt, in het terreplein van het bastion. (2)

Evenmin als er genoegzame eigenlijke kazernen beschikbaar waren voor onderkomen van de bezetting — één z. g. kazerne kon aan ± 300 man logies geven —, en de troepen nagenoeg allen ingekwartierd moesten worden, soms met 12 tot 16 man in een huis, was een militair hospitaal aanwezig. Een groot heerenhuis werd daarom tot hospitaal bestemd, en toen dit gebouw voor dat doel te klein bleek, werden nog andere particuliere woningen daarbij getrokken.

(1) Memorie Archief der Genie Litt. G. N°. 29*a*.

(2) Het heeft niet ontbroken aan hout om nog veel meer blindeeringen of kazematten te maken, want bij de overgave der vesting waren nog 300 eiken en greenen boomstammen ongebruikt overgebleven. (Memorie Archief der Genie. Litt. G. N°. 28.)

Het huis genaamd de Tol, bij de Waterpoort, werd ingericht tot magazijn van levensmiddelen; de Kleine of Kapelkerk van de Waalsche gemeente tot fouragemagazijn.

Een militaire bakkerij werd gemaakt naast en achter de linkerflank van bastion VI. De bakkerij had twee gemetselde ovens, te zamen voor 1000 rations; de rechtstandsmuren der ovens waren tot boven de gewelven doorgetrokken, de aanraseeringen met aarde gevuld; daarover lag een rij boomstammen, die gedekt waren door een sprei rijshout, welke een laag aarde van 0.6 M. dikte droeg.

Het graan kon worden gemalen in twee windkorenmolens; bovendien waren binnen Gorinchem honderd handmolens en enkele grutterijen beschikbaar. Na de insluiting mochten de windmolens slechts malen voor het garnizoen. De eigenlijke bedoeling van deze bepaling is zeer waarschijnlijk geweest, het voorkomen van seinwisseling tusschen de burgerij en de insluitingstroepen.

Aan proviand was geen gebrek. In de eerste plaats was de burgerij in het bezit van den gewonen wintervoorraad; in de tweede plaats bestond er nog gelegenheid om de hoeveelheden levensmiddelen voor het garnizoen, zoo door aankoop en aanvoer van buiten als door requisitie en roof in de omliggende dorpen, in eene toereikende mate op te slaan. Voor het garnizoen alleen werd reeds op 21 November eene requisitie uitgeschreven in het arrondissement Gorinchem, ter levering van 372 stuks runderen. (1)

De militairen ontvingen alleen brood en vleesch uit het magazijn; voor alle andere behoeften hadden de kwartiergevers te zorgen.

De militair geneeskundige hulp liet veel te wenschen over. Officieren van gezondheid waren slechts in zeer gering aantal aanwezig. Daarom werden twee burger-geneesheeren, de heeren SEBEL en WITT,

(1) De requisitie geschiedde door den sous-prefect DENTRAIGNES, namens den vestingcommandant. Aan de gemeenten werd nauwkeurig opgegeven wat zij te leveren hadden, alsmede wanneer, en waar dit moest geschieden. Zoo moest bijv. Streefkerk leveren 11 runderen à 500 K. en 14 varkens à 200 K. Op 25 Nov. te 1 uur n.m moesten deze te Gorinchem worden aangeboden. In de hoop dat de Franschen ook wel met wat minder tevreden zouden zijn, leverde Streefkerk 8 runderen en 8 varkens. Onmiddellijk volgde een aanschrijving dat als het ontbrekende, op 30 November niet geleverd was, militairen zouden worden gezonden om het overige te halen, zonder betaling. De gemeente zorgde toen de geheele levering te doen. Het heette dat al het geleverde zou worden betaald, drie maanden na den dag van aflevering. Inderdaad heeft o. a. de gemeente Streefkerk de waarde van de 8 runderen en 8 varkens later in 1821, van het Fransche gouvernement betaald gekregen. (Zie: *Nederlandsche Staatscourant* van 26 Maart 1821 N°. 73, Bijvoegsel, alsmede andere bescheiden, berustende in het archief van meergenoemde gemeente.)

die vroeger in militairen dienst waren geweest, aangewezen om bij het garnizoen dienst te doen.

Wegens het volslagen gemis aan genees- en verbandmiddelen werd beslag gelegd op den voorraad, in de apotheken voorhanden, en moest tijdens het beleg het noodige linnen, pluksel, enz. meermalen bij de burgerij worden gerequireerd.

Uit het voorafgaande kan zijn gebleken dat hoewel de vesting Gorinchem niet in alle opzichten kon worden geacht ~~als~~ in zeer goeden staat van verdediging te verkeeren, toch over het algemeen de toestand zoodanig was, dat zij een langdurig beleg zou kunnen doorstaan. Aan de noord-, oost- en westzijde nagenoeg ongenaakbaar door de inundatiën en de coupures in de accèssen, welke laatsten bovendien met het geschut van den hoofdwal konden worden bestreken, en aan de zuidzijde gedekt door een breede, diepe rivier, waarvan de tegenover Gorinchem liggende oever nog in het bezit was der Franschen, was het te verwachten, dat de voldoend geapproviandeerde, wel bewapende sterkte niet spoedig zou vallen. Gelukte het den Verbondenen evenwel de vesting in te sluiten en ingesloten te houden — en tegen dit laatste kon de bezetting zelve weinig doen — dan, het werd reeds vroeger gezegd, was haar val onvermijdelijk.

HOOFDSTUK IV.

Het tijdperk vóór de insluiting.

Bij zijne komst te Gorinchem op 20 November 1813 vond de generaal RAMPON aldaar den staat van beleg reeds afgekondigd. Doch de vijandelijke troepen waren nog ver weg, en er zou derhalve nog ruimschoots gelegenheid zijn ~~om~~ het verdedigingsvermogen der vesting tot eene voldoende hoogte op te voeren.

Intusschen, de generaal RAMPON moest niet alleen rekening houden met de strijdmacht der Verbondenen, maar ook, en in de eerste dagen uitsluitend, met den binnenlandschen vijand, dat is met de in opstand zijnde bevolking van verschillende plaatsen in Holland. Om te voorkomen dat de zucht tot revolutie oversloeg naar Gorinchem, wilde hij dat de bevolking in het onzekere bleef omtrent de vorderingen, welke het verzet tegen de Fransche heerschappij elders maakte. Vandaar dat een der eerste maatregelen, in verband met de afkondiging van den staat van beleg genomen, dáárin bestond dat alle Hollandsche nieuwsbladen werden verboden, en de brieven werden geopend en nagezien, voordat deze aan de geadresseerden werden bezorgd. Evenwel is het duidelijk dat zulk een maatregel, op dàt oogenblik, terwijl de gemeenschap naar alle zijden nog open was, al zeer weinig uitwerking kon hebben, terwijl het blijven toestroomen van vluchtelingen naar het Sleeuwijksche veer genoegzaam bewees, dat de Franschgezinden in Holland steeds minder in aantal werden.

Een ander middel tot handhaving van het Fransche gezag dacht men te vinden in het uitzenden van detachementen naar verschillende plaatsen in den omtrek, met bestemming ~~om~~ aan mogelijke revolutionaire bewegingen paal en perk te stellen of deze met geweld te onderdrukken.

Reeds daags na de komst van generaal RAMPON te Gorinchem liet hij, voor dat doel, door een gedeelte van het garnizoen uitrukkene naar Sliedrecht, alwaar de Oranje-vlag op den toren was geheschen, en naar Dordrecht. Te 12 uur 's middags van 21 November marcheerden 600 man met twee veldstukken uit de vesting, over Hardinxveld, Giessendam en Sliedrecht naar Papendrecht. Tengevolge van de slechte discipline der militairen tijdens den marsch, zich openbarende in plundering en roof, waarbij vooral de herbergen veel te lijden hadden, was het reeds 11 uur n. m. geworden toen de voorhoede van dien troep Sliedrecht bereikte, een afstand van 19 KM. Na zich ook aldaar liederlijk te hebben gedragen — de vlag op den toren was vóór de komst der Franschen tijdig geborgen —, trok de bende te 2 uur v. m. van 22 November voort naar Papendrecht. Op den veerdam werden de twee stukken opgesteld en te 5 uur v. m., zonder eenige reden, het vuur geopend op Dordrecht. Het heette dat de onderneming moest dienen om kracht bij te zetten aan eene requisitie van geld en levensmiddelen, den 20sten aan Dordrecht tot levering opgedragen door den prefect baron DE STASSART, die uit 's Gravenhage naar Gorinchem was gevlucht, welke levering echter niet voor 24 November te Gorinchem zou moeten geschieden. Door het beleid van den heer BEELAERTS, die te Dordrecht de nationale garde commandeerde, en zich naar Papendrecht deed overzetten, werd voorkomen dat het vuur lang aanhield. De Franschen trokken Dordrecht binnen, vonden daar alles rustig, en haastten zich weder naar Papendrecht eneGiessendame terug te keeren, toen zij te Dordrecht vernamen dat uit Rotterdam een gewapende troep in aantocht was om hen te verdrijven. In verband met dit laatste, hetgeen werkelijk het geval was, en terwijl de bedoelde troep (1) Papendrecht bezette, werd versterking ontboden uit Gorinchem, welke nog den 23sten November 's avonds te Sliedrecht aankwam en uit een detachement Brabantsche nationale garden bestond. Alsnu werd op 24 November opgerukt naar Papendrecht. De geheele macht der Franschen kan op dat oogenblik ruim 1000 man en twee stukken geschut hebben bedragen. De bezetting van Papendrecht werd verdreven, en opnieuw werd het vuur der twee veldstukken op Dordrecht geopend.

Aan dat vuren werd thans evenwel op andere wijze een einde gemaakt. Twee kanonneerbooten, onder commando van den luitenant-ter-zee F. H. AMPT, te Rotterdam geärmeerd en met oude zeelieden bemand, nadat de werf aldaar door de Fransche bewakers was ontruimd, waren door de Noord, de Merwede opgevaren, en beschoten de op den Papendrechtschen veerdam aanwezige Franschen en hun geschut. Weldra werd Papendrecht nu ontruimd, en, op even schandelijke wijze als bij den heenmarsch, trokken de Fransche benden, met achterlating van een detachement, bij wijze van voorposten, te Hardinxveld, naar Gorinchem terug, alwaar zij in den avond van 24 November weder binnenkwamen.

(1) De zoogenaamde Oranje-Pruisen, die na de ontruiming van 's Gravenhage den Franschen dienst hadden verlaten, en in dien van den opstand waren overgegaan.

Papendrecht werd inmiddels weder door de Hollanders bezet.

Hoewel niet kon worden beweerd, dat deze tocht eenig praktische nut had gehad, en hoewel overtuigend was gebleken, dat de slechtee discipline van de troepen en dientengevolge hunne weinige geschiktheid voor dergelijke ondernemingen een beletsel zouden zijn ~~om~~ daarvan goede resultaten te verwachten, werd nog twee malen door een gedeelte van het garnizoen voor hetzelfde doel uitgerukt, en wel op 26 November en op 30 November.

Op eerstgenoemden dag trok een colonne van ruim 400 man met twee kanons naar Sliedrecht. Met het oog op de aanwezigheid der Hollanders te Papendrecht, waarheen verscheidene militairen uit de Fransche colonne deserteerden, achtte de detachementscommandant het raadzaam zich tevreden te stellen met eene requisitie van eenig slachtvee, en spoedig daarna weder naar de vesting terug te gaan. De voorposten te Hardinxveld werden tegelijkertijd verplaatst naar Giessendam, alwaar tot 1 December 400 man bleven ingekwartierd.

Den 30sten November werd de uitrukkende colonne gevormd door een bataljon Brabantsche nationale garden en twee kanons. Te Sliedrecht aangekomen, werd aldaar eene requisitie van vee en levensmiddelen uitgeschreven. Terwijl het gevorderde zou worden bijeengebracht, trok een deel der colonne door naar Papendrecht. De Franschen slaagden er in, aldaar de zoogenaamde Hollandsche bezetting achteruit te drijven, waardoor hun twee kanons en een vlag of vaandel in handen vielen. Hun verdere marsch werd gestaakt toen zoowel van den kant van Dordrecht, als door de twee kanonneerbooten op de rivier aanwezig, het geschutvuur op hen werd geopend. Na te Sliedrecht het gerequireerde te hebben ontvangen (1), trok de colonne naar Gorinchem, alwaar het veroverde

(1) Om aan zijne vordering kracht bij te zetten, was door den Franschen colonnecommandant gedreigd dat, als het gerequireerde niet tijdig werd geleverd, de huizen zouden worden afgebrand en de voornaamste ingezetenen gevankelijk zouden worden medegevoerd.

geschut en de vlag in triomf werden binnengebracht. Het rooven en vernielen van eigendommen, enz., waaraan de troep zich ook nu weder had overgegeven, was aan generaal RAMPON bekend geworden. In een dagorder van 1 December gaf hij zijn strenge afkeuring te kennen over het gedrag der soldaten.

Terwijl aldus een gedeelte der bezetting van Gorinchem, aan de bevolking in den omtrek der vesting deed gevoelen wat het wil zeggen, onderdrukt te worden, en overigens de werkzaamheden tot het in staat van verdediging brengen der sterkte dag en nacht werden voortgezet, bleef de toestand binnen Gorinchem zich kenmerken door een komen en gaan niet slechts van vluchtelingen maar ook van troepen en van staatsgevangenen. Wat de laatsten (1) betreft, zij werden allen, onder geleide van gendarmes, op 30 November naar Breda en verder naar Antwerpen geleid.

Onder de vluchtelingen waren de douanen en hunne gezinnen het talrijkst vertegenwoordigd. Te Gorinchem aangehouden, werden de douanen zelven bestemd om, met twee compagniën Antwerpsche of Brabantsche nationale garden, deel uit te maken van de bezetting van Loevestein en Woudrichem, waarheen zij in twee detachementen, respectievelijk op 26 en 28 November, werden overgebracht; terwijl de achtergebleven vrouwen en kinderen op 29 November over de rivier werden gezet en naar Antwerpen gezonden.

Eene wel niet talrijke, maar, door zijn goed gehalte, toch krachtige versterking van de bezetting bereikte Gorinchem in den avond van 27 November. Driehonderd ~~mariniers~~, Franschen, behoord hebbende tot de bemanning van de vloot te Antwerpen, kwamen op dat tijdstip van Sleeuwijk binnen de vesting. De ~~mariniers~~ waren zeer gedisciplineerde, goed geoefende en goed aangevoerde troepen, die tijdens het beleg van Gorinchem bewijzen hebben gegeven van hunne goede militaire hoedanigheden. Met de in Gorinchem aanwezige Fransche kanonniers waren zij de eigenlijke *soldaten* waarover RAMPON kon beschikken.

matrozen (marins)

Eenige uren later, in den nacht van 27 op 28 November, meldde zich voor de Arkelpoort een bataljon »étrangers", komende van Utrecht. Wetende van welke gehalte die étrangers in het algemeen waren, wilde RAMPON hen niet de stad doen binnenkomen voordat het dag

(1) Hunne namen, kwaliteiten, woonplaatsen, alsmede de redenen van hunne arrestatie zijn opgenomen in Bijlage F der »*Memorie van den Chevalier* JOSEPH DE STUERS", welke memorie deel uitmaakt van het 2de deel, 2de stuk van het werk van den hoogleeraar THEOD. JORISSEN, getiteld: *De omwenteling van 1813. Bijdragen tot de geschiedenis der revolutie.* Groningen. 1867.

was geworden. Het bataljon werd toen toegelaten, en gedurende eenige uren ingekwartierd om te kunnen rusten en te worden gevoed. 's Avonds vertrok die troep naar Zalt-Bommel.

In den loop van Zondag 28 November zag Gorinchem de generaal MOLITOR binnen de wallen verschijnen. Bij den president van het tribunaal, den heer VAN APPELTERN afgestapt, welk kwartier hij later verwisselde tegen dat van mevrouw POSEN, had deze opperofficier, commandant van alle Fransche troepen benoorden de Maas en het Hollandsch diep, al spoedig eene bespreking met generaal RAMPON. Dat daarbij de laatste orders van den Keizer, vermeld in noot 2, bladz. 19, overwogen zijn, mag buiten twijfel worden gesteld, want reeds den volgenden morgen (29 Nov.) deed RAMPON een groot deel van de bezetting, namelijk het 1ste Regiment Antwerpsche nationale garden uitrukken o. a. naar Nieuwpoort en Schoonhoven. Het bevel van den Keizer was: »on dirigera de Gorcum 600 hommes pour prendre »position dans ces places". Op welke wijze aan dat bevel een begin van uitvoering werd gegeven kan uit het volgende blijken.

Na door Nieuwpoort te zijn getrokken, kwam eene afdeeling Franschen onder bevel van den commandant GIONY te Gelkenes tegenover Schoonhoven aan. Aldaar vreesde men het ergste, gedachtig aan het gebeurde te Woerden, vooral omdat men reeds op 19 November de Oranje-vlag had uitgestoken en 21 November een dankdag had willen houden voor de verlossing van de Fransche heerschappij, aan welke betuigingen van vreugde evenwel een einde was gemaakt op het gerucht dat generaal MOLITOR de stad zou doen bezetten.

Een door GIONY, vermoedelijk ter verkenning, overgezonden militair die zich op den uiterwaard in het riet verborgen hield, werd door een burger (1) van Schoonhoven gevangen genomen en overgegeven aan een afdeeling Oranje-vrijwilligers of gardes te paard, die met den gevangene naar Krimpen trokken. Den volgenden morgen (30 November), terwijl een gedeelte der militairen van Nieuwpoort en Gelkenes doortrok naar Streefkerk, en dáár de bevolking, op gelijke wijze als reeds enkele dagen te voren geschiedde, door rooven en plunderen veel nadeel berokkende (2), kwam de Fransche commandant met een gedeelte zijner afdeeling, sterk ± 300 man, naar Schoonhoven over. Terwijl de meerderheid zijner soldaten aan het veer verbleef, werd door den commandant aan den maire KEUCHENIUS, die aan het veer was verschenen, medegedeeld dat de

(1) F. IPENBURG genaamd.

(2) De schade werd op »ettelijke duizende guldens" begroot. Opgaven daarop betrekking hebbende, zijn nog aanwezig in het archief der gemeente Streefkerk.

stad zou worden bezet, en aan welke vorderingen de gemeente had te voldoen. Een ander gedeelte werd door GIONY ter verkenning gezonden in de richting van Haastrecht. Nauwelijks in de buurtschap de Vlist gekomen, ontmoetten de Franschen aldaar een boer, die hen hijgend en zeer ontdaan tegemoet liep met den roep: »de »Kozakken! de Kozakken!" Dat woord was voor de Franschene voldoende om den marsch te staken en naar Schoonhoven terug tee keeren, alwaar de commandant onmiddellijk last gaf tot den terugtocht over de Lek, met medeneming naar den overkant van alle bij de hand liggende vaartuigen en de veerpont, en onder bedreiging van terugkeer op den volgenden dag. Had de commandant wat minder haast gemaakt, dan zou hem zijn gebleken dat er in den omtrek van Schoonhoven geen Kozak te zien was geweest, en door den boer een valsch gerucht was verspreid.

Eerst in den avond van dien dag kwamen 36 Kozakken, van den kant van Utrecht binnen Schoonhoven. Aan het veer gekomen, hakten zij de pontreep door, en patrouilleerden aan den dijk boven en beneden de stad.

Bij het aanbreken van het daglicht op 1 December werd over en weer, zonder besliste uitwerking, met het geweer geschoten. Op aanwijzing van den commandant der Kozakken werden daarop buiten de stad, boven- en benedenwaarts daarvan, door een burger Pruisische marschen op de trom geslagen, waardoor men den Franschen den indruk wilde geven alsof, van verschillende kanten, Pruisische troepen naar de stad marcheerden. Of die indruk werkelijk bij de Franschen is teweeggebracht, kan niet worden uitgemaakt; doch zeker is het dat zij niet meer over de rivier kwamen. 's Avonds van 1 December trok een regiment Kozakken door de Lopikkerpoort binnen Schoonhoven. De Franschen verlieten tezelfdertijd Gelkenes en Nieuwpoort, en keerden over Ameide naar Gorinchem terug.

Het voorgevallene bij Schoonhoven (1) is hier zoo uitvoerig beschreven om te doen zien op welke wijze de Keizer door de nationale garden werd gediend, en welk een waardelooze troep zulk eene afdeeling vormde.

Inmiddels bleef de gemeenschap tusschen de vesting en de omliggende plaatsen nog geheel open. Daarvan werd door generaal RAMPON ruim gebruik gemaakt om de approviandeering van de hem

(1) De beschrijving is in hoofdzaak getrokken uit eene memorie, in het archief dern gemeente Schoonhoven aanwezig.

toevertrouwde sterkte te verbeteren. Tegelijkertijd deed hij door officieren van het garnizoen een onderzoek instellen naar den voorraad levensmiddelen en brandstoffen, bij de ingezetenen voorhanden.

Gaven deze maatregelen den indruk, dat men zich op het bieden van ernstigen weerstand voorbereidde, de order van generaal RAMPON, waarbij alle vaartuigen in en bij Gorinchem werden opgeëischt, en waarbij gelast werd den boom aan de Lingehaven gesloten te houden, wettigde eenigermate het vermoeden, dat de vestingcommandant de middelen bij de hand wilde houden om de overzijde van de rivier te bereiken, wanneer het oogenblik daarvoor zijns inziens zou zijn gekomen. Ook het ledigen van het magazijn der keizerlijke tabaksregie, en het doen vervoeren van den inhoud per schip naar 's-Hertogenbosch, wees meer op een spoedig vertrek der Franschen uit Gorinchem dan op het voornemen om daar lang te verwijlen.

Meer en meer naderde nu het tijdstip, waarop de generaal RAMPON den vijand vóór Gorinchem zou zien. Zooals het veelal in oorlogstijden gaat, liepen geruchten van 's vijands aanmarsch, de troepen vooruit.

Op den 1sten December wist men te Gorinchem te vertellen, date »op drie plaatsen aan de Lek attaques gedaan" waren en »dee »passage over het Beusichemsche veer geforceerd" was; (1) voorts date de Russen te Culemborg en Vianen waren aangekomen. Hoewel ere van »attaques" van eenig aanbelang geen sprake was geweest, wase het gerucht toch in de kern waar. (2) De tijding veroorzaakte tee Gorinchem geen geringe opschudding. De nog te Giessendam verblijvende Fransche troepen werden terug ontboden; verschillendee administratiën — o. a. de prefect van de monden der Maas en dee sous-prefect van het arrondissement Gorinchem met de hun toegevoegde ambtenaren — maakten aanstalten tot vertrek; aan de burgerije

(1) Volgens aanteekening in het *Dagverhaal* van VAN GOUDOEVER.

(2) Toen generaal MOLITOR Utrecht verliet, in den vroegen morgen van 28 November, liet hij de poorten doen sluiten, de sleutels medenemende, en had hij voor de uit Woerden ontboden Fransche troepen bevel achtergelaten om, bij Utrecht aankomende, buiten langs de stad om naar Vreeswijk en verder naar Gorinchem te marcheeren. Bedoelde troepen handelden dienovereenkomstig, doch op den weg naar Vreeswijk werd hunne achterhoede ingehaald en aangevallen door een afdeeling Kozakken, behoorende tot het detachement dat dien morgen uit Amersfoort naar Utrecht was gezonden, en daar om 12 uur 's middags voor de Witte Vrouwenpoort was verschenen. De terugtocht der Franschen waarvan er enkelen werden neêrgesabeld, kon daardoor ten deele niet geschieden zooals MOLITOR had gewenscht; de terugtrekkenden moesten meer westelijk aanhouden. Door de Kozakken te Utrecht werd tot de Lek bij Vianen en hooger op gepatrouilleerd. Dáár bevonden zich evenwel geen Fransche troepen. (Zie hierover: MEULMAN. *Woerden in Slagtmaand 1813*, en de *Memorie van Ampt*, N°. 2 uit het 2de stuk der *Bijdragen* van THEOD. JORISSEN.

werd op straffe verboden op den vestingwal te komen, of zich na 10 uur 'savonds op straat te bevinden (1); de poorten werden gesloten, doch aan hen die de stad wenschten te verlaten, werd daartoe nog gelegenheid gegeven.

Nadat te 7 uur 's avonds eenige archieven van de prefectuur in den tuin van de Doelen, en die van generaal MOLITOR in de ovens der bakkers waren verbrand (2), werd te 9 uur n.m. door den maire aan de burgerij bekend gemaakt dat in den aanstaanden nacht een groot getal Fransche troepen door Gorinchem zouden trekken, welke eenige uren bij de ingezetenen zouden blijven; in verband waarmede de burgers de ramen hunner huizen moesten verlichten en warm eten en drinken voor de soldaten gereed moesten houden. Des nachts (van 1 op 2 Dec.) te 1 uur kwam dan ook met stille trom een bataljon jagers (»chasseurs rentrés") binnen, hetwelk na te zijn gevoed eneverwarmd — het vroor reeds drie dagen zoo sterk, dat het ijse in de binnenwateren begaanbaar was — te 3 uur 's morgens verder trok, de Dalempoort uit, om te Vuren of te Brakel over de Waal te gaan naar Zalt-Bommel. Kort daarop volgden een bataljon pupillen van de Garde en nog eenige andere detachementen, waarbij ook veldgeschut. Na op de markt levensmiddelen en jenever te hebben ontvangen, marcheerden die troepen eveneens de Dalempoort uit om verder over de Waal te trekken. In het geheel waren die doortrekkende troepen, waaronder er waren die aan de moordtooneelen te Woerden hadden deelgenomen, ongeveer 1500 man sterk. Na het passeeren van de Waal werd een gedeelte bestemd tot versterking van de bezetting van het fort Loevestein.

De troepen die naar Zalt-Bommel trokken waren in hun tocht daarheen voorgegaan door generaal MOLITOR, die zich in den loop van 1 December naar genoemde stad had begeven. (3)

---

(1) Op 2 December werd dat uur vervroegd tot 7 uur n.m.

(2) Dit wordt althans vermeld door VAN GOUDOEVER in zijn manuscript, en deze kon het wel weten. Evenwel, de verbrande stukken zullen wel niet veel anders dan waardelooze administratieve bescheiden zijn geweest. Welke reden toch kon MOLITOR *toen* hebben om zijn archief te vernietigen?

(3) MOLITOR verliet Zalt-Bommel in den nacht van 11 op 12 December. Hij vertrok toen met 1100 à 1200 man naar 's Hertogenbosch; aldaar bleef hij tot in den nacht van 14 op 15 December, toen hij met de evengenoemde troepen afmarcheerde in de richting van Grave om zich te voegen bij de afdeelingen van maarschalk MACDONALD. Zie: *Journal de* J. LINSEN, Sécrétaire Général de la Préfectur, opgenomen in de *Bijdragen tot de geschiedenis van Noord-Braband*, door HERMANS.)

HOOFDSTUK V.

De insluiting van de vesting.

Na eene afwezigheid van bijna drie dagen was op 2 December het 1ste Regiment Antwerpsche nationale garden, waarvan een gedeelte bestemd was geweest tot bezetting van Nieuwpoort en Schoonhoven, te Gorinchem teruggekeerd.

In verband met de nu bekende nadering der Verbondenen werden door generaal RAMPON bevelen gegeven voor den veiligheidsdienst buiten de vesting. Nadat Fransche patrouilles reeds door afdeelingen van het lijf-huzarenregiment VON SANDRART (1) waren verdreven uit Noordeloos, Slingeland en Hoornaar, werden detachementen nationale garden geplaatst te Hardinxveld, Schelluijnen, Arkelschen dam, Spijk, en voorwaarts van Dalem, terwijl een detachement van 150 ~~mariniers~~ matrozen te Werkendam werd gestationneerd.

Het was inderdaad zeer noodig, dat zulke detachementen werden uitgezet, want zoowel aan den kant van Meerkerk als aan de zijde van Vuren, waren de Pruisen in het gezicht, terwijl tevens bekend werd dat de Kozakken in verschillende afdeelingen tusschen Rotterdam en Dordrecht, en bij Krimpen en Schoonhoven waren. Hoe de generaal RAMPON er toe kwam om toen nog, d. i. op 4 December, bij bekkenslag aan de burgerij te laten bekend maken, dat zij zich voor een jaar van proviand moest voorzien, is onbegrijpelijk, tenzij

---

(1) Dit korps was op 2 Dec. gemarcheerd van Loenen aan de Vecht naar Oudewater, en 3 Dec. naar Schoonhoven. Van 4 Dec. af trok dagelijks een eskadron over de Lek om mede te werken bij de insluiting van Gorinchem. Het korps bleef te Schoonhoven tot 12 Dec. toen het naar Giessen-Oudekerk marcheerde en van daar 13 Dec. bij Hardinxveld over de Merwede trok. (Zie: VON MACKENSEN. *Geschichte des 1. Leib-Husarenregiments.*)

men aanneemt dat het nevendoel was, den vijand te misleiden. Zulke bevelen, waaraan met den besten wil niet kon worden voldaan, hadden geen ander gevolg dan dat bij de bevolking eene ongewenschte agitatie werd verwekt. Toen men den vestingcommandant onder het oog bracht dat zijne orders niet konden opgevolgd worden omdat de stad reeds aan drie zijden was ingesloten, werd de termijn eenige dagen later op vier maanden gesteld.

In den vroegen morgen van 4 December waren een veertigtal Kozakken en eenige zoogenaamde Pruisische jagers of Oranje-Pruisen van Dordrecht naar Sliedrecht overgezet. Naar Giessendam doorgemarcheerd, vonden zij daar een detachement van 25 uit Nieuwpoort gekomen Kozakken, welke dienzelfden morgen reeds voor Hardinxveld in aanraking waren geweest met de Fransche voorposten.

De nabijheid des vijands, waarbij zich nog een afdeeling Hollandsche vrijwilligers onder kolonel ROM VAN POUDEROYEN had gevoegd, schijnt evenwel voor die voorposten geen prikkel te zijn geweest tot grootere waakzaamheid. Immers den volgenden morgen (5 Dec.) in de vroegte, werden de Franschen te Hardinxveld overvallen. Zij verloren 14 dooden en 4 gevangenen, en weken naar Schelluijnen. (1)

Eerstgenoemd dorp werd niet meer door hen bezet.

Hoe ongunstig de dag zich voor de Franschen had ingezet, het voorgevallene belette niet dat de 5de December zich door feestelijkheden moest kenmerken. De kroningsdag des Keizers mocht ook in eene bijna ingesloten vesting, niet onopgemerkt voorbijgaan. Er werd bevolen dat de burgerij 's avonds van half 6 tot 7 uur de huizen moest illumineeren. Te 12 uur 's middags werd door het garnizoen eene groote parade gehouden, terwijl alle autoriteiten het Te Deum in de Roomsch Katholieke kerk bijwoonden en, zooals op dien dag gebruikelijk was, eene »rosière" werd uitgehuwd.

In den namiddag ontving de bezetting opnieuw versterking, doch nu was het gehalte van de binnenkomenden van zoo geringe militaire waarde, dat wel het aantal hoofden maar geenszins het aantal combattanten vermeerderde. Eene afdeeling van 400 Fransche nationale garden uit het departement du Nord, ongewapend en ongeoefend, gekleed met blauwe kielen en mutsen, deden hun intocht te Gorinchem. (2) Eene dergelijke afdeeling van 200 man was naar Woudrichem getrokken. Zulk eene versterking kon niet anders dan bij de Hollanders en de Verbondenen den indruk vestigen, dat de

(1) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*

(2) »Men gaf hun den vereerenden naam van guardes imperiaal!" vermeldt VAN GOUDOEVER in zijn dagboek.

Keizer zelfs geen 600 goede of bruikbare soldaten meer beschikbaar had om eene vesting te hulp te komen, waaraan men zooveel gewicht hechtte. Hoezeer NAPOLEON over de toezending van zulke troepen ontstemd was, kan blijken uit zijn schrijven van 7 December aan den Minister van Oorlog, waarin de Keizer o. a. zeide: »On fait venir les »gardes nationales du Nord à Anvers, et on les envoie à Gorcum, c'est »à dire devant l'ennemi, sans habits et sans armes; cela est absurde. »Envoyez des ordres par estafette extraordinaire, pour que ces gardes »restent à Anvers, jusquà cequ'elles soient habillées et armées.

»P.S. Il faut cependant ne rien faire revenir, mais presser l'ar»nement de cequi est en avant." (1)

Na de komst dezer nationale garden had er geen af- of toevoere van troepen meer plaats, zoodat tijdens het eigenlijke beleg het geheele garnizoen bestond uit de volgende onderdeelen: een compagniee Fransche kanonniers, een compagnie Fransche veteranen, vijftige kustkanonniers uit Texel, een compagnie Friesche nationale garden, e twee regimenten Antwerpsche of Brabantsche nationale garden (hiervan twee compagnieën te Woudrichem); drie honderd Fransche ~~marinier~~ matrozen, vier honderd Fransche nationale gardes; in het geheele ongeveer 3500 officieren en minderen.e

Reeds is er op gewezen, dat uit onderscheidene maatregelen vane den vesting-commandant kon blijken, dat het denkbeeld, Gorincheme te ontruimen, — of dit op hooger last te moeten doen — aan dene generaal RAMPON niet vreemd was. Konden sommige bevelen, doore dien opperofficier ook nog op 6 en 7 December gegeven, het vermoedene wettigen, dat het zijn voornemen was een verdediging tot het uiterstee te voeren, daartegenover stonden anderen, welke niet onduidelijke gegrond waren op het plan ~~om~~ de vesting te verlaten. Tot de eerstbedoelden behoorde de order ~~om~~ alle burgers, die niet van een voldoenden voorraad levensmiddelen waren voorzien, uit de stad tee zetten, »een maatregel tot bevordering der wijdere strekking van dene »voorhanden zijnden voorraad, door de omstandigheden geboden, ene »inderdaad eene wezenlijke weldadigheid, zoowel voor de armen alse »de overige burgers." (2) Mede konden daartoe gerekend worden, e de op 6 en 7 December ondernomen tochten naar buiten, in dee richting van Vuren en naar Arkelschen Dam, welke geen ander doele hadden dan den voorraad levensmiddelen te vergrooten.e

Herhaalde ontmoetingen met Pruisische- en Kozakken-patrouilles

(1) *Correspondance de* NAPOLEON I. N°. 20978.

(2) DE KONING. *Bericht aangaande de belegering enz. van Gorinchem.*

waren daarvan het gevolg, waarbij wederzijds lichte verliezen werden geleden, doch waarbij de Franschen er in slaagden o. a. niet minder dan 50 runderen buit te maken. Dat inmiddels aan de ontruiming van Gorinchem nog altijd ernstig werd gedacht, bleek uit het bevel ~~om~~ alle bagage van het garnizoen naar den overkant der rivier te doen brengen, hetgeen op 7 December werd uitgevoerd; en uit de lastgeving, op 8 December in den morgen, ~~om~~ alle buitenposten in te trekken en aan de schippers, ~~om~~ hunne zeilen op alle vaartuigen in de Lingehaven gereed te houden en de schepen met den steven naar de rivier te keeren. (1) Had de burgerij derhalve alle reden ~~om~~ te hopen, dat het garnizoen al zeer spoedig naar Sleeuwijk zou overvaren, ook buiten de vesting, en meer bijzonder te Dordrecht, was door mededeelingen van deserteurs bekend geraakt, dat evacüatiea van Gorinchem door de bezetting zoo goed als zeker was. (2)

Het moet verwondering wekken, dat men bij de Verbondenen, onder zulke omstandigheden, in plaats van den vijand de gelegenheid open te laten ~~om~~ de vesting te ontruimen, juist maatregelen, nam, waarvan het gevolg geen ander kon wezen, dan dat die ontruiming zoo goed als onmogelijk werd. De eenige weg die 7 December nog open was, lag over de rivier naar Sleeuwijk (3). Werd de overtocht over de Merwede bij de Sleeuwijksche veerstoep afgesloten — en dit geschiedde op 8 December — dan was den Franschen ina Gorinchem, het ontkomen niet meer mogelijk.a

De verklaring van de handelingen der Verbondenen, en meer bepaald van de Russen, moet hierin worden gezocht dat zij, bij het vaststellen van de algemeene strekking hunner operatiën, een veel verder afgelegen doel wenschten te bereiken dan eene insluiting van Gorinchem. Die insluiting was een bijkomend gevolg van hun streven naar bereiking van het hoofddoel.

Zooals in het slot van Hoofdstuk I werd aangegeven, was generaal BENCKENDORFF met zijne troepen te Rotterdam en omstreken aangekomen. Tijdens de eerste dagen van zijn verblijf te Amsterdam (4) (29 Nov.—3 Dec.) had deze generaal nog geen beslissing genomen hoe verder te handelen. Hem werd door den Gouverneur van Amsterdam, generaal KRAYENHOFF, aangeraden zich te richten opa het zwak bezette Breda, ten einde die plaats te vermeesteren en opa

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*
(2) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*
(3) Namelijk de eenige praktisch bruikbare weg; voor een overtocht naar Woudrichem was de noordoosten wind ongunstig en ontbraken de middelen.
(4) Zie bladz. 10.

die wijze de voornaamste gemeenschapslijn van Frankrijk naar Holland af te snijden. BENCKENDORFF besloot dien raad op te volgen, en toen hem op 2 December bleek, dat de Prins van Oranje, dien dag te Amsterdam gekomen, het denkbeeld alleszins ondersteunde, en op dat tijdstip uit Dordrecht de tijding kwam dat Gorinchem was genomen (1), was hij 3 December op marsch gegaan naar Rotterdam. Aldaar vernam die opperofficier dat Gorinchem wel is waar nog in handen des vijands was, doch tevens dat Geertruidenberg en Breda ontwapend en zelfs niet bezet waren, dat Antwerpen slechts van een zwak garnizoen was voorzien, en dat men aldaar versterking van troepen verwachtte uit Frankrijk.

Kon eene onderneming tegen Antwerpen plaats hebben vóór de aankomst dier versterkingen, dan zou de kans van slagen niet gering zijn, vermits door den aanvaller kon worden gerekend op de medewerking van de bevolking en van de talrijke Hollandsche matrozen, welke behoorden tot de afgetuigde Fransche vloot en aldaar garnizoen hielden. Voor een zoo voortvarend en doortastend man als generaal BENCKENDORFF waren deze, van Hollanders afkomstige, berichten — welke evenwel zooals later bleek onjuist waren — voldoende om, al was de kans op een volledig succes niet zóó groot als men haar wel afschilderde, het besluit te nemen naar Brabant over te steken en naar omstandigheden te handelen. (2)

De generaal stelde zich voor den overtocht in verbinding met de Hollandsche marine. Door haar medewerking en die der burgerij werden tachtig hengsten en vier ponten verzameld bij Hardinxveld, van waar men hoopte naar Werkendam te kunnen overvaren. Vier kanonneerbooten namen meer bovenwaarts positie op de rivier, om eventueel den overtocht te kunnen dekken.

Had de generaal RAMPON kunnen vermoeden wat hem te wachten stond, voorzeker zou hij dan — zoo hij al niet met zijne troepen naar Sleeuwijk ware overgestoken, voor welken overtocht door den vesting-commandant blijkbaar machtiging werd gewacht en waartoe alle vaartuigen gereed lagen — toch zeker niet hebben verzuimd, zijn post te Werkendam niet alleen aanmerkelijk te versterken, maar tevens, van Gorinchem uit, naar of in de richting van Hardinxveld zijn getrokken om van daar den overtocht der Russen te beletten, althans te bemoeilijken. De generaal RAMPON schijnt evenwel zulk een optreden der Verbondenen niet te hebben verwacht. Weliswaar had hij een detachement van 150 ~~mariniers~~ matrozen te Werkendam geplaatst; doch

(1) *Amsterdamsche Courant* van 3 Dec. 1813. N°. 16.
(2) Zie: *Aus dem Tagebuch des Rittmeisters* VON COLOMB. Berlin. 1854.

hij had op 7 December de sterkte dier afdeeling tot 64 man teruggebracht, en daar hij — zooals werd vermeld — den 7den December zijne voorposten had ingetrokken, was hij ook onkundig gebleven van hetgeen aan den kant van Hardinxveld voorviel.

Inmiddels waren de voor den overtocht bestemde troepen uit Dordrecht, Krimpen en Schoonhoven te Hardinxveld aangekomen. In afwachting van generaal BENCKENDORFF werd te Hardinxveld het commando gevoerd door den generaal STAHL, aan wien op last van den Souvereinen Vorst was toegevoegd de in 1795 op verzoek eervol ontslagen kapitein der dragonders G. A. VAN HOEY SCHILTHOUWER (1), een oud-officier te Gorinchem geboren, en volkomen bekend met de terreinen rondom die vesting.

Op Woensdag, 8 December, te 4 uur n. m., het tijdstip, waarop het eerste échelon zou overvaren, werd door de kanonneerboot van den luitenant-ter-zee F. H. AMPT het vuur geopend op de Franschen aan het veer te Werkendam, en werd de overtocht begonnen. In minder dan een kwartier bracht men een bataljon van 600 man, twee veldstukken en vijftig Kozakken over. (2) De 64 mariniers waren, onder het vuur der kanonneerbooten, niet bij machte den overtocht te beletten. Bij het aan land komen ontstond tusschen de Kozakken en de ~~mariniers~~ matrozen een gevecht, waarin de laatsten langzaam terugtrokken ~~naar Sleeuwijk~~.

Te Gorinchem had men het geschutvuur bij Hardinxveld gehoord. Ingevolge het per renbode overgebracht verzoek van den commandant te Werkendam, werden tien kleine vaartuigen geladen met ongeveer 150 man, en naar Sleeuwijk overgevaren om de bezetting van Werkendam te versterken. Doch die hulp kwam te laat. De ~~mariniers~~ tiolen waren reeds op den terugtocht en, na ook te Sleeuwijk eenigen tijd te hebben stand gehouden, waren de overblijvenden, met verlies van dertig dooden en gekwetsten, begunstigd door de duisternis, te 6 uur n. m. genoodzaakt het gevecht te eindigen en naar Gorinchem terug te varen. De Kozakken maakten zich nog dienzelfden avond (8 Dec.) meester van een voor Gorinchem bestemd transport van veertig wagens en karren, met graan beladen, terwijl 5 à 600 Kozakken onder generaal STAHL, geleid door den heer DE JONG, den weg insloegen naar Breda. (3)

(1) GOVERT ADRIAAN, zoon van JOHAN SCHILTHOUWER VAN HOEY en CORNELIA BOUDEWINA VAN OOSTÊE, geboren te Gorinchem 18 Oct. 1767; als kolonel-plaatselijke commandant gepensionneerd, 5 Sept. 1835.

(2) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*

(3) Zie voor bijzonderheden omtrent dezen tocht: THEOD. JORISSEN. *Bijdragen.* Deel III, bladz. 96.

Meer dan eenmaal had NAPOLEON gewezen op de noodzakelijkheid kanonneerbooten op de Merwede te brengen. Het thans bij Werkendam op de rivier voorgevallene bewees de juistheid van 's Keizers inzicht. Dergelijke vaartuigen hadden den overtocht nagenoeg zeker kunnen doen mislukken.

In een dagorder van 9 December deed generaal RAMPON zijne volkomen tevredenheid betuigen aan de ~~mariniers~~ matrozen — en in het bijzonder aan hunnen commandant BOURDON — die zich als dappere soldaten hadden gedragen en tegen een vijand hadden gestreden, die op 2000 man werd geschat. Aan de manschappen werd een dubbel rantsoen brandewijn geschonken, en beloofd, dat hun moedig gedragn aan den Keizer zou worden kenbaar gemaakt.

In een tweede dagorder, eveneens op 9 Dec. uitgegeven, deed de generaal een beroep op aller medewerking om Gorinchem te verdedigen, en wees hij zijne troepen er op, dat alleen discipline hunnen kracht kon uitmaken.

Aan den overkant van Gorinchem bleven nu nog alleen Woudrichem en Loevestein in handen der Franschen. De gemeenschap daarheen over de rivier was nog niet gesloten, zoodat RAMPON op 10 December den voorraad proviand in die sterkten nog eenigermate deed aanvullen. Nochtans werden daarbij de bemanningen der schuiten, van den kant van Dalem beschoten door Pruisische Jagers.

Het bevel over Loevestein en Woudrichem werd gevoerd door den commandant DIEUDONNÉ. De bezetting van Loevestein bestond uit pupillen en nationale garden. Te Woudrichem waren uitsluitend Antwerpsche Nationale garden in bezetting onder bevel van den kapitein DERBAIX. De aanvankelijk daar verzamelde douanen waren naar Frankrijk vertrokken. Aangezien de garnizoenen van Loevestein en Woudrichem te zamen slechts ongeveer 500 man telden, wilde generaal RAMPON meer troepen daarheen brengen en voor die vermeerdering zelfs een bataljon bestemmen. (1) Doch de wind was reeds eenige dagen oostelijk, waardoor de gemeenschap met den overkant bovenwaarts van Gorinchem werd belemmerd en het overzeilen niet wel mogelijk was. Vandaar dat de militaire autoriteit beval dat 's nachts te 2 uur van 10 December, twee honderd riemen moesten worden geleverd om te kunnen roeien. De riemen werden op tijd verstrekt; het plan is evenwel onuitgevoerd gebleven.

Nadat men te Gorinchem in den morgen van 9 December op den dijk tusschen Sleeuwijk en Woudrichem herhaaldelijk Kozakken-

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

patrouilles had ontwaard, werd door RAMPON aan de burgerij verboden, daarnaar te zien. De inwoners, die aan den rivierkant of op bruggen en achter vensterramen naar den kant van Sleeuwijk stonden te kijken, werden door de militaire piketten verjaagd, zooals vermoed werd (1), om te voorkomen dat de burgers in seingemeenschap zouden treden met den vijand. Teneinde voorts te zorgen, dat de burgerij niet met gewapende hand medewerkte om den Verbondenen het door hen beoogde doel te doen bereiken, werd denzelfden dag (9 December) bevolen, dat alle wapens en munitiën, in het bezit van particulieren, bij den plaatselijke-commandant moesten worden ingeleverd.

Wij moeten thans de gebeurtenissen bij en te Gorinchem eenige oogenblikken laten rusten om een blik te slaan op den algemeenen militairen toestand in Holland, voor zoover deze van belang en van invloed was op dien vóór Gorinchem.

In herinnering wordt gebracht, dat de generaal VON BÜLOW, met achterlating van één brigade voor Wesel, met drie anderen en een sterke ruitermacht sinds 2 December te en bij Utrecht stond, en dat hij tegenover de zich aan den zuidelijken Waal-oever bevindende Fransche troepen, alsmede tot waarneming van Gorinchem, sterke detachementen in zuidelijke richting had vooruitgeschoven, welke o. a. Schoonhoven, Meerkerk, Asperen, Leerdam, Spijk, Geldermalsen, Tiel, enz. hadden bezet; dat een Engelsch korps van ongeveer 8000 man zich op het eiland Tholen bevond; dat de Russische troepen in talrijke afdeelingen opgelost, zich over tal van plaatsen in Nederland hadden verdeeld, doch het sterkst in aantal zich bevonden in Zuid-Holland, in de Alblasserwaard, en dat het hun gelukt was op 8 December naar Werkendam over te steken.

In de eerste dagen van zijn verblijf te Utrecht (2 December) stelde de generaal VON BÜLOW zich in betrekking tot de nieuwe regeering, en overwoog hij, hoe verder te handelen. Na aftrek van de troepen in verschillende vestingen achtergelaten, en van de voor Wesel gebleven brigade kon hij beschikken over ± 12000 man (2).

Daarmede de rivieren overschrijden en in zuidelijke richting opereeren, was wel een denkbeeld, dat hem bezighield, doch hij wilde daaraan geen uitvoering geven dan na eenigermate op dee hoogte te zijn gekomen van de Hollandsche terreinen welke, zoo bij de regeling van troepenbewegingen als bij marschen en eventueele

(1) DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*
(2) VON REICHE. *Memoiren* II, bladz. 24.

ontmoetingen met den vijand, een invloed moesten doen gelden welke tot dusverre elk legerbevelhebber uit den vreemde, hier te lande optredende, min of meer huiverig hebben gemaakt voor doortastend handelen.

Evenmin als de generaal MOLITOR, hoewel hij reeds drie jaren in Holland was geweest, zich daar in de landstreek, in militairen zin, te huis gevoelde, evenmin was dit met generaal VON BÜLOW het geval. (1) Het was een der redenen, waarom deze, van Utrecht uit, niet terstond offensief wilde optreden, doch zich bepaalde tot de reeds vermelde maatregelen. Een andere reden was, dat VON BÜLOW liever te Utrecht bleef overwinteren. (2) Toen het evenwel aan de Russen onder generaal BENCKENDORFF gelukt was te Hardinxveld de Merwede over te gaan, den 10den December 1813 Breda te bezetten, en de weg naar Brabant daarmede geopend was, besloot de generaal VON BÜLOW eveneens tot eene hervatting van de operatiën.

Bij Culemborg en Vianen deed hij bruggen slaan over de Lek; aan den generaal VON KRAFFT werd opgedragen met vijf bataljons infanterie — waarbij het 9de Reserve-regiment Infanterie van drie bataljons —, één compagnie jagers — de 4de compagnie van het Oost Pruisische Jagerbataljon — en het lijf-huzaren regiment VON SANDRART, naar Hardinxveld te marcheeren, aldaar over de Merwede te gaan, Gorinchem en Woudrichem aan de zuidzijde in te sluiten, Heusden te bezetten en zich in verbinding te stellen met de Engelschen onder generaal GRAHAM, welke zich bevonden op het eiland Tholen en in het westen van Noordbrabant. De 3de Pruisische brigade, tijdelijk gecommandeerd door den generaal ZIELINSKY, kreeg bevel de eerstgenoemde vesting aan de noordzijde van de Merwede te blokkeeren, waarbij een gedeelte van de 4de brigade (VON THÜMEN) zou medewerken, terwijl de generaal VON BÜLOW zelf met alle overige beschikbare troepen zich naar Zalt Bommel zou begeven. De troepenverplaatsingen moesten zoodanig worden geregeld en voorbereid, dat VON BÜLOW den 14den December 's morgens tegenover Zalt Bommel kon komen, en dat de generaal VON KRAFFT dienzelfden dag de Merwede passeerde bij Hardinxveld. Nederlandsche kanonneerbooten zouden bovenwaarts van dit dorp

(1) Zie hierover: CRUSIUS. *Der Winterfeldzug in Holland*, bladz. 95, alsmede VARNHAGEN VON ENSE. *Leben des Generals Grafen* VON BÜLOW VON DENNEWITZ, bladz. 308 en 309.

(2) Zie TYDEMAN. *Levensbijzonderheden van den luitenant-generaal* C. R. F. Baron KRAYENHOFF. Nijmegen. 1844, bladz. 123.

den overtocht dekken, en overigens het verband vormen tusschen de insluitingstroepen op den noordelijken en den zuidelijken oever.

Het lag voorts in VON BÜLOW's bedoeling dat, later, een op te roepen landstorm, uit Hollanders te formeeren, de Pruisische troepen vóór Gorinchem zou aflossen, en dat die vesting nauw ingesloten zou worden gehouden, om flank en rug van de in de richting van Antwerpen doordringende Pruisen te dekken.

Nu de algemeene strekking van de bewegingen der Pruisische troepen in de eerstvolgende dagen, is aangeduid, kan worden voortgegaan met de beschrijving van hetgeen na 9 December te en bij Gorinchem voorviel.

Het verschijnen van Kozakken op den zuidelijken dijk der Merwede tegenover Gorinchem zou voor generaal RAMPON nog niet zulk een ernstige beteekenis hebben gehad, wanneer hij had kunnen beschikken over eene goed gedisciplineerde en geoefende bezetting. Dàn toch was het mogelijk geweest de linie der insluitingstroepen — wanneer dit door de omstandigheden werd gevorderd — zelfs aan de rivierzijde te doorbreken, en zich door te slaan. Met soldaten evenwel zooals RAMPON onder zijne orders had, was zulk eene handeling onuitvoerbaar, zoodat er voor hem niet veel overbleef dan te trachten zoolang te Gorinchem stand te houden, dat hij kon worden ontzet, hetzij door de afdeelingen die maarschalk MACDONALD nog aan de Maas had staan, hetzij door de troepen die — het was hem door den Keizer toegezegd — van Antwerpen uit naar Holland zouden rukken om het Fransche gezag te herstellen. Tijdwinst werd derhalve zijn hoofddoel, en om dat te bereiken was het noodig, den voorraad levensmiddelen binnen de vesting zoo groot mogelijk te maken, bij zijne troepen een opgewekten geest te onderhouden, hen vooral te disciplineeren, te waken voor een goeden veiligheidsdienst zoodat onverhoedsche aanvallen zouden mislukken, en zich de burgerij niet — althans niet te veel — tot vijand te maken. De bevelen door RAMPON na 9 December gegeven, waren blijkbaar op deze overwegingen gegrond. Uitvallen op beperkte schaal moesten zoowel dienen om den vijand in ontzag te houden, en de approviandeering te vermeerderen, als om den soldaten het tot moedeloosheid stemmende denkbeeld te ontnemen, dat zij de vesting niet uit konden komen. Bij die zoogenaamde approviandeeringstochten nam de toch reeds geringe krijgstucht evenwel nog meer af, een kwaad, dat RAMPON te vergeefs door verschillende dagorders trachtte te bezweren. Ongehoorzaamheid aan de bevelen van een officier werd 13 December door

den krijgsraad zelfs berecht met de doodstraf; de uitvoering bleef evenwel achterwege, in afwachting van de keizerlijke homologatie.

Een beter middel tot aankweeking van tucht vond de generaal RAMPON in dagelijksche exercitiën, terwijl een uitgebreide wachtdienst — er stonden ongeveer 150 schildwachten uit — zoowel de veiligheid kon verhoogen als de gehoorzaamheid der soldaten kon bevorderen.

Het was op Zondag 12 December, te 2 uur n. m., dat voor de eerste maal het geschut van Gorinchem zich deed hooren. Welk doel eigenlijk beschoten werd in de twee uren, gedurende welke het vuren, hoewel langzaam, aanhield, is niet opgehelderd, tenzij het bestond uit kleine vijandelijke patrouilles op den zuidelijken rivierdijk. Wellicht was het doel van het schieten geen ander dan proefondervindelijk tot een resultaat te komen voor eene regeling van het vuur op verschillende afstanden van bastion VI (Pelmolen), van waar de schoten werden afgegeven. Ook Woudrichem en Loevestein deden enkele schoten.

Het vuren hoorende, waren eenige burgers uit verklaarbare nieuwsgierigheid op den vestingwal gekomen, sommigen met vergunning van Fransche officieren. Op straffe des doods werd den volgenden dag het betreden der wallen aan de burgerij verboden. Militairen, die de ingezetenen in staat stelden op den wal te komen, zouden worden gearresteerd en voor den krijgsraad worden terecht gesteld wegens begunstiging van spionnage!

Korten tijd nadat op 12 December het geschutvuur had opgehouden, verspreidde zich binnen Gorinchem het gerucht, dat kanonneerbooten, van Dordrecht komende, de rivier waren opgevaren enn zich reeds nabij het benedeneind van Sleeuwijk bevonden.

In hunne verwachting, dat die vaartuigen deel uitmaakten van een flotielje Fransche kanonneerbooten, uit Zeeland afgezonden om overeenkomstig 's Keizers verlangen Gorinchem te hulp te komen, zagen vele officieren der bezetting zich den volgenden morgen teleurgesteld, toen bleek dat de booten, bij de kerk van Sleeuwijk geankerd, de Hollandsche vlag in top hadden.

Inmiddels hadden de vorenvermelde bewegingen der brigaden van generaal VON BÜLOW een aanvang genomen.

De lijf-huzaren van VON SANDRART, reeds 12 December van Schoonhoven naar Giessen Ouderkerk gemarcheerd, trokken 13 December bij Hardinxveld over de Merwede.

De generaal VON KRAFFT was met zijne overige troepen op 14 December op hetzelfde punt naar Werkendam overgestoken. Bij den marsch

van Vianen naar Hardinxveld waren zijne afdeelingen bij Schelluynen in aanraking gekomen met Fransche troepen, die naar dien kant waren uitgerukt om de beide »Gorcumsche watermolens" op te ruimen. De Franschen verloren bij dat gevecht 12 gekwetsten.

Ook aan den kant van Dalem had op 14 December een schermutseling met de Franschen plaats. De rivierdijk te Dalem werd van 13 op 14 December aan Pruisischen kant bewaakt door de 5de ena 6de compagnie van het 4de Reserve-regiment. Een veldwacht, ter sterkte van 1 officier en 26 minderen, was op den dijk in de richting der vesting vooruitgeschoven; nevenwachten, te zamen ruim 30 man, waren uitgezet binnen- en buitendijks, op den weg naar Spijk (Kraai-weg) en in de uiterwaard aan de Waal. Het gros bij den Dalemschen weg bewaakte den rug der veldwachten tegen ondernemingen uit Loevestein en Woudrichem, — nog door de Franschen bezet — door patrouilles langs de uiterwaard. Vóór de veldwacht stond een onderofficierspost ter waarneming van den afgebroken overgang bij de sluis in den dijk.

Bij het aanbreken van den dag op 14 December meldde de veldwachtcommandant aan het gros dat de vijand op den dijk zichtbaar werd, en bezig was den afgebroken overgang weder begaanbaar te maken. Tezelfder tijd kwamen twee andere compagnieën van het regiment, nl. de 10de en 11de, bij het snijpunt aan van den Dalemschen weg en den rivierdijk, om de 5de en 6de af te lossen. De voorpostencommandant deed nu het gros als reserve daar blijven en rukte met de 10de en 11de compagnie op, in de richting der veldwacht. Buiten het dorp komende, zag hij deze terugtrekken gevolgd door een zwerm Fransche tirailleurs, waarachter een sterke gesloten troep. Na de veldwacht te hebben opgenomen, trok hij de Franschen tegemoet, doch daar deze sterker waren — de uitvallende troep was 400 man —, en de Pruisen tevens beschoten werden door het geschut van Woudrichem en Loevestein, werd de commandant der voorposten genoodzaakt te wijken. Thans rukten de 5de en 6de compagnie tot zijne ondersteuning op, en met vier compagnieën werden de Franschen daarop aangevallen. Na een kort gevecht, waarin de laatsten 12 dooden, 8 gekwetsten en 15 gevangenen verloren, en de Pruisen een verlies hadden van 2 dooden, 7 gewonden en 3 gevangenen, werden de Franschen teruggedreven naar Gorinchem (1).

Toen een gedeelte van VON KRAFFT's troepen in den morgen van 15 December in de richting van Woudrichem oprukte om deze

(1) Zie: *Geschichte des Westfälischen Infanterie-Regiments Nr. 16*, bladz. 105.

vesting in te sluiten, wapperde daar van den toren de Hollandsche vlag. De bezetting, uit niet veel meer dan een paar honderd Antwerpsche Nationale garden bestaande, had 14 December de vesting verlaten, en was deels naar Loevestein, deels naar Andel gemarcheerd. Ook de bezetting van Loevestein verliet haren post (1). Deze troepen trokken over den Brakelschen Nieuwendijk en Pouderoyen naar Hedel en voegden zich bij de Fransche afdeelingen in den omtrek van 's Hertogenbosch. De naar Andel geweken Franschen waren daar naar de Bommelerwaard overgevaren, en hadden op den dijk naar Hedel al spoedig tegenstand ondervonden. Hoewel zij hunnen vijand — de Pruisische troepen welke Zalt Bommel hadden genomen — tot Well terugdreven, konden zij er evenwel niet in slagen, Hedel te bereiken; zij trokken weder naar den linker Maasoever, leden bij de bedoelde ontmoetingen eenig verlies, en trokken vereenigd met de vroegere bezetting van Loevestein, ten getale van ± 300 man (2), op 16 December binnen 's Hertogenbosch.

De afdeelingen, welke uit Loevestein naar Hedel waren gemarcheerd, hadden onderweg ook schermutselingen gehad met de Pruisen uit Zalt Bommel. Hadden deze laatsten meer doortastend gehandeld, dan zou het grootste deel van de gewezen bezetting van Woudrichem en Loevestein krijgsgevangen zijn gemaakt. Nu vielen ± 150 krijgsgevangenen in handen der Pruisen.

---

(1) De commandant te Woudrichem, een kapitein der nationale garde, DERBAIX genaamd, bleef daar en gaf zich over aan de Pruisen. Om een voorbeeld te geven op welke wijze die nationale garden werden aangevoerd, wordt hier nog medegedeeld dat de kapitein DERBAIX, met eene bijzondere aanbeveling van den Pruisischen majoor VON RECKOW die het 9de Reserve-regiment commandeerde, en aan wien DERBAIX zich had overgegeven, naar Amsterdam werd gezonden om zich te melden bij den gouverneur van Amsterdam generaal KRAYENHOFF. Deze vroeg aan het Departement van Oorlog hoe te handelen met den kapitein DERBAIX »gecommandeerd »hebbende te Woudrichem, en dezen post zonder eenige resistentie aan de geallieerden »te hebben overgegeven. De heer DERBAIX is Vlaminger van geboorte en heeft »nimmer te voren gediend. Hij werd eenige weken te voren uit zijne familie gerukt »en tot dezen dienst genoodzaakt." (Verbaal Departement van Oorlog, 3 Jan. 1814, N°. 12.)

(2) Journal van J. LINSEN in HERMANS. *Bijdragen tot de Geschiedenis van Noord Braband.*

HOOFDSTUK VI.

Het beleg.

Door het bezetten van Woudrichem en Loevestein op 15 December, was de volkomen insluiting van Gorinchem tot stand gebracht.

Al konden de daarin aanwezige Fransche troepen door hun slecht gehalte, den Verbondenen bij het verder oprukken dezer laatsten geen ernstig kwaad doen, toch was het noodig te zorgen, dat diee troepen binnen de vesting bleven of, wat nog beter was, dat Gorinchem werd genomen. Vermits er op dat tijdstip van een georganiseerde en bruikbare Nederlandsche troepenmacht van eenige beteekenis zoo goed als geen sprake was of kon zijn, en er zelfs geen landstorm beschikbaar was om de taak der insluiting op zich te nemen, was generaal VON BÜLOW wel verplicht, den geheelen insluitingskring door afdeelingen van zijne legermacht te doen vormen.

Het 1ste en 2de bataljon van het Pruisische 9de Reserve-regiment Infanterie, gecommandeerd door den majoor VON RECKOW werden met de 4de compagnie Oost-Pruisische Jagers (1) en met een sectie (twee stukken) van de batterij te voet N°. 16, bestemd voor dee blokkade van Gorinchem aan den kant van Loevestein, Woudrichem en Sleeuwijk. Voorts werd de insluitingskring als volgt bezet:

		Offic. en minderen.
te Schelluynen en op het accès van den Merwede-dijk aldaar,	$2^1/_2$ bataljon, 2 kanons van 6 ℔ en 1 houwitser	1142
te Hoornaar	1 bataljon (2)	428
» Blokland	1 compagnie (2)	140

(1) Werd 23 December 1813 verplaatst naar Waalwijk.

(2) Van het 4de Pruisische Reserve-infanterie-regiment. Zij bleven daar tot 2 Februari 1814, en werden in het bezetten der voorposten herhaaldelijk afgelost door het 3de Oost-Pruisische infanterie-regiment en het gelijknamige landweerregiment. Zie *Geschichte des 3. Westfälischen Infanterie Regiments Nr. 16.*

		Offic. en minderen.
te Arkel	1 bataljon, (1) 2 kanons van 6 ℔ (2) .e	540
» Spijk	$^1/_2$ bataljon, (1) 2 kanons van 6 ℔ (3)	356
» Meerkerk	1 compagnie (1)	132
» Dalem	1 bataljon (4), 2 kanons van 6 ℔ (5)e	600
» Vuren	1 bataljon (4)	600

Voor correspondentie tusschen die troepen waren bestemd 250 ruiters, zoodat alleen aan de noordzijde van de rivier 4188 officieren en minderen (6) voor de insluiting werden gebezigd.

Voorts werd de versterkingskunst te hulp geroepen om al de dijkposten te verzekeren tegen eventueele aanvallen uit de vesting. Op den Merwe-dijk ter hoogte van Schelluynen werden twee epaulementen aangelegd, welke door palissadeeringen en daarvóór aangebrachte verhakkingen het acces volkomen afsloten. Aan de Schelluynsche vliet en boezemkade werd het acces, hoewel het tengevolge van de inundatiën al veel minder bruikbaar was, behalve door voorposten, bovendien verzekerd door versterking van het dorp Schelluynen en kleine doorgravingen in de kaden. In den tuin der pastorie te Schelluynen werd een batterij gemaakt voor veldgeschut, waarmede het acces kon worden bestreken.

Op de beide Lingedijken, alwaar de Pruisische voorposten op ruim 600 M., ten zuiden en zuidoosten van de Arkelsche kerk stonden, werden gepalissadeerde tamboers aangelegd, en voorwaarts daarvan verhakkingen aangebracht. Deze posten werden zoo sterk gemaakt dat zij tegen vuur uit licht veldgeschut bestand waren.

Tusschen Spijk — alwaar over de Linge een schipbrug werd geslagen (7) — en Dalem bestond, nu de Fransche voorposten te Sprokkelenburg, en aan den Lengseldijk tot en met de kerk en de school van Dalem waren opgesteld, geen andere gemeenschap dan ver

(1) Zie noot 2 op bladz. 54.

(2) Van batterij N°. 6.

(3) Van batterij N°. 16.

(4) Van het 4de Oost-Pruisische infanterie-regiment.

(5) Van batterij N°. 6.

(6) Verbaal Departement van Oorlog, 15 Januari 1814, N°. 76.

(7) De commandant der Pruisische troepen te Spijk schijnt ook bijzondere oogmerken te hebben gehad met de sluis (de Spijksche sluis). In een rapport van J. BLANKEN JANSZ., geëmployeerde bij den Waterstaat te Arkelshuis a/d. Diefdijk, dd. 13 Januari 1814 te 's Gravenhage ontvangen, schrijft deze ambtenaar: »Aan het »veer te Spijk komt heden de schipbrug gereed, maar versche troepen in Asperen »gekomen zijnde, wilde dien heer commandant deeze brug gaan afbreken, en ik weet »niet wat al meer met de sluis maaken, maar ik zal zoo ik hoope ze wel van dat »heiligdom, afhouden." (Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.)

oostelijk over Heukelom; de polderterreinen toch, gelegen ten oosten van den Linge-dijk waren geïnundeerd.

De rivierdijk bij Dalem, waarop de Fransche voorposten zeer nabij ten westen en de Pruisische voorposten een weinig ten oosten van de vernielde sluis opstelling hadden genomen, werd, ook tegen eventueele verrassingen of aanvallen van den kant der rivier, voorzien van vier dijkposten, gepalissadeerd en door verhakkingen omgeven.

Kan uit het zoo even medegedeelde blijken, dat de insluiting niet te wenschen overliet, er kan tevens uit worden afgeleid, hoe bezorgd men zich maakte over de kracht, welke de Franschen nog zouden kunnen ontwikkelen. En toch had de generaal VON BÜLOW nog vóórdat Woudrichem en Loevestein door zijne troepen werden bezet, de beschikking over gegevens, welke een vrij juist licht wierpen op den feitelijken toestand binnen de vesting Gorinchem, zooals deze eenige dagen te voren was. Het is hier de plaats niet ~~om~~ den inhoud daarvan in zijn geheel op te nemen (1), slechts zije aangeteekend, dat, na vermelding der — te gering opgegeven — sterkte van het garnizoen, omtrent het gehalte daarvan volgt: »Diee »National Franzosen thun den Vorpostendienst. Auf der übrigee »Garnison kann der Commandant nicht sehr rechnen; sie benützene »jede Gelegenheit zur Desertion." Hoe sterk die desertie met dene dag toenam, konden de Pruisen zeer goed weten, want de deserteurse moesten natuurlijk bij hen te recht komen, en het kon VON BÜLOWe dan ook niet onbekend blijven dat, toen 20 à 30 Texelsche kustkanonniers in den nacht van 14 op 15 December naar den vijande waren overgeloopen, op last van RAMPON al de Hollanders binnene Gorinchem in Franschen dienst, werden ontwapend en op de wallene te werk gesteld, terwijl voor het vervolg aan elken schildwacht,e die op een deserteur zou hebben geschoten en dezen zou hebbene gearresteerd, eene gratificatie van 100 francs werd toegezegd. (2)e

Het behoeft geen betoog, dat de generaal VON BÜLOW er veel prijs op stelde, Gorinchem zoo spoedig mogelijk te nemen, of zoo hij daarin niet spoedig mocht slagen, althans de Pruisische troepen, door die vesting gebonden, weder ter beschikking te krijgen. Evenwel, wanneer de belegerde zich niet als het ware met alle bereidwilligheid

(1) Zie Bijlage III.

(2) De generaal RAMPON meende — en denkelijk niet ten onrechte — dat de burgerij de soldaten aanspoorde tot desertie. Hij deed de ingezetenen dan ook op 16 December ernstig waarschuwen voor de gevolgen, wanneer ontdekt werd dat zij de militairen opruiden.

overgaf, was de kans op het binnen korten tijd nemen van Gorinchem gering. Immers een aanval stormenderhand, zooals die waarmede op 30 November Arnhem was genomen, was hier onmogelijk zoolang de inundatiën en de vestinggrachten niet met een voldoend sterke ijskorst waren bedekt, waarop voorloopig niet te rekenen viel nu de wind op 14 December zuidelijk was geworden en in den morgen van 17 December de temperatuur 10 graden rees. Dat het denkbeeld ~~om~~ zulk een aanval te ondernemen evenwel bestond, blijkt uit het feit, dat de Pruisen, voor dat doel, te Arkel, Spijk enz. ladders, balken, planken en ijssporen bijeenbrachten. Geschut van voldoend kaliber om de vestingwerken in bres te leggen of de stad te bombardeeren, had de generaal VON BÜLOW niet, en het was nog aan twijfel onderhevig of hij het uit de reeds bevrijde landstreek zou kunnen krijgen. Hij begon intusschen met het aan te vragen in een rechtstreeks tot den Souvereinen Vorst gericht schrijven, waarvan de correspondentie, opgenomen in bijlage IV het gevolg was. Daaruit blijkt dat op 24 December 1813 bevel werd gegeven ~~om~~ tien kanons van 24 ℔, twee mortieren van 11 duim (29 cM.) met conische kamer, twee mortieren van $7^1/_2$ duim (20 cM.), twee groote mortieren »à plaque" (39 cM.), met de noodige affuiten en stoelen benevens 500 schoten per kanon of mortier, onder geleide van »een »intelligent conducteur of artillerieofficier", uit Brielle en Delft pere schip te verzenden naar Papendrecht, alwaar de vuurmonden eerste na bekomen bevel mochten worden ontscheept.e

Wat in die briefwisseling opvalt, is dat de Souvereine Vorst bijna vier dagen deed voorbijgaan voordat Zijne Koninklijke Hoogheid last gaf, het gevraagde naar Papendrecht te verschepen, en dat voor het lossen nog nadere orders moesten worden gegeven. Deze trage behandeling van zaken hield ongetwijfeld verband met de voorzeker ook door den Prins gevoelde hardheid om een Hollandsche stad bloot te stellen aan al de nadeelen en rampen eener beschieting, alleen om den Pruisischen bevelhebber misschien wat spoediger dan anders, weder over eenige bataljons te kunnen doen beschikken.

Inderdaad verkeerde de Souvereine Vorst in een moeilijken toestand: aan de eene zijde had hij medewerking te verleenen aan de Verbondenen, aan den anderen kant moest het hem tegen de borst stuiten maatregelen van geweld te bevorderen, waar deze feitelijk meer kwaad zouden doen aan de burgerij dan aan de te verdrijven Fransche soldaten. Ook in den verderen loop van het beleg kan men ontwaren dat de Prins niet dan noode overging tot het nemen van besluiten of het verleenen van toestemming tot handelingen,

welke voor zijne toekomstige onderdanen slechts leed konden opleveren. (1)

De vraag om geschut deed VON BÜLOW op 19 December volgen door een dringend verzoek aan den Commissaris-Generaal van Oorlog om diens krachtige medewerking, en om de bewapening en de organisatie van de tot verdediging van het land geschikte krachten zooveel mogelijk te verhaasten. In het bijzonder drukte VON BÜLOW op de noodzakelijkheid ~~om~~ de Pruisische troepen door landstorm te doen aflossen. Op dit verzoek — opgenomen in Bijlage V — werd niet bij afzonderlijk schrijven geantwoord. Het werd bij het Departement van Oorlog voor notificatie aangenomen, omdat bij brief van 21 December 1813, N°. 32, door den Commissaris-Generaal aan VON BÜLOW eenige mededeelingen konden worden gedaan, die, althans naar men hoopte, eenigermate met de wenschen van den Pruisischen bevelhebber zouden overeenstemmen. (2)

Toch had VON BÜLOW's schrijven het gevolg, dat, op last van den Souvereinen Vorst, althans een onderzoek werd ingesteld naar de mogelijkheid ~~om~~ de vesting in te sluiten »zonder behulp der geallieerde »troepen." Bij beschikking van 21 December 1813, N°. 48, werde nl. aan den luitenant-kolonel der genie LE FÈVRE DE MONTIGNY opgedragen, zich »tot het formeeren van een project" daartoe »onverwijld derwaards te begeven na alvorens de nadere instructiën van »den generaal KRAYENHOFF te hebben ontfangen," en na de »gedane »reconnaissance het project met den meesten spoed aan te bieden." (3)

Alvorens over den uitslag der bedoelde verkenning in enkele beschouwingen te treden, dient eerst te worden nagegaan, of en in hoeverre, sedert de insluiting, binnen de vesting belangrijke voorvallen hadden plaats gehad.

Sedert 13 December waren — zooals reeds werd vermeld — enkele kanonneerbooten met de Hollandsche vlag in top benedenen Sleeuwijk geankerd. In de vesting kon worden waargenomen dat

(1) De Prins verzocht generaal VON BÜLOW de inwoners zoo lang mogelijk voor de rampen van een bombardement te sparen. (Zie: *Prins Frederik der Nederlanden enz.* door F. DE BAS. 21ste afl., bladz. 227.)

(2) Zie Bijlage VI.

(3) De luitenant-kolonel vertrok 23 Dec. naar Hardinxveld. Na 's avonds aldaar tee zijn aangekomen, moest de volgende dag onbenut voorbijgaan, omdat wegens zware mist geen »inspectie" mogelijk was. Op 24 Dec. begon hij zijne »reconnaissance". Den 30sten December schreef hij te 's Gravenhage het verlangde rapport, dat evenwel geen project was. De inhoud van het stuk — Verbaal Departement van Oorlog 15 Januari 1814, N°. 1 — waaruit in hoofdzaak de opgaven betreffende den insluitingskring zijn getrokken, is alleen voor zoover de conclusiën betreft opgenomen in Bijlage VII.

langzamerhand het aantal der booten zich uitbreidde. Op die oorlogsvaartuigen onthield men zich evenwel van offensieve handelingen. (1) Slechts enkele schoten gaven zij — inmiddels tot zes vermeerderd — op 19 December af op eene colonne, welke uit Gorinchem over den Merwe-dijk in de richting van Schelluynen trok, welke colonne tevens eene »fusillade" van de Pruisen had te doorstaan en dan ook weldra terugkeerde.

De teleurstelling der Fransche officieren op 13 December, bij het zien van de Hollandsche- in stede van de Fransche vlag op de bedoelde kanonneerbooten, maakte den 17den December plaats voor eene opvallende vreugde. Op den middag werd de Fransche adelaar op den grooten toren geplaatst en de Keizerlijke vlag daarneven geheschen; »op Societeit vertelden de Fransche officieren" — zoo vermeldde de heer VAN GOUDOEVER in zijn dagboek — »met eene »helsche vreugd dat Dordrecht aan alle zijden in brand stond, date »duizende manschappen tot ontzet van Gorinchem oprukten, enz. enz."

Vermoedelijk moet de oorsprong van die geruchten worden gezocht in de toespraak, welke de generaal RAMPON tot de officieren zal hebben gehouden tijdens de plechtigheid van het plaatsen van den adelaar op den toren (2), waarbij het hem zeer waarschijnlijk bekend was, dat de Keizer last had gegeven aan de divisiën ROGUET en CASTEX, uit Antwerpen op te rukken om Breda te heroveren en de gemeenschap met Gorinchem te herstellen. (3)

Van tijd tot tijd werd in de eerstvolgende dagen het geschutvuur gehoord, zoo van bastion VI (Pelmolen) als van bastion VIII aan de Dalemsche poort. Van eerstgemeld bastion werd gevuurd zoodra op den dijk tusschen Sleeuwijk en Woudrichem transporten werden waargenomen, (17 en 22 Dec.), en op 21 December ook op de kanonneerbooten, die zich daarop eenigszins terugtrokken »haar positie

(1) Wel werden verkenningen gedaan, en werd bevonden, dat de rivier kon worden bestreken door vijf batterijen, zoo in als buiten de vesting, bewapend met 24 ℔ers en 18 ℔ers; voorts dat die batterijen »zoo hoog lagen dat de kanonneerbooten er met geen »nut op zouden kunnen spelen niet alleen, maar dat zij zelfs spoedig onder het vuur »der batterijen zouden moeten bezwijken". (*Beknopt Verslag enz.*)

Een staat der kanonneerbooten, welke op 20 December op de Merwede aanwezig waren, is opgenomen in Bijlage VIII.

(2) Dat hier van een plechtigheid mag worden gesproken, zal wel geen nader betoog behoeven. De adelaar boven de geheel ingesloten vesting had een symbolische beteekenis, evenzeer als het hijschen van de vlag naast den adelaar toen deze op den toren werd geplaatst. Na een half uur naast den adelaar te hebben gewapperd, werde de Fransche vlag weder ingenomen.

(3) Op 20 December 1813 kwamen die Fransche troepen voor dat doel voor Breda aan.

»echter zoodanig houdende dat ze de flanken der voorposten souti-d »neerden." (1)d

Door het kanon van bastion VIII werd op 19 December van 2 tot 4 uur n.m. geschoten op Pruisische troepend welke zich aan dend Dalemschen dijk vertoonden.

Aan dien kant werd tusschen de wederzijdsche voorposten herhaaldelijk geschermutseld.| De Pruisen hadden zich genesteld in den romp van den afgebranden korenmolen, welke zeer nabij, nl. ongeveer 100 M. van de vernielde sluis was gelegen. Aangezien de Fransche voorposten van dat punt af voortdurend werden beschoten, besloot de generaal RAMPON dien romp zoo mogelijk te doen opruimen. In den morgen van 21 December te half 8 uur, onder dekking van een sterke mist, zond hij daartoe eenige compagnieën Antwerpsche garden met twee stukken licht geschut, eenige artilleristen en een detachement werklieden der genie, de Dalemsche poort uit, met opdracht de overblijfselen van den molen door buskruit op te ruimen.

De uitvallende troep stootte op de Pruisische voorposten. Deze waren dien morgen bezet door de 3de compagnie van het 1ste bataljon van het 4de Oost-Pruisische regiment infanterie; de drie andere compagnieën van het bataljon vormden het gros te Vuren. Eén veldwacht was voldoende geacht om de geheele z. g. voorpostenopstelling van het bataljon te dekken. (2) De veldwacht werd gecommandeerd door een luitenant. Aan de binnenzijde van den dijk werd achter de sluis een kolk aangetroffen, omgeven door een kade. Ten einde het instroomende water door te laten was in die kade een opening, waarop een breede poldersloot aanliep. Over die sloot had een brug gelegen, waarvan het dek was verwijderd. Op den bedoelden morgen slaagden de Franschen er in door medegenomen planken en ladders een bruikbaar dek over dat water te maken. Zij dreven de Pruisische posten aan den overkant terug, waarna zij zich keerden tegen de flank der veldwacht, die, in de volle breedte op den dijk geplaatst, in den dichten nevel van zeer nabij eenige salvo's gaf. De veldwacht ging nu zelve aanvallend te werk en dreef de Franschen naar den overgang terug, doch de laatsten werden daar opgenomen

(1) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*

(2) »Die eigenartige Bodenbeschaffenheit bietet selbst für das Infanterie-gefecht »kaum irgend welches Entwicklungsfeld, die ganze Kriegführung ist auf die Dämme »angewiesen, auf denen sich, namentlich in den gegenwärtigen nassen Jahreszeit, der »ganze Verkehr vollzieht. So genügte eine Feldwache um den Zugang zu der Vorposten »Stellung des Bataillons zu decken". *Geschichte des Grenadier Regiments König Friedrich I (4. Ost Preusischen) Nr. 5* von KOPKA VON LOSSOW.

door eene reserve van 70 man, waarbij één stuk geschut in den daar opgeworpen dijkpost (zie bladz. 27). Die reserve vereenigde zich met de terugtrekkenden en het geheel toog nu ten aanval op de Pruisische veldwacht. Deze moest wijken, daarbij elken voet gronds hardnekkig verdedigende, en trok nu naar eene te voren opgenomen droge plaats op de uiterwaard, achterwaarts van het oorspronkelijk punt van opstelling der wacht, waar tevens dekking werd gevonden. Inmiddels was het piket, gevormd door het overig deel der 3de compagnie, opgerukt, en werden de Franschen op nieuw — nu door het piket — aangevallen, terwijl de veldwacht hend daarbij in de flank greep. Tot bij de brug werden de Franschen vervolgd en verscheidenen hunner manschappen werden krijgsgevangen. De veldwacht verloor 7 dooden en gekwetsten. (1)

Bij den uitval waren de Franschen gesteund door het kanonvuur van de bastions VIII en IX. Dat vuur kon evenwel slechts weinig resultaat hebben, omdat de mist het uitzicht aanmerkelijk belemmerde. Intusschen de Franschen hadden hun doel bereikt. Te midden van de geschetste schermutseling, welke tot ongeveer 10 uur v.m. duurde, konden zij den steenen molenromp doen springen. Met 19 gekwetsten keerden de garden weder binnen Gorinchem terug. In een dagorder van RAMPON betuigde deze zijne volkomen tevredenheid over de troepen die den uitval deden, hun daarbij verzekerende, dat zij doord hun moedig gedrag konden gerekend worden onder de beste van het Fransche leger. Vermoedelijk zal de generaal den uitval uitsluitend hebben bevolen om zijne troepen bezigheid naar buiten te geven, want de molenromp ware evenzeer te vernielen geweest door het geschutvuur uit de vesting. Toen de garden bij de schermutseling hun plicht deden, was een woord van aanmoediging en opwekking zeker nuttig, en is de voorzeker opgedreven vergelijking met de beste troepen van het Fransche leger verklaarbaar.

Daags te voren (20 December), te half twee uur n.m. had zich vóór de Kansepoort een Pruisisch hoofdofficier als parlementair aangemeld en verzocht den generaal RAMPON te spreken. Aan dit verzoek werd niet voldaan. De vestingcommandant zond den kolonel DE CATERS, van de Antwerpsche nationale garden, af om den Pruisischen officier te woord te staan. Hoewel niet openlijk gebleken is, welk doel de zending had, mag toch worden aangenomen, dat het opeischend der vesting — hetwelk tot nu toe niet was geschied — daarmede nauw verband hield.

(1) Volgens de opgave voorkomende in *Geschichte des Grenadier Regiments König Friedrich I (4. Ost Preusischen) Nr. 5.*

Behoudens een enkele maal dat van bastion VI en van de batterij bij de Kansepoort eenige schoten werden gedaan (op 24 Dec.) »op »een hoop volk" — een afdeeling Pruisen welke zich op de Schelluynsche kade vertoonde — en waarbij, naar de belegerden meenden, 5 à 6 manewerden getroffen, kenmerkten zich overigens de dagen vóór Kerstmis door niet veel bijzonders. Door den vestingcommandant werden eenige maatregelen genomen in het belang der verpleging van burgerij en militairen. Op nieuw werd de voorraad levensmiddelen en brandstoffen bij de ingezetenen door een commissie van Fransche officieren, bijgestaan door den commissaris van politie, opgenomen, nadat de maire de ingezetenen had verwittigd dat zij moesten kunnen aantoonen, voor vier maanden geapproviandeerd te zijn. Er werd een maximum-prijs vastgesteld waartegen het zout mocht worden verkocht (2 stuivers 12 penningen het pond). Hetzelfde had plaats ten aanzien van den verkoop van boter (8 stuivers het pond).

Ten behoeve van het steeds toenemend aantal zieken (1) — waarvoor reeds een tweede gebouw, het z.g. Groothuis in de Molenstraat en gediend hebbende als kazerne, in gebruik was genomen, en waarvoor weldra nog twee andere woningen moesten worden ingericht — werd bepaald, dat de ingezetenen van hunnen voorraad wijn twintig flesschen voor eigen gebruik konden behouden, doch den overigen voorraad ter beschikking moesten stellen van de hospitalen.

Voor deze inrichtingen werden op nieuw verschillende behoeften als lakens, dekens, enz. gerequireerd; tevens moest de stad dagelijks 200 liter bier voor de hospitalen leveren. Aan de militairen werd om den anderen dag gezouten en versch vleesch uitgereikt. Scherp werd toegezien op de kwaliteit van het brood. Op het vermoeden, dat een der bakkers, bij de bereiding, aardappelmeel in het brooddeeg had gekneed, werd hij gevangen gezet. Voorts werd door RAMPON bevolen, dat alle straten zouden worden gereinigd. Deze waren onbegaanbaar geworden. (2) Aan het opnemen van de straat-

(1) Op 26 December waren in het hospitaal 200 verpleegden, waaronder ruim 50 gekwetsten. De meeste zieken leden aan buikloop, een gevolg — naar de artsen zeiden — van vermoeienis, natte weersgesteldheid maar voornamelijk van het onmatig gebruik van kool, en van olie- en pannekoeken. Die koeken, — »waarvan de »Brabanders ongemeene liefhebbers waren", zegt VAN GOUDOEVER in zijn *Dagverhaal*, — veelal half gaar en van slecht meel bereid, werden als zeer schadelijk voor de gezondheid aangemerkt. De verkoop van oliebollen op de straat — »alleen op de markt »stelde men wel 40 vuurpotten" vermeldt VAN GOUDOEVER — werd dan ook weldra (28 Dec.) verboden.

(2) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

stenen, ten einde bij een eventueel bombardement de uitwerkinge van de projectielen des vijands te beperken, scheen in het geheel niet te worden gedacht.

Ter voorkoming van wanorde werd aan de burgerij bevolen om binnen's huis te blijven zoodra de generale marsch werd geslagen. Elken morgen na de reveille, te 5 uur, moesten de troepen onder de wapenen komen en nabij de wallen en batterijen worden opgesteld. Tot 8 uur v.m. wanneer het daglicht was doorgebroken, moesten de afdeelingen daar onder het geweer staan.

De sterkte der wachten werd vergroot, en de duur der exercitiën voor die soldaten, welke geen anderen dienst hadden, verlengd.

Het lag voor de hand, dat de tevredenheid van het grootendeels toch reeds zoo onwillige garnizoen door den zwaren dienst niet toenam. Toch was het verstandig, dat de generaal RAMPON zijne soldaten zoo min doenlijk vrij gaf. Het was het eenige middel ~~om~~ onder hen de discipline te handhaven, en hen te onttrekken aan den ongunstigen invloed welken vele ingezetenen op de militairen uitoefenden, in het bijzonder door aansporing tot desertie. Nagenoeg elken nacht waren er bij de voorposten verscheidene deserteurs, en werd door den belegeraar gelegenheid gevonden ~~om~~ geschreven of gedrukte brieven of mededeelingen enz. aan de schildwachten in handen te spelen, waarin het garnizoen werd opgewekt ~~om~~ den Keizer ontrouw te worden. De inhoud van een dezer in het Fransch en Hollandsch gedrukte stukken is in bijlage IX, opgenomen. Een dagorder van generaal RAMPON, eene waarschuwing bevattende tegen de aanzetting tot desertie, en op 26 December uitgevaardigd, is daaraan toegevoegd.

Beide stukken geven inzicht in den toestand, en kunnen doen begrijpen, tegen welke nadeelige invloeden de vestingcommandant had te strijden.

Nadat bij de zoo even vermelde opname van den voorraad levensmiddelen, in de vesting aanwezig, gebleken was, dat er nog verscheidene ingezetenen waren, die zich niet in een genoegzame hoeveelheid proviand konden verheugen, werden deze op 27 December door de gendarmerie verzameld en buiten de poort gejaagd. De Pruisen lieten ook deze keer de uitdrijving — welke in het belang was van de verdediging — toe; het was evenwel de laatste maal, dat zij die fout begingen.

De reeds genoemde brief van den Commissaris-Generaal van Oorlog aan generaal VON BÜLOW dd. 21 Dec. 1813, No. 32 (zie bladz. 58) had gekruist met een schrijven van dezen bevelhebber aan den

Souvereinen Vorst, op 21 December uit Zalt Bommel verzonden. Aangezien in dit belangrijke stuk een algemeen overzicht voorkomt van den toestand zooals VON BÜLOW zich dezen dacht, is het in zijn geheel opgenomen in Bijlage X. Uit den inhoud blijkt dat VON BÜLOW, in verband met de nadering van Fransche legerafdeelingen tot het sedert 10 December zwak bezette Breda, den Souvereinen Vorst verzocht om »alles was an Truppen, Geschütz und Munition" bijeengebracht kon worden, »ohne eine Stunde Zeit zu verlieren, sofort »nach Gertruydenberg und Heusden abgehen zu lassen". (1)

Reeds vóórdat VON BÜLOW dezen brief schreef, waren uit Hollandn twee korpsen naar Brabant gezonden, en wel: naar Breda — waarn het 20 December aankwam — het bataljon vrijwilligers opgericht door den kolonel PHAFF (later het 2de bataljon Infanterie van Linie), en naar Geertruidenberg, hetwelk 12 December in handen der Russenn viel, het korps Nationale Jagers van den kolonel W. S. VAN HEEMSKERK, n eene afdeeling door genoemden oud-officier van 1795 op eigen initiatief te 's Gravenhage opgericht. Nauwelijks had genoemdenn kolonel het gerucht bereikt, dat de Franschen eene offensieve beweging tegen Breda waren begonnen, of hij vluchtte, met achter-n lating van een officier en veertig man, naar Dordrecht, vanwaar hetn korps evenwel twee dagen later weder te Geertruidenberg terugkeerde. (2)

(1) In zijne schets van den algemeenen toestand schreef VON BÜLOW onder meer: »Euer Hoheit werden sich nun überzeugen dasz meine Lage sehr kritisch und unsere »Angelegenheiten in diesem Moment keine günstige Wendung genommen". Dat de generaal daarbij nog al overdreef, kan blijken uit den brief dien hij op 20 December te Zalt Bommel aan zijne vrouw schreef, waarin o. a. voorkomt: »Obgleich ich wie auf »einer wüsten Insel verschlagen von Allen verlassen, ohne alle Unterstützung, mich »hier ganz selbst überlassen bin, so stehen dennoch unsere Angelegenheiten ziemlich »gut; jedoch macht die Indolenz und Langsamkeit der Holländer dasz ich alle Geduld »verliere." (Zie: VARNHAGEN VON ENSE, *Leben des Generals Grafen* BÜLOW VON DENNEWITZ bladz. 320). Wat de »Indolenz und Langsamkeit" betreft zag de generaal voorbij wat door den beschrijver van zijn leven wordt gezegd ter verklaring van de door dezen gebezigde woorden: »Mit den holländischen Bewaffnungen ging es überaus »langsam". Hij laat nl. daarop volgen: »Es meldeten sich genug Leute; allein es »fehlte an Offizieren sie zu ordnen und aus zu bilden, an Anstalten der Verpflegung, »besonders auch an Gewehren, denn die zu erst auf Zeland von den Engländern ge»landeten muszte BÜLOW für seine aus Westphalen eintreffende beträchtliche Ersatz, »mannschaft in Anspruch nehmen, die jedenfals wichtiger war als das holländische »Aufgebot". (Zie bladz. 309 bij VARNHAGEN VON ENSE. *Leben des Generals Grafen* BÜLOW VON DENNEWITZ).

(2) Die kolonel werd deswege uit den dienst ontslagen »als zijnde onbekwaam om »een bevel te voeren". VON BÜLOW had van het gebeurde kennis gegeven aan zijn chef, den commandant van het Noorderleger. Op 2 Januari 1814 antwoordde de Zweedsche Kroonprins (BERNADOTTE): »Ce que vous me dites d'être passé à Gertruyden»berg me prouve que vous ne pouvez pas encore compter sur les nouvelles levées de

Op een nader verzoek van generaal VON BÜLOW werden de in den brief van den Commissaris-Generaal van Oorlog dd. 21 Dec. 1813, N°. 32 bedoelde troepen, zijnde het bataljon van den luitenant-kolonel GILLOT en het bataljon jagers van den luitenant-kolonel WALKERN, beiden naar Breda gezonden. Toen zij aldaar aankwamen, was de poging der Franschen om deze vesting te hernemen, reeds verijdeld, dank zij de uitnemende maatregelen van den generaal BENCKENDORFF, n daarin bijgestaan door de Hollandsche officieren, generaal VAN DER PLAAT, benoemd gouverneur der vesting, majoor der artillerie STEINMETZ, kolonel PHAFF en luitenant-kolonel VERTHOLEN, plaatselijke commandant. (1)

Enkele der te Breda in garnizoen gekomen Hollandsche afdeelingen (2) hebben later medegewerkt bij de insluiting van Gorinchem.

De verkenning, door den luitenant-kolonel LE FÈVRE DE MONTIGNY verricht, had geen gunstig resultaat opgeleverd. Het reeds vermelde rapport van dien officier schilderde in vrij heldere kleuren den toestand in en langs den kring van insluiting, doch een project in den zin als in zijne opdracht bedoeld, gaf hij niet. Hij wist geen middel »uyt »te denken om het garnisoen van Gorinchem zonder behulp van ge»allieerde troupes in te sluyten." Uit de redenen, welke de genoemde officier daarvoor — zij het op minder duidelijke wijze — opgaf (zie Bijlage VII), moet worden afgeleid, dat hij twee gevallen onderstelde nl.: 1°. dat de inundatiën bevroren waren, en 2°. dat de onderwaterzettingen open bleven doch, door toevoer van rivierwater langs de boven en beneden Gorinchem in den dijk gemaakte openingen, nog hooger stegen dan zij tijdens de verkenning waren. In het eerste geval kon de vijand alle dijkposten omtrekken, en waren zijne uitvallen slechts door infanterie te keeren, waarbij de eene post nog ondersteuning zou kunnen krijgen van een andere; in het tweede geval zou wederzijdsche ondersteuning der dijkposten onmogelijk zijn, en zou op elk der hoofdaccessen tot de vesting een troepenmacht moeten zijn, sterk genoeg om een aanval te weerstaan van den door

»Hollande. Il est à désirer que cette nation se pénètre de vous seconder. Pour être »digne de l'indépendance et de la liberté, il faut savoir conquérir l'une et l'autre, et »la nation prussienne offre en cela un bel exemple." (Zie *Recueil des ordres etc. de S. A. R. le Prince Royal de Suède etc.*, bladz. 584.)

(1) Voor meer bijzonderheden zij verwezen naar: VAN DER HOEVEN's *Geschiedenis der vesting Breda*. BROESE & C°. 1868.

(2) Namelijk het bataljon infanterie van GILLOT en de jagers van WALKERN.

den verkenner op 4000 man geschatten vijand. Wellicht heeft de luitenant-kolonel LE FÈVRE, tengevolge van de mindere volledigheid der opdracht, zich niet voor oogen gesteld, wat eigenlijk werd verlangd. Uit zijn verslag zou moeten worden afgeleid, dat hij in de meening heeft verkeerd, dat het de bedoeling was, de ± 4000 man Pruisen te doen inrukken, en de vesting in te sluiten alleen door de uiterste Pruisische voorposten te vervangen door andere. Hoe het zij, hij kwam tot het besluit dat de gestationneerde troepen behoorden te blijven waar zij waren, of »ten minste wanneer 2 à 3 bataillons »Pruisische troepen elders vereyscht werden door nieuwe corpsene »behoorden geremplaceerd te worden, welke alsdan door brave ene »ervaren militairen voorgegaan, met eer den dienst van hun Vorste »en Vaderland zouden kunnen intreden." Wáár zulk eene vervanginge het best zou kunnen geschieden, wordt in het rapport niet vermeld.e

Gesteund door het meerbedoelde verslag kon de Commissaris-Generaal van Oorlog intusschen den generaal VON BÜLOW doen kennen dat, blijkens een ingesteld onderzoek, de Pruisische troepen voorloopig niet gemist konden worden. Die troepen bleven vóór Gorinchem, en dat geschiedde ten onrechte, want na den vergeefschen aanval der Franschen op Breda (20—23 Dec.), en nadat de generaal VON BÜLOW aldaar in het begin van Jànuari 1814, te midden van zijne legerafdeelingen zijn hoofdkwartier had gevestigd, hadden althans twee van de te Breda aanwezige Hollandsche bataljons — nl. het 1ste Bataljon Infanterie van Linie onder luitenant-kolonel GILLOT en het 2de Bataljon Jagers onder luitenant-kolonel WALKERN, voor de insluiting van Gorinchem gebezigd kunnen worden. Zoowel als die bataljons op 29 Januari voor de blokkade van Gorinchem werden bestemd, had dit reeds 2 of 3 Januari kunnen geschieden. En had men de in den loop dezer maand verder beschikbaar gekomen afdeelingen mede naar den insluitingskring gezonden, en overigens landstorm of — zooals vóór Delfzijl plaats had — nationale garden van elders, bijv. van Utrecht, gebezigd, dan zou de medewerking der Pruisen tot geringe afmetingen zijn teruggebracht, zonder dat daaruit gevaar voortsproot, en zou de Pruisische bevelhebber zich niet hebben beroepen op het feit dat Gorinchem door zijne troepen was ingesloten, om het bombardeeren van de stad als noodzakelijk voor te stellen.

De Kerstdagen van het ten einde spoedend jaar hadden zich door kalmte en stilte gekenmerkt. Het mistige weder had aan weêrszijden

tot dubbele waakzaamheid aangespoord (1), doch overigens was niets bijzonders voorgevallen. De belegeraar was tot tijdelijke werkeloosheid gedoemd door gebrek aan geschut; de belegerde vond feitelijk geen doel waarop hij zijne vuurmonden kon richten. Was voor den aanvaller een verdere nadering tot de vesting over de weinig talrijke, goed bezette en bewaakte accessen onmogelijk, wederkeerig had hij zijne insluitingsposten dermate versterkt en verzekerd dat de verdediger daartegen evenmin op kon.

Bij het optrekken van de mist op 28 December te 10 uur v.m. konden de posten op bastion VI evenwel in de nabijheid van Gorinchem een doel ontdekken, dat alleszins waard was te worden beschoten. De reeds vroeger vermelde kanonneerbooten waren de vesting meer genaderd, en werden op dat tijdstip ontwaard, liggende ter hoogte van de Sleeuwijksche stoep. Weldra werd door de vuurmonden van de batterij aan den Krinkelwinkel en van het zoo even genoemde bastion op die vaartuigen geschoten. Deze lieten dat vuur niet onbeantwoord, en eene vrij hevige kanonnade was het gevolg. Een twaalftal projectielen van 12 ℔ kwam, in plaats van op de batterijen, in de stad terecht. Juist toen dat vuur te 1 uur n.m. ophield, ontstond brand. Dit voorval bracht aan het licht dat aan de talrijke zaken welke door generaal RAMPON geregeld waren, toch nog iets ontbrak, en wel: bepalingen voor het geval van brand. Zoodra de vlam uitsloeg, werd de brandklok geluid, en kwam, als naar gewoonte, doch in strijd met een vroeger uitgevaardigd verbod, de burgerij in de straten, zoo ter blussching van het vuur als om naar den brand te gaan zien. Een en ander kwam geenszins overeen met de bedoeling van den vestingcommandant die, onmiddellijk nadat de brand gebluscht was, deed bekend maken dat de brandklok niet dan op zijn last mocht worden geluid, en dat op de burgerij zou worden geschoten indien zij bij brand weder te hoop liep. Nader overleg van RAMPON met den maire, den heer P. A. RAUWS, had tengevolge dat op 30 December een geregelde brandweer werd ingesteld. Er werden achttien brandmeesters benoemd die, onder directie van den heer A. GOEKOOP, ingenieur van den waterstaat, belast werden met de zorg voor en het gebruik

(1) Patrouille-dienst met schuiten op de rivier en naar de overzijde schijnt door den belegerde te zijn verzuimd. Toch had zulk een dienst aanbevoling verdiend. Door het open laten van de rivier was het nu aan de marine mogelijk om (25 Dec.) niet minder dan tien hengsten en een pont langs Gorinchem naar Woudrichem en Loovestein te brengen tot het maken van gemeenschap tusschen de twee laatstgenoemde sterkten. (Zie: *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*)

van de bluschmiddelen (1), het afzetten van het terrein, enz., terwijl bij elke spuit vast personeel, burgers en enkele militairen, werd ingedeeld. Vermits de brand op 28 December in een schoorsteen was begonnen, werd bevolen alle schoorsteenen te doen vegen.

In de volgende dagen (2) werd het schieten op en van de kanonneerbooten nu en dan herhaald, zonder dat dit vuren langdurig of hevig kon worden genoemd, en ook zonder dat de uitwerking belangrijk was. Het tot kanonneerboot ingerichte beurtschip (zie bladz. 29), voorzien van geschut en bemanning, werd op 30 December buiten den boom van de haven gelegd, ten einde de Hollandsche booten mede te beschieten. Meestal was sterke mist oorzaak dat het vuren zich tot enkele schoten moest beperken. In de vesting meende men zelfs dat, niet alleen door de kanonneerbooten, doch ook door vuurmonden op den Oudendijk werd geschoten. Daar stond echter nog geen enkel kanon in batterij.

Evenwel, aan dien dijk was men wel bezig met batterijbouw en verdere werkzaamheden om daar geschut te plaatsen, en juist tot dekking dier werkzaamheden, welke overigens door het mistige weer bijzonder begunstigd werden, dienden de kanonneerbooten.

Uit bijlage VI is gebleken dat, op verzoek van generaal VON BÜLOW, aan dezen bevelhebber door den Souvereinen Vorst eenige Hollandsche officieren waren toegevoegd om hem, door hunne bekendheid met land en volk, van nut te zijn bij het volvoeren zijner taak. Tot die officieren behoorde ook de majoor der artillerie C. M. VAN HOEIJ. (3) Gebruik makende van de omstandigheid dat die officier afkomstig was van het wapen der artillerie, en met de omstreken van Gorinchem in alle opzichten bekend was, werd hij door generaal VON BÜLOW bestemd om den generaal VON HOLTZENDORFF, die door

(1) De stad bezat vier brandspuiten; in het magazijn van het garnizoen stonden er vijf, terwijl nog over drie handspuiten kon worden beschikt.

(2) Namelijk op 29, 30 en 31 December 1813 en op 2, 3, 6 en 7 Januari 1814.

(3) CORNELIS MATHIAS VAN HOEIJ, zoon van Mr. JAN SCHILTHOUWER VAN HOEIJ en CORNELIA BOUDINA MACHEA VAN OOSTÈE, geboren te Gorinchem 3 November 1763. Sedert 1791 was C. M. VAN HOEIJ kapitein commandant der Lijfcompagnie van het regiment Artilleristen. In 1795 op verzoek eervol ontslagen, trad hij bij den terugkeer van Oranje in Nederland, in November 1813 weder in militairen dienst, en kreeg hij den rang van majoor. Hij overleed te Gorinchem 3 Maart 1814.

Opmerkelijk is het voorzeker dat in 1787, toen Gorinchem evenzoo door de Pruisen werd bedreigd, de broeder van CORNELIS, namelijk ADOLF VAN HOEIJ de Hollandsche artillerie-officier was die hun was toegevoegd o. a. om de plaatsen aan te wijzen van waar Gorinchem het best zou kunnen worden beschoten. In 1814 viel een dergelijke taak aan CORNELIS VAN HOEIJ ten deel; een opdracht van pijnlijken aard, waarbij plichtbesef de overhand moest hebben op allerlei gevoelsaandoeningen.

VON BÜLOW belast was met het artilleristisch gedeelte van de insluiting en het beleg, behulpzaam te zijn bij het aanwijzen der plaatsen voor- en het aanleggen van de batterijen, welke na ontvangst van het aangevraagde geschut, eventuëel gebezigd zouden worden om de vesting tot overgave te nopen.

Uit zijn eerste rapport, hetwelk in bijlage XI is opgenomen, blijkt dat de majoor VAN HOEIJ aan den kant van Arkel geen betere positiën had kunnen vinden dan reeds door de Pruisen waren ingenomen, doch dat de opstelling van het geschut moest geschieden zoowel in Woudrichem als op onderscheidene punten van den rivierdijk tusschen die vesting en Sleeuwijk.

Terwijl al deze voorbereidingen werden getroffen om Gorinchem ten val te brengen, had inmiddels de jaarswisseling plaats. Als sluit aan 1814 vielen des nachts, te 12 uur, van 31 December, drie schoten van de kanonneerbooten; een levendig gejuich, dat in de nachtelijke stilte in Gorinchem werd gehoord, volgde.

Hoe het daarbij de burgerij te moede was, laat zich gemakkelijker denken dan beschrijven. De volkomen stilstand van handel en bedrijf, de veelvuldige requisitiën waaraan moest worden voldaan, de zware inkwartieringen, en niet het minst de vrees voor al het onheil dat de komende dagen nog konden brengen, hadden bij velen een moedeloosheid verwekt, welke door het vooruitzicht op een betere toekomst niet kon worden verdrongen.

Als om te toonen dat ook aan den kant der Pruisen op den Nieuwjaarsdag feest werd gevierd, speelde 's morgens vroeg bij de insluitingstroepen op den Arkelschen dijk »een fraay musiek hetgeen »in de stad gehoord wierd." (1) In de vesting werd de generaal RAMPON, na de openbare godsdienstoefening, door ambtenaren en officieren van het garnizoen, gecomplimenteerd, waarbij de bevelhebber de stellige verwachting uitsprak dat Gorinchem door den Keizer zou worden ontzet, en waarbij hij in herinnering bracht dat de toestand, ook wat den voorraad patronen betrof, nog geenszins van zoodanig, bedenkelijken aard was dat niet nog zeer geruimen tijd kon worden stand gehouden. De generaal kon dit laatste met volkomen recht zeggen. De bewapening van de in sterken staat van tegenweer gebrachte vesting was toereikend, de bezetting ging in krijgstucht iets meer vooruit. Proviand was in het algemeen zeer voldoende aanwezig. (2) Doch aan twee artikelen, waaraan de

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

(2) Er waren bijv. nog 487 runderen in de stad, waarvan 300 aan ingezetenen behoorden.

soldaat in dien tijd groote behoefte had, was gebrek, nl. aan tabake en jenever (1). Ten einde het den soldaat mogelijk te maken vane den geringen voorraad tabak nog iets aan te koopen, bepaaldee RAMPON dat aan particulieren slechts tabak mocht worden verkochte van »minstens 53 stuivers de 5 ons", en dat alle mindere soorten, voor het garnizoen gereserveerd moesten blijven (2). Om in het gebrek aan jenever te voorzien — een artikel dat toenmaals werd beschouwd als volstrekt noodig voor het behoud der gezondheid — werd door den vestingcommandant bevel gegeven dat eene afzonderlijke branderij voor het garnizoen in werking zou worden gesteld (3).e

De kleeding van den troep was redelijk, met uitzondering van het schoeisel, dat slecht was; en daar de bagage vóór de uitsluiting naar den overkant der rivier was verzonden (zie bladz. 44) en de voorraad leder in Gorinchem gering was, werden alle klompen, die verkrijgbaar waren, opgeëischt tegen den prijs van *f* 0.20 per paar. Verschillende andere maatregelen door of uit naam van den vestingcommandant afgekondigd, getuigden van den ernstigen wensch der militaire autoriteit om, ook in het belang der burgerij, den druk van de omstandigheden niet te groot te doen worden, en een geregelden gang van zaken te bevorderen. Hierover verder in bijzonderheden uit te weiden, schijnt niet noodig. (4) Slechts zij vermeld dat ook op het betalen van belasting orde werd gesteld, en dat de officieren van het garnizoen hunnerzijds deden blijken van goeden wil om de lasten niet uitsluitend op de ingezetenen te doen neêrkomen, toen zij op 2 Januari — nadat de generaal RAMPON een revue had gehouden over de bezetting — ieder twee dagen traktement afstonden om daaruit verschillende aankoopen te bekostigen voor de militaire hospitalen, welke anders geheel ten laste van de stad zouden zijn gekomen.

Nadat het weder, gedurende bijna vier weken, slechts bij uitzondering niet dampig en mistig was geweest, en de wind meestal zuidelijk of westelijk, begon 8 Januari de lucht op te klaren, maar tevens de temperatuur aanmerkelijk te dalen. Bij het doorbreken van het daglicht was het volmaakt helder weer, en kon men te

(1) Voor een flesch jenever werd *f* 2.10 betaald.

(2) Tevens werden pogingen gedaan om kunsttabak te maken, waarin men echter niet bijzonder slaagde. De door de H.H. HANSEN en POLVLIET vervaardigde mocht worden verkocht tegen *f* 0.17 het hectogram.

(3) De branderij van C. VAN BORCHAAREN. De eerste 600 flessschen uit de nieuwe branderij werden 9 Januari afgeleverd. De kwaliteit liet veel te wenschen over.

(4) Zie voor bijzonderheden dienaangaande: DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg, enz.*

Gorinchem ontwaren dat het getal kanonneerbooten bij het Sleeuwijksche veer tot elf was aangegroeid. Doch tevens konden de posten op de batterij aan den Krinkelwinkel en op bastion VI waarnemen dat men bij Sleeuwijk op den dijk voortdurend bezig was om den batterijbouw voort te zetten. Te half 8 uur v.m. werd door deze vermelde batterij — den vorigen dag geheel in orde gebracht en voorzien van eene versterkte bewapening met 18 Pers — en doore bastion VI het vuur geopend op de werkers aan den Sleeuwijkschendijk. Het vuur der Franschen werd krachtig beantwoord door hete geschut van de kanonneerbooten, welke laatsten onder commandoe stonden van den kapitein ter zee KELLER, en nu het doel werdene van de Fransche artillerie. Met groote hevigheid werd van weerskanten gevuurd. De batterij aan den Krinkelwinkel had veel te lijden, en verscheidene kanonniers werden daar gedood of gekwetst.e Reeds te half 10 uur v.m. moest het geschut der Franschen zwijgen.e Hoewel de kanonneerbooten herhaaldelijk getroffen waren, bezweeke toch geen dier vaartuigen, wat te opmerkelijker is wanneer in aanmerking wordt genomen dat op een dier booten —, die van dene luitenant ter zee BEZEMER — een kogel der Franschen door de kruitkamer ging, en dat o. a. de boot van den luitenant ter zeee AMPT, twee grondschoten kreeg. Laatstbedoeld vaartuig moest op den oever worden gezet om het zinken te voorkomen. (1)e

Aangezien slechts enkele van de drie honderd projectielen, doore de kanonneerbooten verschoten, in de stad terecht kwamen, leede deze niet noemenswaard van den geschutstrijd. Reeds bij een dere eerste, op den dijk gerichte schoten, stelden de Franschen vier Pruisische soldaten buiten gevecht, en werd een burger in zijne woning doodelijk getroffen. (2)e

Tot 11 uur v.m. bleven de booten op hare plaatsen; daarnae werden achtereenvolgens zes booten, onder bevel van den luitenante ter zee BUYS, benedenwaarts, een kwart uur gaans voorbij Hardinxveld gezonden, alwaar gelegenheid was om, mocht de ingevallene strenge vorst aanhouden, beschutting te vinden tegen ijsgang. De overige booten, onder commando van den kapitein-luitenant BOOME moesten in stelling blijven tot het invallen der duisternis, daarnae iets meer benedenwaarts ankeren, en overigens op de rivier blijven totdat ijsgang zou nopen naar de wijkplaats bij Hardinxveld af te komen. Reeds den volgenden dag was dit noodig. Op de riviere

(1) Zie: Brief van den luitenant ter zee F. H. AMPT aan den Commissaris-Generaal van Marine, opgenomen in: JORISSEN. *De omwenteling van 1813. Bijdragen.* Dl. II.

(2) *Nederlandsche Staatscourant* van 12 Januari 1814, N°. 10.

vertoonde zich veel drijfijs (1), en daar het zich liet aanzien dat hijn den oostelijken wind de vorst sterker zou worden, werden allen kanonneerbooten in de bedoelde wijkplaats vereenigd. Zij zijn sedertn dat tijdstip niet meer in den strijd gewikkeld geweest, doch wel,n gedeeltelijk, de bemanning. Veertig man van de equipages — latern (21 Januari) nog met veertien anderen uitgebreid — werden, ondern de bevelen van de luitenants ter zee SCHOKKER en WILLINK, ter been schikking gesteld van den reeds meer genoemden majoor VAN HOEIJ. Deze officier kon zulk eene versterking van zijn personeel zeer goed gebruiken, of, beter gezegd, hij had daaraan groote behoefte. Blijkens zijn brief aan den Commissaris-Generaal van Oorlog dd. 7n Januari 1814 te Werkendam geschreven, waren op dien dag »den »batterijen voor kanons en mortieren van boven aan den Ouden- totn »aan den Sleeuwijkschen dijk reeds op alle punten zooveel het *aarde-* »*werk* betrof vervaardigt." Op zijne aanvrage om beddinghout wasn uit Delft door den kolonel-directeur HUGUENIN geantwoord dat daarvann geen voorraad was, en derhalve aankoop noodzakelijk. Uit het slotn van zijn' brief blijkt dat het niet voor de eerste maal was dat hijn personeel moest aanvragen. »Ik heb" — zoo schreef hijn — »bijn »Uwe Excellentie aangehouden om 4 kapiteins en 4 officieren metn »40 kanonniers, en ik moet Uwe Excellentie nogmaals mijne submisen »beede voorleggen dat het een en ander mij zonder verwijl moge »geworden. Een mijner kapitein-adjointen, de Heer SEVERYNS, is »door den generaal VON BÜLOW te Herwaarden opgehouden, zoodatn »ik tot al de menigvuldige werkzaamheden alleen zooveel mogelijk »geadsisteerd door den kapitein WERLEHOFF op een distantie vann »5 kwartier gaans ben bezig geweest..... Zonder officieren en den »noodige manschappen kan het beleg van Gorkum niet tot stand en »effectief gedirigeerd worden." (2)n

Niet alleen tot het verder afwerken der batterijen was dadelijke versterking van werkkrachten noodig, ook voor het lossen, vervoeren en opstellen van het inmiddels aangekomen geschut werdn bedreven personeel vereischt.

De uit Delft verwachte mortieren met bijbehoorende munitiën (zie bijlage IV) waren reeds 4 Januari bij Sleeuwijk aangekomen (3);n de vuurmonden enz., welke uit het magazijn van Brielle warenn

(1) Een gevolg van het feit dat de strenge koude zich hooger op, in Duitschland, reeds veel vroeger had doen gevoelen.

(2) Verbaal Departement van Oorlog, 22 Januari 1814, N°. 63.

(3) *Nederlandsche Staatscourant* van 7 Januari 1814, N°. 8.

verzonden, bereikten 9 Januari Papendrecht (1), dus nog juist tijdign genoeg om te Werkendam te kunnen worden gelost. Had de reisn van Brielle naar Papendrecht een dag méér gevorderd, dan zou hetn niet doenlijk zijn geweest dat materiaal tegen zwaren ijsgang enn oostenwind in, per schip naar zijn bestemming te brengen.

Het is hier de plaats om na te gaan welke batterijen met datn geschut bewapend werden, en waar die batterijen waren aangelegd. De op 3 Januari door den majoor VAN HOEIJ ingediende lijst (zien bijlage XII), houdende opgave van de plaats der batterijen en den soort der daarin te plaatsen vuurmonden, muntte niet uit doorn duidelijkheid. Zooveel is evenwel zeker dat de daarin opgenoemden punten niet volledig aanduiden waar geschut heeft gestaan. Hetn aantal vuurmonden — kanonnen en mortieren — waaruit Gorinchem,n van den zuidelijken Merwede-oever af, is beschoten, heeft bedragenn 19. Daarvan waren 14 vuurmonden geplaatst in batterijen achtern of in den rivierdijk, en 5 — door de Franschen achtergelaten — op de wallen van Woudrichem. Het door de Pruisen te Loevestein aangetroffen geschut, twee 12 ℔ers, was door hen vervoerd naar St.n Andries. (2) Tien kanonnen en vier mortieren waren uit Brielle,n twee mortieren uit Delft aangevoerd, terwijl de drie overige vuurmonden afkomstig waren van enkele kanonneerbooten. Aan denn dijk tusschen Woudrichem en Sleeuwijk waren zeven batterijen aangelegd; de juiste plaatsen (3) zijn op Plaat II aangeduid. Ten Woudrichem stonden de beschikbare vuurmonden, zijnde drie kanonsn van 24 ℔, een mortier van 29 cM. en een mortier van 20 cM. opn het noordwestelijk bastion en de westelijke courtine. De zevenn batterijen waren bewapend als volgt:n

N°. 1 met twee kanons van 24 ℔	N°. 4 met een mortier van 29 cM.n
N°. 2 » een »n » »	N°. 5 met een kanon van 24 ℔n
» » mortier » 29 cM.n	» » mortier van 29 cM.n
» » » » 20 »	» twee houwitsers vann
N°. 3 » » kanon van 24 ℔.n	15 cM.n
» » houwitser vann	N°. 6n »n een kanon van 24 ℔n
15 cM.n	N°. 7n » » » » »

Het ligt voor de hand dat geruime tijd noodig was om al dien vuurmonden met de noodige munitiën enz. op zulke groote afstandenn

(1) Zie het bericht van den conducteur en de opgave van het materieel in Bijlage XII.

(2) Zie W. MENTE. *Von der Pieke auf*, bladz. 228.

(3) Overgenomen van eene in het gemeente-archief van Gorinchem berustende kaart, uitsluitend voor dat doel vervaardigd.

te vervoeren, terwijl daarbij, althans over dag, geen gebruik konn worden gemaakt van den weg op den dijk.

Toch zou men een onjuiste gevolgtrekking maken wanneer menn uit het feit, dat die batterijen op 22 Januari voor de eerste maaln gebruikt werden, afleidde dat zij eerst toen gereed waren. Zooalsn weldra zal blijken, waren er andere redenen voor dat late gebruik.n

Ter kenschetsing van den invloed, welken elders voorgevallen gebeurtenissen op de toestanden te en vóór Gorinchem uitoefenden,n dienen thans de handelingen te worden nagegaan van VON BÜLOWn nadat de poging der Franschen om Breda te hernemen was verijdeld.n (Zie bladz. 65)n

Aanvankelijk was de Pruisische bevelhebber niet sterk genoeg omn iets van belang te ondernemen tegen de Fransche divisiën ROGUETn en LEFEBRE DESNOUETTES, welke na den mislukten aanval op Breda,n bij Brecht, Hoogstraten en Turnhout waren gekantonneerd. VONn BÜLOW toch mistte nog steeds zijne 5de brigade, die voor Weseln stond, en bovendien gedeeltelijk, de 4de en de 3de brigaden, respectievelijk in de Bommelerwaard of voor 's Hertogenbosch, en voorn Gorinchem achtergelaten. Evenwel, op 26 December werd de 5de brigaden voor Wesel door Russische troepen afgelost, en marcheerde zij metn het oog op de aanwezigheid van de Fransche troepen onder maarschalk MACDONALD bij Nijmegen, Grave en Venlo, zekerheidshalven over Arnhem en Zalt Bommel naar Breda, waar zij 8 Januari 1814n aankwam. Door eenige vermindering van de insluitingstroepen voorn 's Hertogenbosch en Gorinchem was het nu aan VON BÜLOW mogelijk,n nabij Breda 23 bataljons infanterie, 39 eskadrons cavalerie en 64n stukken geschut te vereenigen, eene macht van circa 16000 man (1),n welke hij toereikend achtte om, in vereeniging met 4000 mann Engelschen die bij Bergen-op-Zoom stonden, in offensieven zin op ten treden tegen de Franschen. Hoofddoel was daarbij, de troepen desn vijands van Antwerpen af te dringen en deze vesting te nemen, ofn althans de daar in de dokken liggende Fransche oorlogsvaartuigen te vernielen.

Het zou geheel buiten het kader van het in deze bladzijden behandelde onderwerp vallen, wanneer hier eene beschrijving werdn gegeven van den loop dezer onderneming. Daarom worde hiern volstaan met de mededeeling dat deze operatiën, op 10 Januari 1814n begonnen, zich kenmerkten door verschillende gevechten, waarinn aan weerszijden aanmerkelijke verliezen werden geleden, en waarinn

(1) Volgens CRUSIUS. *Der Winterfeldzug in Holland enz.*

wel is waar ten slotte de Pruisen de overwinning behaalden, dochn welke niet het resultaat hadden dat Antwerpen genomen of zelfs dicht genoeg genaderd kon worden. In verband daarmede, en begrijpende dat hij te zwak was om nabij Antwerpen op den duur tegenover den vijand stand te houden, gaf de generaal VON BÜLOW op 14n Januari bevel tot den terugtocht naar Breda c. a., alwaar hij zijnn hoofdkwartier vestigde en zijne troepen op 15 en 16 Januari wedern terugkwamen, voorposten achterlatende in de lijn Hoogstraten—Westwezel.n

Hoezeer de Pruisen als overwinnaars terugkeerden, en VON BÜLOW'sn nieuwjaarswensch (1) aan zijne troepen »dasz der Anfang des neuenn »Jahres ebenso glänzend für unsere Waffen beginnen werde, wie esn »das Ende des Vergangenen war" vervuld was, kon de geheele ondernemingen slechts dàn als niet mislukt worden gestempeld en kunnenn de gevoelige verliezen, door verschillende korpsen geleden, alleenn dàn in overeenstemming worden geacht met het verkregen resultaat,n wanneer de generaal VON BÜLOW — zooals door verschillende schrijvers wordt beweerd (CRUSIUS, VON REICHE e. a.) en zeer aannemelijk is (2) —, eigenlijk als hoofddoel voor oogen heeft gehad, den vijandn door een krachtig offensief optreden te misleiden, en hem alle gedachten om zelf in dien geest te handelen, te ontnemen. Feitelijk toch was men geen stap verder gekomen.

Het is begrijpelijk dat VON BÜLOW bij deze operatiën het gemisn van zijne in Holland en in Noordbrabant achtergebleven troepen — 20n bataljons, 14 eskadrons en 2 batterijen — ernstig gevoelde, en hetn kan dan ook geen verwondering wekken dat hij sedert 16 Januari,n nog méér dan vroeger, naar middelen zocht om zijne troepen voorn Gorinchem en 's Hertogenbosch vrij te krijgen.

Wat de troepen voor Gorinchem betreft, er was eigenlijk hoegenaamd geen vooruitzicht dat in de eerste maanden van eene uithongering der vesting sprake zou kunnen zijn. Vermits het Nederlandschen krijgsbestuur nog niet bij machte scheen om de Pruisische troepenn voor Gorinchem door nationale te vervangen, en alleen een bombardement van de stad — waarbij men natuurlijk kon rekenen op den

(1) In Bijlage XIII opgenomen. Zie bladz. 54 van SCHREIBER, *Geschichte des Infanterie Regiments von Borcke (4. Pommerschen) N°. 21.* 1813 *bis* 1889.

(2) Zie ook: *Recueil des ordres de mouvement etc. de S. A. R. le Prince Royal de Suède*, bladz. 624. De Prins schreef 27 Januari over den bedoelden tocht aan VON BÜLOW o. a.: »Vous pouvez maintenant améliorer la défense de Bréda sans être in»quiété. Vous avez intimidé l'ennemi, facilité les opérations du général WINZINGERODE, »et le repos de vos troupes est assuré pour quelques jours....."

pogingen, welke de burgerij bij RAMPON zou aanwenden om hem tot overgave der vesting aan te zetten — het middel kon wezen om Gorinchem te doen bukken, is het zeer verklaarbaar dat VON BÜLOW met nadruk begon aan te dringen op het gebruik van de sedert bij Sleeuwijk en Woudrichem in gereedheid gebrachte krachtige middelen, d. i. op het bombardement van de stad. Doch evenzeer is het duidelijk dat de Souvereine Vorst en zijne ministers in hooge mate afkeerig waren van zulk een middel om den vijand te verdrijven uit eene sterkte, waar hij eigenlijk niet veel kwaad meer kon doen, want dat middel was erger dan de kwaal.

Weldra zal blijken op welke wijze de regeering te 's Gravenhage hoopte den generaal RAMPON tot de overgave te bewegen. Vooruit moet de toestand binnen Gorinchem sedert de vorst zich zoo sterk deed gevoelen, nader worden beschouwd.

De strenge koude vorderde al dadelijk meer krachtsinspanning van de bezetting, door de werkzaamheden welke vereischt werden voor de verzekering der stormvrijheid. Het openijzen en openhouden van een slop in de kapitale gracht langs den hoofdwal en het ravelijn, ter breedte van 4,5 à 5 M, (1) was noodzakelijk. Elken morgen werden daaraan 500 man te werk gesteld. (2) Aan brandstof begon nu spoedig meer behoefte te ontstaan, en dagelijks werden detachementen naar buiten gezonden om de daar nog aanwezige afbraak binnen te brengen om ze tot verwarming te bezigen. Dat ook binnen de stad menige schutting en houten schuur tot brandhout werd bestemd ligt voor de hand. Voor de piketten, die in onbewoonde huizen onder dak waren gebracht, moest een ruime hoeveelheid op den grond gespreid hooi, het gemis van vuur vergoeden.

Vooral op de voorposten hadden de soldaten veel last van de koude. In den avond van 10 Januari overleden drie Fransche militairen terwijl zij op de voorposten dienst deden, ten gevolge van bevriezing.

Bedenkelijk was het dat de strenge vorst meer toenadering bracht tusschen de Fransche schildwachten en hun' vijand. Deze laatste toch, hoezeer op voorposten ook veel lijdende (3), was goed voorzien

(1) Memorie Litt G. N°. 29*a*. Archief der Genie, Departement van Oorlog.

(2) Zie DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.* bladz. 82.

(3) Der Vorpostendienst wurde immer beschwerlicher. Die Leute hatten eine höchstens zwei Nächte von der Wache frei, müszten dannaber haufig Pikets beziehen oder in Alarmhaüsern zu bringen, die gewöhnlich schlecht waren. Da die ganze Gegend überschwemmt war, so hatte sich bei eingetretener Frost bald eine unübersehbare Eisfläche gebildet, auf welcher die Posten und Feldwachen oft schreckliche Nächte verbrachten. (Zie: *Geschichte des 3. Westfälischen Infanterie-Regiments N°. 16.*)

van jenever en tabak, en was mild genoeg om daarvan ook iets te gunnen aan den tegenstander, die daaraan groote behoefte had. Verscherpt toezicht en bedreiging met zware straffen, waren de eenige middelen om dit misbruik te beperken. Door zijne dagordere van 16 Januari (1) hoopte RAMPON mede, het kwaad te stuiten. De strenge tucht die hij overigens binnen de vesting wist te doen handhaven, had op den geest der bezetting een gunstigen invloed.

Voor het steeds toenemend aantal zieken in de hospitalen — 11 Januari waren daarin 256 verpleegden, een week later reeds 341 — moesten op nieuw dekens, lakens, ondergoed, enz. worden gerequireerd. Wegens het ontbreken van kina werd een afkooksel van eikenschors gebezigd als geneesmiddel tegen koorts en diarrhee. De schurft breidde zich dermate uit dat het noodig was, voor de verpleging van lijders aan die ziekte een afzonderlijk gebouw te bestemmen. (2)

Nu de nood langzamerhand hooger steeg, kwam het ook meer aan het licht dat er onder de burgerij nog verschillende personen waren die bepaald gebrek leden. Verscheidene gezinnen welke inkwartiering hadden, leefden alleen van hetgeen de soldaten van hunne rantsoenen overlieten. Doch er waren bovendien menschen die ook langs dezen weg geen levensonderhoud konden vinden. Zij werden op 17 Januari aan de Arkelpoort uit de stad gezet, doch door de Pruisen teruggezonden (zie ook bladz. 63). In de hoop dat de vijandelijke voorposten aan de Kansepoort meer medelijdend zouden zijn, werden die behoeftigen nu op dit punt buiten de vesting gebracht. Hier ging het evenwel niet beter. Vermoedelijk om den verdediger voor het vervolg den lust te benemen nogmaals pogingen in dien zin aan te wenden, werden de arme lieden in den nacht van 17 op 18 Januarie voor de Pruisische voorposten opgehouden, en eerst bij het aanbrekene van het daglicht naar Gorinchem teruggezonden.

Middelerwijl had zich in die dagen nu en dan het kanon doen hooren. Zoo op 12 Januari 's avonds, toen van bastion VIII en van het tot kanonneerboot ingerichte beurtschip aan den mond der haven, werd geschoten op een vaartuig dat van Woudrichem komende, tusschen het drijfijs, de rivier afzakte; later bleek dat het vaartuig onbemand was. Zoo op 16 Januari van bastion VI en de batterij

(1) DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.* Bijlage H.

(2) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.* Het huis genaamd »de Muyzenval" tegenover de Hal, werd voor dat doel aangewezen.

aan den Krinkelwinkel op onderscheidene menschen, die op de inmiddels geheel toegevroren rivier (1), tusschen Sleeuwijk en den Bout, blijkbaar bezig waren, een soort baan of gemeenschapsweg over de Merwe te maken, welke arbeid, nadat er »ettelijke malen" op was geschoten, gestaakt werd. Voorts op 17 Januari 's morgens, toen door het geschut van Woudrichem — alwaar sedert 9 Januari het 1ste Bataljon Jagers (2), onder commando van luitenant-kolonel VAN HULSTEIJN in garnizoen was, en de kapitein SPANGENBERG de artillerie commandeerde — gevuurd werd op de ijskappers, en deze, met verlies van acht gekwetsten, door dat vuur werden verdreven.

Er scheen intusschen slechts bij groote uitzondering een geschikt doel voor het geschut der vesting te vinden. Op 17 Januari kon van bastion VI nog eenigen tijd worden gevuurd op arbeiders aan de batterijen, welke laatsten zelven evenwel, naar het schijnt, niet te onderkennen waren, doch overigens liet generaal RAMPON het geschut zwijgen. Blijkbaar verwachtte hij weinig of geen nuttige uitwerking van het geschutvuur op de voorposten of op de te bereiken kantonnementen van den vijand, als Woudrichem, Sleeuwijk, den dijk tusschen Dalem en Vuren (3). Alleen wanneer de vijand zulk een vuur uitlokte, werd uit de vesting geschoten. Dit was het geval op 19 Januari toen het geschut uit Woudrichem het vuur opende op de kerk te Dalem, welke als wachtlokaal werd gebezigd door een groot deel van de Fransche voorpost op den dijk, die 120 man sterk was en om de vijf dagen werd afgelost. Van bastion VII en VIII werd toen geantwoord, en werd Woudrichem van half 12 uur v.m. tot half 3 uur n.m. vrij krachtig onder vuur genomen. Er werden eenige huizen beschadigd doch daarbij bleef het. Bij wijze van proefneming werden op 17 Januari, 's avonds tusschen 5 en 6 uur, van bastion VI nog eenige lichtkogels geworpen op het ijs in de rivier voor de haven. De brandtijd van elken lichtkogel bleek 10 minuten te bedragen.

Niettegenstaande de burgerij over het algemeen niet verwachtte dat de stad een werkelijk bombardement zou hebben te doorstaan, werden toch door vele bemiddelde ingezetenen maatregelen genomen om, indien het zoo ver mocht komen, een bomvrij onderkomen te vinden. Veelal deden zij een dikke laag mest boven de gewelven

(1) Op 13 Januari te 11 uur v.m. ging de rivier, wat men noemt, »zitten".

(2) De voormalige Jagers van HEEMSKERK.

(3) In ieder geval had de artillerie uit Gorinchem kunnen zorgen dat de Pruisische voorposten zich niet zoo dicht bij de vesting nestelden.

van de kelders aanbrengen, of wel zij deden blindeeringen en kazematten maken tegen den noordkant hunner woningen. Van stadswege werd, voor algemeen gebruik, een »zeer convenable casemat »gebouwd" tegen de Groote Kerk (N. zijde), en in den kelder van het Stadhuis een dekking voor den maire (1). Overigens leefde de burgerij tot dusverre »wel in hope en vreeze maar toch van gevaren »bevrijd." (2)

Ten einde opnieuw een overzicht te verkrijgen van den juisten toestand vóór Gorinchem, had de Souvereine Vorst inmiddels op 13 Januari den luitenant-kolonel der genie LE FÈVRE DE MONTIGNY tenden tweedenmale ter verkenning doen uitzenden. De aan dien officier verstrekte opdracht (zie Bijlage XIV) was nu meer volledig.

Uit den inhoud blijkt dat vooral de middelen, door de Franschen aangewend tot inundeeren van den omtrek der vesting, de aandachten van den verkenner moesten vorderen, hetgeen, gelet op den wasdom der rivieren sedert 12 Januari, alleszins begrijpelijk kan worden genoemd.

Meer dan waarschijnlijk heeft het door den luitenant-kolonel LE FÈVRE DE MONTIGNY ingediende rapport (3) grooten invloed uitgeoefend op den brief, dien de Commissaris-Generaal van Oorlog op 18 Januari, onder No. 2, schreef aan den generaal VON BÜLOW, en waarin, onder meer dat hier niet ter zake doet, voorkwam; »Je suis »encore chargé par Son Altesse Royale d'adresser à Votre Excellence »le projet de sommation que j'ai l'honneur de cy-joindre. Si Votre »Excellence approuve cette mesure en considération des calamités dont »toute l'étendue de l'Alblasserwaard se trouve menacé, j'ose la prier »d'ordonner au commandant du blocus de Gorinchem, d'envoyer »cette sommation au général, commandant la dite ville."

De hoofdstrekking van dit ontwerp eener sommatie (zie Bijlage XV) — een bepaalde opeisching kan het echter niet worden genoemd — was om vergunning te verkrijgen om door deskundigen de inundatiemiddelen te doen opnemen, en de coupures te doen dicht maken welke, indien het rivierwater nog hooger steeg, noodzakelijk de overstrooming zouden veroorzaken van eene uitgestrektheid terrein, veel grooter dan voor

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.* Deze vermeldt ook de namen der ingezetenen, die kazematten deden maken.

(2) DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.* bladz. 77.

(3) Het rapport is niet in het archief van het Departement van Oorlog aanwezig. Volgens den index is het aangenomen voor notificatie; doch datum en nummer zijn daarbij niet ingevuld.

de verdediging van Gorinchem noodzakelijk was. Veilig kan worden aangenomen dat de samensteller van het stuk ook het oog had op de mogelijkheid, dat de generaal RAMPON door de voorstelling van de ontzettende gevolgen eener overstrooming zou worden getroffen, en daarvoor geen verantwoordelijkheid willende dragen, de vesting zou overgeven. Wat betreft de zinsnede: »pour ménager la ville de »Gorcum, je ne fais qu'en former le blocus, cequi ne peut manquer »de la livrer entre mes mains", er blijkt voldoende uit wat de Nederlandsche regeering eigenlijk wenschte. Kon men VON BÜLOW bewegen, deze ontwerp-sommatie inderdaad goed te keuren, dan had de Pruisische bevelhebber zich daarmede tevens zoo goed als verbonden om Gorinchem niet te doen bombardeeren.

Reeds 21 Januari verzond generaal VON BÜLOW uit Breda zijn antwoord aan den Commissaris-Generaal van Oorlog, en voegde hij het ontwerp weder daarbij. Zijn oordeel over het concept was ongunstig; de inhoud zou z. i. op RAMPON een slechte in plaats van een goede uitwerking hebben, omdat »si le commandant français »fait tout le mal qu'il peut faire à la Hollande et a envie de le »faire, les menaces ne l'en empêcheront pas; qu'il n'en faut jamais »faire d'inutiles; que peut-être même il ignore l'étendue du dommage »qu'il nous peut causer, et qu'alors il serait plus dangereux qu'utile »de fixer son attention là dessus." (1) Hij herhaalde voorts nogmaals zijn wensch dat de Pruisische blokkade-troepen vóór Gorinchem door landstorm zouden worden vervangen.

Ongetwijfeld had de generaal VON BÜLOW, vooral van zijn standpunt gezien, gelijk; uit het concept sprak metterdaad meer vrees dan bedreiging, en de vraag is dan ook gewettigd of het Nederlandsche gouvernement zelf wel verwachtte dat het stuk door VON BÜLOW zou worden goedgekeurd, en of het niet voornamelijk heeft moeten dienen om Gorinchem het gevreesde bombardement te doen ontgaan.

De Commissaris-Generaal van Oorlog kwam niet meer op de zaak terug en deed aan VON BÜLOW, in verband met diens meermalen herhaalden wensch om de Pruisische troepen af te lossen door landstorm, antwoorden dat de landstorm wel is waar talrijk genoeg, doch niet bewapend en onvoldoende geoefend was (2), een antwoord dat in zooverre onvolledig was dat daaraan de vermelding ontbrak waarom geen geregelde troepen konden worden gegeven, iets dat, ten minste grootendeels, wel mogelijk was geweest.

(1) Verbaal 29 Januari 1814, N°. 42. Archief Departement van Oorlog.
(2) Als boven.

De Merwede was op 13 Januari toegevroren, terwijl de waterstand ruim 0,5 M. boven normaal teekende. (1) Sedert dat tijdstip had een hevige koude geheerscht (2), en was het ijs reeds op 19 Januari zoo sterk dat het de zwaarste lasten kon dragen. (3) Tusschen Vuren en Loevestein—Woudrichem, alsmede tusschen Sleeuwijk en Schelluynen bestonden over het ijs veilige en gemakkelijke gemeenschapswegen. De inundatiën waren volkomen begaanbaar, en alleen met de grootste inspanning kon men in Gorinchem de vestinggracht nog gedeeltelijk openhouden. Het denkbeeld om de vesting stormenderhand te nemen, drong zich nu als van zelven meer op den voorgrond, en op last van den commandant der belegeringstroepen — generaal ZIELINSKY — werden eenige duizenden ijssporen en ook zes honderd stormladders gerequireerd en geleverd om dat denkbeeld eventueel te verwezenlijken. Het is er niet toe gekomen, en dat is voor de Pruisen gelukkig geweest, want zulk een aanval zou hun, zoo hij geslaagd ware, nog aanmerkelijker verliezen hebben berokkend dan zij leden toen Arnhem op 30 November stormenderhand, ten koste van 700 dooden en gewonden werd genomen.

De generaal ZIELINSKY, door VON BÜLOW aangespoord »zu ernst»licheren Schritten" besloot tot het bombardement, omdat »die »glückliche Lage Festung keine weiteren Unternehmungen" toeliet. (4)

(1) Zie Bijlage XVI.
(2) » » XVII.
(3) *Nederlandsche Staatscourant* van 24 Januari 1814, N°. 19.
(4) Zie CRUSIUS: *Der Winterfeldzug in Holland enz.*, bladz. 184.

HOOFDSTUK VII.

Het beschieten van de stad Gorinchem.

De dagen van 20 en 21 Januari waren zonder belangrijke voorvallen voorbijgegaan. Bij vrij sterken wind en vriezend weder was er veel sneeuw gevallen, een bedenkelijk teeken bij hoogen rivierstand en gesloten water. De volmaakte rust welke reeds twee etmalen bij de insluitingstroepen heerschte, kon aanleiding geven tot het vermoeden dat hunne waakzaamheid langzamerhand minder werd en het oogenblik voor den belegerde gunstig om, door een of meer uitvallen, een kleinen slag te slaan. Al werden daarbij geen rechtstreeksche, belangrijke voordeelen behaald, voor de bezetting was nu en dan offensief optreden noodig, wilde de generaal RAMPON voorkomen dat de geestkracht van zijne soldaten werd uitgedoofd.

Voor 22 Januari was bevolen dat een deel van het garnizoen eene fourageering van levensmiddelen zou verrichten buiten de Arkelpoort, in de boerenwoningen gelegen tusschen de wederzijdsche voorposten, aan den westelijken Linge-dijk bij 't Hoogland.

Een detachement van het fuselierbataljon van het 4de Reserveregiment had dien morgen te Arkel, de voorposten tegenover Gorinchem bezet, met een veldwacht op den Linge-dijk, op ± 600 passen van de Arkelsche kerk, en ± 150 passen daarvóór een onderofficierspost. Te 11 uur v. m. werd door de veldwacht aan den voorposten-commandant, die zich te Arkel bij het gros bevond, gemeld dat de Franschen bezig waren eene fourageering te verrichten in de hierboven bedoelde huizen, en dat zij, tot dekking daarvan, eene afdeeling hadden vooruitgeschoven, waarvan de uiterste posten op en naast den dijk slechts ± 200 passen verwijderd waren van de Pruisische onderofficierspost, terwijl verder achterwaarts, tot de vesting toe, hier en daar op den dijk Fransche troepen waren

te zien. De voorposten-commandant gaf, in verband daarmede, last aan een kapitein om met een detachement van 1 luitenant, 2 onderofficieren en 42 minderen van het gros, den vijand terug te drijven. Bedoeld detachement ging op marsch en verliet den dijk bij de gemelde onderofficierspost. Van dat punt af trachtte het langs den westkant van den dijk, den vijand ongemerkt te naderen. Ongeveer honderd schreden vooruit gegaan zijnde, kwam het detachement op het punt waar de dijk een bocht maakt, en werd het ontdekt. De kapitein-commandant ging nu dadelijk over tot den aanval, waarbij hij de Fransche wacht zoowel in front als in haar linkerflank deed attakeeren. De Franschen trokken terug op eene, ongeveer 400 passen, meer zuidelijk staande afdeeling, gevolgd door de Pruisen, die evenwel met verlies van 1 doode en 5 gewonden naar hunne voorposten keerden toen het geschut van de vesting hen begon te beschieten, en zij meer troepen uit de richting van Gorinchem, ter ondersteuning van het dekkingsdetachement zagen naderen. (1) Ook de Fransche troepen rukten daarna in, enkele gewonden met zich voerende.

Terwijl een en ander buiten de Arkelpoort voorviel, was eene andere colonne der Franschen, »eenige honderd man met een veld»stuk" de Kansepoort uitgerukt naar Schelluynen, doch binnen korten tijd door de gereedstaande Pruisen — die, zooals reeds werde vermeld in den tuin der pastorie van het dorp een batterij hadden opgeworpen — »warm ontvangen en met verlies teruggedreven. (2)"

Een derde uitval geschiedde in den namiddag buiten de Dalemsche poort. Op den rivierdijk hadden de Pruisische voorposten van het 4de Oost-Pruisische Infanterie-regiment, 1ste bataljon, en meer in het bijzonder hunne veldwacht nog dezelfde stelling als op 20 December 1813. Bij de wacht was evenwel een houwitser opgesteld. Vermits de Franschen met overmacht aanvielen en de wachtcommandant zijne stelling niet kon houden, moest ook de houwitser achteruit worden gebracht, hetgeen op den dik besneeuwden kruin van den dijk en zonder bespanning slechts met groote moeite kon geschieden. Onder het wijken gelukte het aan een Pruisisch onderofficier, den commandant der uitvallende Franschen, die, te paard gezeten, zijne soldaten bij de vervolging voorging, doodelijk te kwetsen, (3) waar-

(1) Zie: *Geschichte des 3. Westfälischen Infanterie Regiments N°. 16.* Berlin 1880, bladz. 107.

(2) *Nederlandsche Staatscourant* van 26 Januari 1814, N°. 21.

(3) Het was de kapitein DUBOIS, ridder van het Legioen van Eer. Hij overleed den volgenden morgen te Gorinchem.

door die vervolging tot staan werd gebracht. Het piket, nog versterkt met twee compagnieën, was inmiddels tot ondersteuning van de veldwacht opgerukt. Op hunne beurt gingen de Pruisen nu aanvallenderwijze te werk, en met een verlies van 21 man dooden en gekwetsten slaagden zij er in den vijand weder achter de sluis te jagen. De Franschen hadden een tiental gekwetsten en verloren eenige gevangenen. (1)

Inmiddels waren de belegeraars te ruim 11 uur v. m. begonnen uit de vuurmonden te Woudrichem, en een uur later uit die van de batterijen aan den Oudendijk tot Sleeuwijk, de *stad* Gorinchem met kogels, granaten en bommen te beschieten. De generale marsch riep alle militairen onder de wapenen; gendarmes reden door de straten om de burgerij binnen's huis te doen gaan; boven de hospitalen werden zwarte vlaggen geheschen; de brandpiketten kwamen met de spuiten op de loopplaatsen om zoo noodig onverwijld het blusschingswerk te kunnen aanvangen.

De batterijen Nº. 2 en 3 stonden onder bevel, respectievelijk van de Pruisische luitenants VALETTE en DOLLEN van de batterij te voet Nº. 6. Ook de bediening van het geschut geschiedde door Pruisische artilleristen. De batterijen Nº. 1, Nº. 4, Nº. 5 werden gecommandeerd door Hollandsche artillerie-officieren, nl. respectievelijk door den luitenant MEIJER, den kapitein SEVERIJNS en den kapitein WERLEHOFF, laatstgenoemde bijgestaan door den luitenant ter zee WILLINK. De bediening der houwitsers geschiedde hier door matrozen. De batterijen Nº. 6 en Nº. 7 stonden onder bevel van den luitenant ter zee A. A. SCHOKKER, en de bediening bestond geheel uit matrozen.

Tot 4 uur n. m. bleef de beschieting voortduren; ruim 300 projectielen kwamen in dit tijdsverloop in de stad nêer. Op twee plaatsen ontstond brand, die evenwel spoedig werd gebluscht. Het vuur op de stad was door de bezetting »vrij levendig beantwoord zonder

(1) Zie KOPKA VON LOSSOW: *Geschichte des Grenadierregimens König Friedrich (4. Ost Preuszischen) Nº. 5.*

Volgens de *Nederlandsche Staatscourant* van 26 Januari 1814, Nº. 21, deden de Pruisen een onverhoedschen aanval op Dalem, en maakten zij zich meester van de batterij en de sluizen aldaar, de laatste post die de Franschen nog buiten Gorinchem hadden. De aanval is evenwel niet door de Pruisen begonnen, en het bericht in de *Staatscourant* is dan ook niet juist. Ook het nemen van de sluis en de batterij door de Pruisen is niet in overeenstemming met het voorgevallene. De genoemde regimentsgeschiedenis vermeldt dat de veldwacht haar vroegere stelling weder innam, terwijl uit het *Dagverhaal* van VAN GOUDOEVER blijkt dat op 23 Januari — dus den volgenden dag — het aflossen van de Fransche voorposten te Dalem moeilijk viel door het steeds wassende water. Die post was derhalve op 22 Januari niet ingetrokken, zooals uit de *Nederlandsche Staatscourant* zou moeten worden afgeleid.

»echter kwaad te doen." (1) Dit laatste is begrijpelijk wanneer men in het oog houdt dat in de vesting slechts weinig worpgeschut beschikbaar was, en dat de batterijen van den belegeraar allen achter uitnemende dekkingen stonden.

Den volgenden dag, Zondag 23 Januari, terwijl deze overigens in alle kalmte voorbijging, deed de generaal ZIELINSKY door een parlementair de vesting nogmaals opeischen. Na vergadering van den raad van defensie kon de voor de Kansepoort opgehouden parlementair spoedig weder met een afwijzend antwoord vertrekken.

Het beschieten van Gorinchem had op de ingezetenen een grooten en pijnlijken indruk gemaakt. Had men steeds gehoopt dat de belegeraars, ter wille van de burgerij, de stad zouden sparen, in die verwachting zag men zich schromelijk teleurgesteld. Het lag derhalve voor de hand dat gezocht werd naar een weg om aan den commandant der belegeringstroepen te doen kennen dat de burgerij niet gediend was van zulk een middel om de Franschen uit Gorinchem te verdrijven. De reeds vroeger genoemde maire, de heer P. A. RAUWS, meende dien weg te hebben gevonden. In een bijeenkomst van den gemeenteraad stelde hij voor, een brief te schrijven aan den generaal ZIELINSKY, waaruit dezen zou kunnen blijken dat eene herhaling van het beschieten der stad alleen ten nadeele der burgerij zou komen, zonder dat de bezetting daarvan iets leed, en waarin daarom verzocht werd dat middel, hetwelk toch niet tot de overgave zou leiden en de burgerij tot wanhoop zou kunnen brengen, niet meer toe te passen. In dien brief zou tevens gewezen moeten worden op de ernstige gevaren waarin èn de stad, èn haar omgeving begonnen te verkeeren nu, bij aanhoudende vorst, de rivierstand steeds hooger werd en de dijken geopend waren, welke gevaren alleen dàn misschien nog zouden zijn af te wenden, wanneer dadelijk de maatregelen werden genomen welke de toestand vorderde.

Te voren had de maire met den generaal RAMPON over deze zaak gesproken, en daarbij had de vesting-commandant er zich niet tegen verzet. De raad vereenigde zich met het voorstel van den maire, en het in bovenbedoelden zin ontworpen concept werd goedgekeurd. (2)

Ter verzending van het stuk had men evenwel de medewerking van RAMPON noodig. De brief werd dan ook bij dezen gebracht met verzoek, het stuk aan de Pruisische voorposten te doen bezorgen. Doch hiertoe was RAMPON — den raad van defensie gehoord —

(1) *Nederlandsche Staatscourant* van 26 Januari 1814, Nº. 21.

(2) De brief komt voor bij DE GRAAFF: *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*, bladz. 98.

niet te bewegen. Over den inhoud van den brief liet hij zich noch in goed- noch in afkeurenden zin uit; hij had er niet tegen dat de brief werd verzonden, doch de maire moest daarvoor zelf zorgen. Dit laatste nu was niet mogelijk, en daardoor bereikte de brief zijn bestemming niet.

Hoewel de inhoud geen rechtstreekschen invloed uitoefende op den loop van zaken, werd het, ter kenschetsing van de stemming der burgerij niet overbodig geacht over dit punt met enkele woorden uit te weiden. Niet onwaarschijnlijk intusschen heeft de in den brief voorkomende vermelding van de mogelijke gevolgen van den hoogen waterstand, zoowel op RAMPON als op den raad van defensie eenigen indruk gemaakt.

Ook in den loop van dien dag, Maandag 24 Januari, bleef het geschut aan weerszijden zwijgen. Des avonds te 11 uur evenwel werd het schieten uit Woudrichem en de batterijen aan den Merwedijk vrij krachtig hervat. Blijkbaar wilden de belegeraars door het vuren bij nacht de moreele uitwerking daarvan op de bezetting en de ingezetenen verhoogen, terwijl het den belegerde, in de duisternis, zoo goed als onmogelijk zou zijn om met eenig resultaat dat vuur te beantwoorden. Het aantal projectielen dat in het tijdsverloop tot 's morgens half 7 uur in de stad neerkwam, werd op 400 begroot. (1) Slechts enkele menschen werden getroffen; daarentegen was het aantal huizen dat beschadigd of vernield werd, weder groot. Vooral het z. g. groote hospitaal leed veel; de daarin verpleegden kregen echter geen letsel. Slechts met een vijftal schoten uit de vesting was aanvankelijk eenig antwoord gegeven op het vuur der belegeraars.

De benarde toestand waarin de burgerij verkeerde bracht eenigen op het denkbeeld om aan generaal RAMPON vergunning te vragen, de poort te openen voor vrouwen en kinderen die de stad wenschten te verlaten. De vesting-commandant willigde het verzoek terstond in, en 's morgens togen dan ook verschillende vrouwen, waarvan de meesten tot den gegoeden stand behoorden, de Arkelpoort uit. De Pruisische voorposten wezen haar echter terstond terug.

Nu de poging van den maire om den commandant der belegeringstroepen een verdere beschieting van de stad te ontraden, was mislukt, oordeelde de heer RAUWS het oogenblik gekomen om een anderen weg in te slaan, en te trachten den vesting-commandant te bewerken. Reeds meermalen had de maire met den generaal RAMPON den bijzonderen toestand besproken, waarin vooral Gorinchem en de omgeving dezer stad bij hoogen waterstand konden verkeeren, en door voorbeelden, uit de ervaring toegelicht, aangetoond welke gevaren en rampen ontstonden door overstroomingen bij ijsgang. Nog in December 1813 had hij RAMPON weten te bewegen, geen uitvoering te geven aan het plan om de coupures, welke in den Merwe-dijk buiten de Waterpoort en in den Linge-dijk buiten de Arkelpoort waren gemaakt, te doen verdiepen, en daartoe vooral doen uitkomen welke schrikkelijke gevolgen het zou hebben voor de Alblasserwaard, wanneer het hooge rivierwater en de ijsschollen zich met geweld een weg baanden door de diepe openingen in de dijken. De Alblasserwaard — zoo betoogde RAUWS — in gewone omstandigheden reeds lager liggende dan verschillende gedeelten van den bodem der rivier de Merwede (1), zou dan een zee worden, waardoor 35000 menschen zouden worden bedreigd, zonder dat Gorinchem zelf gespaard zou blijven.

Het kan geen verwondering wekken dat zulke besprekingen, waarin de gevolgen van doorbraken en watersnood in de donkerste kleuren werden geschetst, (2) en waarbij de maire zeker niet zal hebben verzuimd te wijzen op de mogelijkheid dat men den zuider Lekdijk zou doorsteken om den noorder Lekdijk te ontlasten of te behouden, indruk maakten op een vreemdeling die zoo iets niet alleen nooit had aanschouwd, maar ook eigenlijk van zulke toestanden nooit had gehoord. De heer RAUWS had dit zeer wel bemerkt, en niet ten onrechte meende hij dat van deze omstandigheid wellicht gebruik was te maken om, nu het gevaar inderdaad met den dag grooter werd, nu de met zwaar ijs bezette rivier reeds bijna 2 Meter hooger stond dan normaal, den generaal RAMPON te bewegen tot onderhandeling met den belegeraar ten einde in de eerste plaats de dijken weer te sluiten.

(1) Onder de in de stad gevallen projectielen werd op de Hoogstraat ook »een stuk »bom gevonden waaraan een ketting van 5 schakels". Ook bij de beschieting op 28 Januari kwam een bom met een ketting daaraan, in de stad neêr. (Zie *Dagverhaal.* VAN GOUDOEVER.) Uit welke batterij met kettingkogels geschoten is, vindt men niet vermeld.

(1) Uit Plaat III blijkt dat dit o. a. juist vóór de haven van Gorinchem voor een klein gedeelte het geval was. De plaat is, wat de diepte lijn betreft, ontleend aan Memorie G. N°. 24 van het Archief der Genie. Departement van Oorlog.

(2) Hoewel daarvoor geen bewijs kan worden aangevoerd, is het toch geenszins onwaarschijnlijk dat de heer RAUWS den generaal RAMPON de platen zal hebben getoond welke behooren bij het werk van H. EWIJK, getiteld: *Geschiedkundig verslag der dijkbreuken en overstroomingen langs de rivieren in het Koningrijk Holland voorgevallen in Louwmaand 1809.* De heer RAUWS toch had dat werk in zijn bezit; hij had er althans op ingeteekend. (Zie de inteekenlijst in dat Verslag voorkomende). Het aanschouwen van die platen is zeer geschikt om, vooral op iemand die dergelijke tooneelen, al ware het in mindere kracht, nooit zag, een diepen indruk te maken.

Onder dagteekening van 26 Januari richtte de maire, ook in zijnon hoedanigheid van onderprefect van het arrondissement, aan RAMPONn het schrijven, hetwelk in Bijlage XVIII is opgenomen. De inhoudn van den brief was er blijkbaar geheel op ingericht, niet alleen omn den generaal het gevaarlijke van den toestand uiteen te zetten, maarn ook om de verantwoordelijkheid voor de gevolgen geheel op zijnon schouders te leggen. Alleen samenwerking, ook van buiten af, kon — zoo werd betoogd — de onheilen voorkomen; het vermelden van dion onheilen rekende de maire tot zijn eerste plichten; aan den generaaln stond het, de maatregelen te beramen om de rampen te voorkomen,n dat is zich de medewerking van buiten af te verzekeren, m. a. w.n in onderhandeling te treden. Ten slotte werd, als om te zorgen dat de vesting-commandant nimmer onbekendheid met den brief zoun kunnen voorwenden, een bewijs van ontvangst verzocht.n

De maire ontving het verlangde reçu. De gevolgen van zijn briefn kwamen eerst twee dagen later aan het licht. (1)n

Sinds half 7 uur v. m. van 25 Januari had het geschut van de batterijen aan den overkant gezwegen. Deze lange rust eindigde 26 Januari 's avonds te 11 uur. Op gelijke wijze als in den nacht van 24 opn 25 Januari, werd gevuurd tot 5 uur v. m. van Donderdag 27 Januari.n Ook nu werd er veel matericele schade aangericht. Een militairn werd doodelijk getroffen, doch overigens werd noch bij het garnizoenn noch bij de burgerij iemand zwaar gewond. Uit de vesting werdn in dien nacht niet geschoten; wel geschiedde dit 's middags ten half 4, gedurende korten tijd, van bastion VI, toen men meende ten ontwaren dat de belegeraar bezig was met batterij-arbeid.

Nogmaals hervatte het geschut aan de overzijde het vuur, op 27 Januari 's avonds 11 uur. Na omstreeks honderd schoten zweegn het te 2 uur 's nachts, zonder andere dan materieele schade ten hebben aangericht.

Zoodra in de voorafgaande nachten het vuren begon, hadden den ingezetenen zich zooveel doenlijk in kelders en dekkingen verscholen.n Voor de militairen werd bevolen dat zij moesten aantreden op den loopplaatsen, van waar zij naar de wallen werden geleid en, ookn

(1) Het reçu is nog aanwezig in het archief der gemeente Gorinchem. Volgens DE GRAAFF: *Verhaal betrekkelijk het beleg*, had de heer GOEKOOP, Ingenieur van den Waterstaat, omstreeks denzelfden tijd aan RAMPON een brief gezonden met een overeenkomstigen inhoud als dien van den maire. Evenals deze laatste stond ook de heer GOEKOOP in hoog aanzien bij RAMPON, en lijdt het geen twijfel dat diens schrijven, als komende van een deskundige, er toe heeft bijgedragen om den generaal tot ernstig nadenken te stemmen.

omdat door den aanvaller het vuur alleen op de stad werd gericht, een zeer voldoende veiligheid vonden.n

Hoe de gezondheid van de soldaten moest lijden bij zulk een barren koude en onvoldoende kleeding, zal wel niet nader uiteengezet behoeven te worden.n

De gebeurtenissen welke in de volgende dagen bij Gorinchemn voorvielen, staan in nauw verband met hetgeen inmiddels op anderen plaatsen was geschied, en met de plannen voor de toekomst welken door generaal VON BÜLOW werden overwogen. Aangezien dezen omstandigheden van grooten invloed zijn geweest op het lot vann Gorinchem's ingezetenen en bezetting, is het noodig daaraan hier eenen plaats te schenken.

Behalve Gorinchem werd gelijktijdig 's Hertogenbosch door Pruisische troepen ingesloten. Nadat eene poging, op 19 December 1813n ondernomen, om deze vesting door bedreiging en onderhandeling in handen te krijgen, geheel mislukt was, slaagden de Pruisen er in, haar in den nacht van 26 op 27 Januari bij verrassing te nemen.n Het bericht van dit behaalde voordeel bereikte den generaal VONn BÜLOW, terwijl hij nog steeds te Breda zijn hoofdkwartier had, omgeven door de afdeelingen van zijn legerkorps, welke na de eersten poging om de Franschen uit den omtrek van Antwerpen te verdrijven (zie bladz. 75), zoowel te Breda als in de omliggende dorpen gekantonneerd waren en rust hielden.n

De tijding dat 's Hertogenbosch was genomen, kon niet anders dann zeer welkom zijn aan den Pruisischen bevelhebber. Daardoor tochn kwamen weder verscheidene bataljons tot zijne beschikking, en wasn hij weder meer genaderd tot het oogenblik, waarop hij zijn geheelen korps bij elkander zou hebben. Dit laatste zou spoedig noodignzijn,n wilde VON BÜLOW met goed gevolg voldoen aan de hem inmiddelsn toegezonden lastgeving, zich te voegen bij het Silezische leger zoodran dit, in vereeniging met het Groote leger, de gewichtige operatiën inn Frankrijk zou beginnen. Moest de generaal VON BÜLOW nog tal vann bataljons achterlaten tot insluiting van eene versterkte plaats alsn Gorinchem, welker bezetting geen invloed van beteekenis op den hoofd-operatiën zou kunnen uitoefenen, dan was deze verzwakkingn van zijne macht niet geëvenredigd aan het nut dat de achterblijvenden afdeelingen opleverden.

Zijn streven was er dus terecht op gericht geweest, zijne troepenn vóór Gorinchem en 's Hertogenbosch te ontheffen van hunne taak enn bij zich aan te trekken. Nu 's Hertogenbosch gevallen wasn werdenn

nog alleen door Gorinchem Pruisische troepen gebonden. Acht bataljons en een gedeelte van een batterij te voet stonden nog voor deze vesting. (1) Was deze omstandigheid, gevoegd bij het bestaande voornemen om nogmaals, in vereeniging met de Engelsche troepen, een aanval op Antwerpen te ondernemen, voor den generaal VON BÜLOW reeds voldoende om te bevelen dat de krachtigste middelen moesten worden aangewend voor den spoedigen val van Gorinchem, ongetwijfeld heeft de bedenkelijke toestand der rivieren daarop ook invloed uitgeoefend. Het kan den generaal niet onbekend zijn gebleven (2) dat doorbraken van de rivierdijken in Holland, bij een hoogen waterstand en ijs in het water, de schromelijkste gevolgene kunnen hebben voor de achtergelegen landen en alles wat ziche daarop bevindt, en dat hem daarbij het dan voor zijne soldaten toe wachten lot voor oogen heeft gestaan, is geenszins onaannemelijk. Hoe het zij, VON BÜLOW verlangde den krachtigsten druk op Gorinchem, ten einde dat beleg ten spoedigste te doen eindigen.e

Terwijl in dien zin de noodige bevelen werden gezonden aan den commandant der belegeringstroepen, generaal ZIELINSKY te Werkendam, had inmiddels de maire van Gorinchem niet nagelaten om, in vereeniging met den ingenieur GOEKOOP, aan RAMPON het steeds grooter wordend gevaar van den hoogen waterstand voor oogen te houden. Reeds moesten de planken der kistingen worden aangebracht waarmede in de stad, de Korte- en Lange-Dijk ook op de laagste punten waterkeerend werden gemaakt voor het westelijk daarvan gelegen, lager deel van de stad en van de Alblasserwaard. (3)

Doch die kistingen zouden de genoemde waard niet kunnen vrijhouden van overstrooming nu in den rivierdijk vóór den Krinkelwinkel en in de Linge-dijken doorsnijdingen waren gemaakt. Alleen door die openingen te sluiten, kon men een veiliger toestand scheppen. Werd, evenals in 1809, door de regeering bepaald dat

(1) Namelijk: 2 bataljons van het 3de Oost Pruisische landweer Infanterie-regiment.
3 » » » 4de Reserve »
2 » » » 3de Oost Pruisische »
1 » » » 4de » » »
en de halve batterij te voet N°. 6.

(2) Zie ook bijlage XV.

(3) De sluis aan den mond der haven bestond toen nog niet, en de waterstand in de haven was derhalve gelijk aan dien van de rivier. Het hooge water van de Linge en van de Haven vond een keering aan de westzijde, welke gevormd werd door den westelijken Linge-dijk, den steenen beer vóór bastion I, den oostelijken hoofdwal van dat bastion, den Korte- en den Lange-dijk, en het Einde.

men om het gevaar voor doorbraak van den noorder-Lekdijk weg te nemen, den zuider-Lekdijk nabij Culemborg mocht doorsteken, (1) waardoor het Lekwater oostelijk en westelijk van en ook door Gorinchem op de Waal en de Merwede zou loopen, welk een toestand zou dan voor de reeds zoo zwaar beproefde stad en haar omgeving ontstaan! Onder de omstandigheden waarin men verkeerde, waren de gevolgen niet te overzien.

De generaal RAMPON was ten slotte bezweken voor het betoog van den maire, en had zich genegen verklaard om met den commandant der belegeringstroepen te doen onderhandelen over de levering van rijshout, voor bescherming van de beneden-stad tegen overstrooming, ten einde aldus ook de Alblasserwaard voor groote rampen te behoeden. Terwijl hij, in verband daarmede, op 28 Januari een hoofdofficier (kolonel DE CATERS) en een zijner adjudanten naar de Pruisische voorposten te Schelluynen zond om over de bedoelde aangelegenheid in onderhandeling te treden, vergunde hij aan den maire deze officieren te vergezellen, om aan den Pruisischen bevelhebber, namens de burgerij, »de verschooning der stad te verzoeken". (2)

Te 10 uur v.m. trok deze commissie de Kansepoort uit ter vervulling harer opdracht. Onderweg ontmoette zij een Pruisisch parlementair, die zich naar de vesting begaf met een voor generaal RAMPON bestemd schrijven, waarvan de inhoud wel niet openbaar is gemaakt, doch dat, naar men zeide, betrekking had op hetzelfde onderwerp als waarvoor de commissie was uitgezonden. (3)

Deze parlementair keerde al spoedig terug na het schriftelijk antwoord van RAMPON te hebben ontvangen. Het ligt voor de hand dat de vesting-commandant daarin zal hebben verwezen naar de door hem uitgezonden commissie voor onderhandeling.

(1) Zulk een maatregel was inderdaad reeds verordend. Bij secreet besluit van den Souvereinen Vorst dd. 27 Januari 1814, L^a. M., werd de Directeur van den Waterstaat gemachtigd om indien »de Lekkendijk bovendams in een dadelijk gevaar van door»braak zoude mogen worden gebragt, alsdan zoodanige doorgravingen en coupures in »den daartegenover gelegen Zuider Lekdijk aan het Spoel beneden Culemborg te doen »formeeren als zullen nodig worden geacht tot ontlasting van dezelve rivier en tot »ontzet van het bedreigde dijkvak". Een volledig afschrift van dit Besluit is — voornamelijk omdat het stuk nog niet werd gepubliceerd — in Bijlage XIX opgenomen, waarbij nog gevoegd is het nader Secreet Besluit van 18 Februari 1814, L^a. S., strekkende tot aanvulling van het eerstvermeld besluit. Beide stukken zijn ontleend aan het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf. Zie voorts over het doorsteken van den noorder Lekdijk, het hoogst belangrijke historische werk van den heer Ingenieur WELCKER: *de Noorder Lekdijk bovendams, enz.*

(2) Zie: *Nederlandsche Staatscourant* van 4 Februari 1814, N°. 29. Bericht uit Dordrecht van 2 Februari.

(3) Volgens DE GRAAFF, *Verhaal betrekkelijk het beleg, enz.*

Te Schelluynen aangekomen, werd de commissie met groote beleefdheid ontvangen en aangehoord. Vooral de maire RAUWS liet de gelegenheid niet voorbijgaan om in schrille kleuren den toestand te schilderen. Zijn reeds vroeger vermelde brief van 24 Januari aan generaal ZIELINSKY (zie bladz. 85), welke toen niet verzonden had kunnen worden omdat RAMPON daartoe geen medewerking wilde verleenen, werd nu door den heer RAUWS aan den generaal ZIELINSKY overhandigd. Hij voegde daarbij nog een nader schrijven, waarin het dringende verzoek der burgerij was opgenomen dat de *stad* niet meer mocht worden beschoten. Doch het mocht den maire niet gelukken eenige toezegging op inwilliging te verkrijgen. Zelfs volgde een weigering op het verzoek om althans de stad niet te beschieten, zoolang het water tegen de kistingen zou staan. De aanvrage om rijshout werd eveneens afgewezen.

Eerst te 4 uur n.m. keerde de commissie binnen Gorinchem terug; de zending was mislukt. Alleen wanneer de generaal RAMPON den vesting wilde overgeven, waren de Pruisen bereid bevonden alle hulp te verleenen om het water te keeren. Evenwel, tot capituleeren achtte generaal RAMPON het oogenblik nog niet gekomen.

Kon men zich in de vesting derhalve voorbereiden op eene hervatting van het bombardement, blijkbaar heeft de generaal ZIELINSKY aan VON BÜLOW, die zich nog te Breda bevond, het verhandelde in de bijeenkomst met de commissie medegedeeld, en zijne naderen bevelen afgewacht alvorens het krasse middel te gaan toepassen van een sterk bombardement. Dat dit laatste intusschen reeds te voren in het voornemen lag, blijkt o. m. (1) uit een rapport van den luitenant COLTHOFF der Hollandsche artillerie, dd. 23 Januari uit Hardinxveld gericht aan den Commissaris-Generaal van Oorlog, waarin die officier o. a. schreef: »men heeft reden te gelooven dat het sign »spoedig zal desideeren, terwijl men naar alle waarschijnlijkheid »heden avond een begin sal maken hetzelve (Gorinchem) op allen »hoeken door geschut aan te vallen, hetgeen 2 maal 24 uren zal »continueeren soo de vijanden sig in dien tusschentijd niet over-

(1) Ook in een brief van zekeren luitenant BAYER, van het 4de Reserve Infanterie-Regiment, vóór Gorinchem liggende, (welke brief is opgenomen in de *Geschichte des 3. Westfälischen Infanterie Regiments N°. 16*) wordt op zulk een voornemen gedoeld. Die officier schreef: »Das Bombardement hat seit einigen Tagen seinen Anfang genommen, jedoch nicht mit solchem Nachdruck wie das bei Wittenberg. Es wird dann »und wann bei Tage, dann wieder nach einer ein bis mehrtägigen Pause, bei Nacht »geschossen, *ohne dasz es recht zum Brennen kommt.* Morgen heiszt es soll die »Festung mit Ernst bombardirt werden und zwar drei Täge und drei Nächte hindurch; »auch will man Brandraketen hineinwerfen".

»geeven. . . . . Alle troepen alhier verlangen naar een generaele »attaque, dezelve zijn jong dog met moet bezield". (1)

In weerwil van die bezieling werd de »generaele attaque", in den vorm van een stormenderhandschen aanval, niet ondernomen. Alleen het geschut zou Gorinchem moeten doen vallen.

In angstige spanning bracht de burgerij den nacht van 28 op 29 Januari en den laatstgenoemden dag door. Geen schot werd nog gelost, doch men bereidde zich voor op het ergste. Hier en daar wilde men nog een dekking maken of verbeteren; evenwel, allen vervoer of gebruik van mest voor particuliere doeleinden werd verboden omdat »800 voer mest" noodig waren voor de kistingen. (2) Bij sterken wind en een rijzing in den thermometerstand, was het 29 Januari gaan dooien, en hoewel het water iets was gedaald, liet het zich voorzien dat als de wind weder westelijk werd, den rivier sterk zou wassen. Er viel veel sneeuw, waardoor het uitzicht werd belemmerd. Om tegen een stormaanval der Pruisen, welken door het sneeuwen begunstigd zou worden, gereed te staan, werd het geheele garnizoen, voor zoover het niet op de wallen noodig was, in nabij gelegen kazematten en woningen gelegerd.

Terwijl de wind meer en meer opstak, en weldra een hevigen sneeuwstorm woedde, begon in den nacht van 29 op 30 Januari het bombardement van de stad. Voor de moreele uitwerking had geen geschikter tijdstip kunnen worden gekozen. Indien het inderdaad de bedoeling is geweest dat de stad goed »zum Brennen" zou komen, moest de sterke wind als een bondgenoot, de sneeuw daarentegen als een vijand, van den belegeraar worden aangemerkt.

De bijzondere voorvallen die tijdens dat bombardement in de stad plaats hadden, zijn elders (3) uitvoerig beschreven, evenzeer als den wanhoop der burgerij, en de angst, schrik en ellende welke zijn doorleefde. Het was een toestand die niet anders dan allerdroevigst kon worden genoemd. Ter vermijding eener te groote uitvoerigheid moet hier ter plaatse over die bijzonderheden worden gezwegen, en dient slechts te worden vermeld wat ook uit een militair oogpunt de aandacht verdient.

Daaronder moet in de eerste plaats worden genoemd, het bestrijden van het brandgevaar. Reeds spoedig nadat de eerste bom in de stad was gevallen, (4) ontstond er op twee plaatsen brand. Den

(1) Verbaal van 5 Februari 1814, N°. 79. Archief Departement van Oorlog.
(2) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*
(3) Zie voornamelijk DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg, enz.*
(4) Het projectiel kwam neêr in het stadhuis.

directeur van den brandbluschdienst, de heer GOEKOOP, deed, ten einde de spuiten met de daarbij ingedeelde bedieningen te doen uitrukken, de klok luiden, doch nauwelijks was daarmede begonnen of gendarmes verhinderden daarmede voort te gaan, omdat alleen generaal RAMPON kon last geven tot het luiden. De heer GOEKOOP ijlde daarop naar de Linge-wacht, alwaar hij den generaal, den plaatselijke commandant en eenige officieren van den staf »in 't hooy gedoken" (1) aantrof, en wist te bewerken dat RAMPON vergunning gaf tot het luiden der klok. Weldra kwamen nu de spuiten naar het terrein van den brand, en dank zij het moedig gedrag en het kloek beleid van den directeur, de opperbrandmeesters en de bedieningen — waaronder vooral de Fransche mariniers zich onderscheidden — mocht het na groote inspanning gelukken, den brand te 4 uur v.m. te blusschen, en ook verder gedurende het bombardement elk begin van brand te onderdrukken.

Te 4 uur 30 min. v.m. was de sneeuwstorm zoodanig in hevigheid toegenomen dat het vuur uit de batterijen door de bedieningen moest worden gestaakt. (2) Na eene pauze tot 8 uur v.m. werden weder een paar schoten gedaan, doch te 10 uur v.m. begon het bombardement opnieuw met volle kracht, en hield toen aan tot half 5 uur n.em. Slechts nu en dan werd van bastion VI op de batterijen aan den overkant gevuurd.e

Blijkens het »Tableau der Attaque" hetwelk de majoor C. M. VAN HOEY twee dagen later aan den Commissaris-Generaal van Oorlog zond, en dat in Bijlage XX is opgenomen, werden, ongerekend de projectielen welke uit Woudrichem in Gorinchem werden geschoten, 914 worpen en schoten op laatstgenoemde stad gedaan. (3) Het in VAN HOEY's brief bedoelde »pulvermagazijn" bestond uit twee houten »kruitkoffers", geplaatst in bastion VI bij den Pelmolen; daarin waren geborgen veertig kardoezen voor elk der zeven vuurmonden van dat bastion. Door het springen van deze kisten werden 17 kanonniers terstond gedood en 7 manschappen gewond, (4) terwijl de geheele batterij onbruikbaar en de Pelmolen voor een groot deele vernield werd.e

Ook op andere plaatsen werden verscheidene militairen gewond; van de ingezetenen ontvingen echter slechts enkelen letsel van het

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

(2) *Nederlandsche Staatscourant* van 4 Februari 1814, N°. 29.

(3) Volgens VAN GOUDOEVER's *Dagverhaal* zijn — het vuur uit Woudrichem medegerekend — in het geheel ongeveer 1200 schoten en worpen gedaan.

(4) *Nederlandsche Staatscourant* van 4 Februari 1814, N°. 29.

vuur. Tijdens het bombardement werd het hospitaal, nl. het gebouw in de Molenstraat dat het eerst voor dat doel was ingericht, zoo herhaalde malen getroffen, (1) dat het gedurende de beschieting moest worden ontruimd. De verpleegden werden overgebracht naar het arsenaal.

De stad telde 1382 huizen of genummerde gebouwen; daarvan bleven er ongeveer 300 onbeschadigd. Onder de beschadigden waren velen zoo goed als vernield.

De kazematten en dekkingen welke de ingezetenen hadden doen vervaardigen, boden menigmaal een schuilplaats voor vijftig menschen, (2) en bewezen uitmuntende diensten. Het vuur uit de vesting had geen noemenswaardige uitwerking. Een ingezetene van Sleeuwijk werd doodelijk getroffen en een Pruisisch kanonnier zwaar gewond; doch dat was al. De verliezen, welke overigens bij de batterijen werden geleden, waren — zooals in het meergenoemde »Tableau" werd aangemerkt — uitsluitend aan eigen toedoen tee wijten. (3)e

Toen 's morgens van 30 Januari het vuur van den aanvaller eenigen tijd had gezwegen, vaardigde generaal RAMPON een dagorder uit, waarvan de inhoud den indruk geeft dat de orde onder- en de opvolging van bevelen door de bezetting nog al veel te wenschen overlieten. Volgens die dagorder was de generaal beducht dat tijdens het bombardement een overrompeling zou geschieden, en had hij den generalen marsch laten slaan, op welk signaal slechts weinigen naar de voor hen bestemde posten waren gegaan. Het is echter de vraag of aan het garnizoen inderdaad met juistheid was medegedeeld wat de manschappen in dat geval, nl. als de generale marsch werd geslagen, te doen hadden. Immers in de dagorder wordt opgemerkt dat dit signaal niet dient om de militairen bij den brand te roepen — waarheen zich zoovelen hadden begeven — maar om hen naar de wallen te doen gaan. Een andere vraag is of te midden van het geweld der beschieting, en terwijl de manschappen, die niet buiten

(1) Volgens VAN GOUDOEVER's *Dagverhaal* kwamen »wel vijftig kogels" in dat gebouw neêr. Nochtans werd — het is bijna ongeloofelijk — geen enkele verpleegde gekwetst of gedood.

(2) Een zeer ruime stal, toebehoorende aan JAN VAN HEES was door dezen als kazemat ingericht. Over de 300 menschen, meest vrouwen en kinderen, — vonden daar tijdens het bombardement een onderkomen. (DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.* bladz. 104.)

(3) De bevestiging dezer verliezen vindt men in het werk: *Geschichte des Feld-Artillerie Regiments General Feldzeugmeister (I Brandenburgischen N°. 3)*, waarin de lotgevallen der batterij te voet N°. 6 zijn geschetst.

doch onder dak waren, voorzeker wel voor hunne veiligheid de minst blootliggende lokalen hadden betrokken, wel genoegzaam het signaal konden hooren, ook omdat bij den sneeuwstorm de trompetten weinig geluid konden geven. Zeer bedenkelijk echter was het feit dat sommige soldaten zich in de gedeeltelijk verwoeste huizen aan roof hadden schuldig gemaakt. Terecht mocht de generaal zeggen dat de inwoners reeds ongelukkig genoeg waren, en hunne rampen niet door Fransche soldaten moesten vergroot worden. De aankondiging dat eene herhaling van zulke daden met den dood zou worden gestraft, was een nieuw bewijs dat de generaal RAMPON niet alleen der burgerij goed gezind was, maar ook dat hij zijne soldaten aandurfde, hoewel het hem genoegzaam bekend was dat velen hunner zeer ongezind waren om zich nog lang aan de krijgstucht te onderwerpen.

HOOFDSTUK VIII.

Wapenstilstand, onderhandeling en overgave.

Te 5 uur n. m. van 30 Januari, een half uur nadat het laatste schot was gevallen, hoorde men buiten de Kansepoort een trompetsignaal, ter aankondiging van een Pruisisch parlementair die toelating tot de vesting verzocht. Overtuigd dat er thans wellicht met vrucht een poging kon worden gedaan ~~om~~ den generaal RAMPON rekening te doen houden met de belangen der burgerij, vervoegden zich zeven ingezetenen bij den maire om dezen te verzoeken met hen naar den vesting-commandant te gaan, en dezen — zonder van overgave te gewagen — toch duidelijk te doen kennen in welk een treurigen toestand Gorinchem verkeerde, en hoezeer men hoopte op eene spoedige verbetering van het lot der ingezetenen. De maire voldeed aan dat verzoek, en terstond bij RAMPON toegelaten, werd den generaal »in zeer geschikte termen" (1) medegedeeld, wat de commissie wilde zeggen. Na haar met bedaardheid te hebben aangehoord, antwoordde de generaal dat hij voor de burgerij zou doen wat eer en plicht hem toelieten, doch dat er geen bres was geschoten, dat er nog proviand was, dat de bezetting nog een voldoende sterkte had, en dat hij, aan zijn eed getrouw blijvende, onder deze omstandigheden de vesting niet kon overgeven. Al had de commissie dat woord niet gebezigd, RAMPON had haar eigenlijke bedoeling blijkbaar zeer wel begrepen. (2)

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

(2) DE GRAAFF, die deel uitmaakte van de commissie, noemde RAMPON's antwoord »niet zeer geruststellend". (Zie: *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*) Daarentegen meende VAN GOUDOEVER blijkens zijn *Dagverhaal enz.* dat »het antwoord niet »wenschelijker kon wezen in zijne betrekking als gouverneur van de stad".

Nadat de commissie was vertrokken, werd het door den parlementair overgebrachte stuk door den generaal ontvangen. RAMPON deed onverwijld den raad van defensie vergaderen, niet in zijn kazemat aan de Linge-wacht doch in zijn kwartier, hetgeen reeds een gunstig teeken was. In weinig tijds was de zitting van den raad ten einde, en kon de parlementair met het antwoord van den vesting-commandant terugkeeren, terwijl nog vóór 6 uur n. m. aan de burgerij kon worden medegedeeld dat zij voorloopig geen beschietting der stad te vreezen had.

De parlementair was overbrenger geweest van een voorstel van den generaal ZIELINSKY tot schorsing der vijandelijkheden tot Woensdag 2 Februari, behoudens het geval dat een der partijen voortzetting wenschte, waarvan alsdan 24 uren te voren kennis moest worden gegeven, en voorts onder bepaling, dat 1 Februari te voren beide partijen nader in onderhandeling zouden treden.

Dat RAMPON en de raad van defensie dit voorstel gaarne aanvaardden was te begrijpen. Hij won twee rustige dagen, en ten aanzien van de te voeren onderhandelingen had RAMPON het in zijn macht om, als hij zich met de eischen der Pruisen niet kon vereenigen, zich aan verdere onderhandelingen te onttrekken.

De vraag rijst waarom het bombardement zoo plotseling, en nadat het in stede van 48 uren — zooals het voornemen was — slechts 11 uren had geduurd, werd gestaakt, en een wapenstilstand werd aangeboden.

Het antwoord op die vraag moet worden gezocht in hetgeen op 29 Januari te Breda werd besproken in eene bijeenkomst van den generaal VON BÜLOW, den Hertog van SAXEN-WEIMAR, commandant van het uit Duitschland in aantocht zijnde 3de Duitsche legerkorps, en den kolonel JEAN VICTOR baron DE CONSTANT REBECQUE, adjudant van den Souvereinen Vorst, en sedert 15 Januari 1814 dienstdoende bij den »Kwartiermeester-Generaal staf", door den Prins belast met de opdracht o. m. over de blokkade van Gorinchem eene bespreking te houden met genoemde legerkorpscommandanten.

Het behoeft geen betoog dat VON BÜLOW, bij die gelegenheid, als reden voor het bombardeeren van Gorinchem aanvoerde dat die vesting reeds zoo langen tijd een aanmerkelijk aantal Pruisische troepen vasthield, zonder dat er uitzicht was op eene spoedige overgave. Zoowel de Hertog van SAKSEN-WEIMAR als de kolonel DE CONSTANT deden toezegging dat weldra andere troepen de Pruisen voor Gorinchem zouden komen aflossen. De Hertog beloofde twee bataljons lichte infanterie van het 3de Duitsche legerkorps te zullen

zenden (1), terwijl de kolonel DE CONSTANT nog dienzelfden dag last gaf (2) dat twee te Breda aanwezige Nederlandsche bataljons, namelijk het 1ste Bataljon Infanterie van Linie onder den luitenant-kolonel LANSMAN GILLOT en het 2de Bataljon Jagers onder den luitenant-kolonel WALKERN, ter aflossing van Pruisische bataljons naar den blokkade-kring van Gorinchem zouden marcheeren. De kolonel DE CONSTANT kon daar nog bijvoegen dat bovendien binnen zeer korten tijd, althans binnen enkele dagen, naar Gorinchem gezonden zouden worden, het 6de Bataljon Infanterie van Linie uit 's Gravenhage, het 7de Bataljon Infanterie van Linie uit Utrecht, en de mobiel gemaakte compagnie artilleristen met de batterij van zes 6-Ders en twee houwitsers uit Delft. Deze macht gevoegd bij het 1ste Bataljon Jagers, hetwelk reeds sedert 9 Januari te Woudrichem, Loevestein, Sleeuwijk en Rijswijk in bezetting lag, en bij de twee bataljons door den Hertog toegezegd, was voorzeker groot genoeg om de Pruisische bataljons voor Gorinchem af te lossen, en deze vesting verder te blokkeeren.

Voor den generaal VON BÜLOW bestond toen geen reden meer om het bombardement van de stad te doen voortduren. Na enkele dagen van wapenstilstand konden de meesten der naar Gorinchem oprukkende bataljons daar zijn aangekomen, en zou de Pruisische bevelhebber zijne voor die vesting achtergelaten troepen, bij zich in Brabant kunnen doen aansluiten. Het was derhalve ten slotte nog te danken aan de tusschenkomst van den Souvereinen Vorst dat Gorinchem niet verder werd verwoest. (3)

---

(1) Zie: L. F. BUCKER. *Der Feldzug des dritten deutschen Armee-korps in Flandern*. Leipzig 1854.

(2) Zie: *Dagboek van* DE CONSTANT, bij extract aanwezig in het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.

(3) Het onderstaande kan een denkbeeld geven van de vertraging welke in die dagen, ten gevolge van den slechten toestand der wegen, werd ondervonden bij het reizen.

De kolonel DE CONSTANT begaf zich, met zijne opdracht, van 's Gravenhage op reis in den nacht van 27 op 28 Januari, na middernacht. Hij reisde over Delft, Rotterdam, Krimpen, Alblasserdam, Papendrecht, Sliedrecht, Hardinxveld, Werkendam en Geertruidenberg naar Breda, alwaar hij op 28 Januari te 6 uur n.m. aankwam. De IJssel, de Lek en de Merwede werden door den kolonel in een slede overgetrokken. De gevolgde weg had een lengte van 94 KM., en werd afgelegd in 18 uren. Waren de wegen goed geweest dan had die reis hoogstens 12 uren tijds gevorderd. Had de kolonel over Rotterdam, Dordrecht en Willemsdorp kunnen reizen — hetgeen wegens het ijs op het Hollandsch Diep niet doenlijk was —, dan zou de afstand 75 KM. zijn geweest, en zouden daarvoor in gewone omstandigheden 8 uren — doch bij de slechte wegen 14 uren noodig zijn geweest. De kolonel zou dan te 2 uren n.m. te Breda zijn aangekomen; de conferentie had nog denzelfden dag (28 Januari) kunnen plaats hebben, en het bombardement ware dan hoogst waarschijnlijk geheel achterwege gebleven.

De reisroute is getrokken uit eene opgave, voorkomende in het *Dagboek van* DE CONSTANT. (Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.)

Hoewel het bombardement op 30 Januari te half 5 n.m. had opgehouden, en aan de bevolking bekend was gemaakt dat haar ook in den volgenden nacht geen beschieting te wachten stond, waren de ingezetenen in het algemeen nog zoodanig onder den indruk van hetgeen hun was wedervaren, dat de meesten zich in hunne schuilplaatsen en dekkingen bleven ophouden. Toen zij den volgenden morgen bespeurden dat hetgeen RAMPON hun had doen weten, inderdaad was geschied, kwamen zij naar buiten, en konden zij in de straten de schromelijke vernielingen aanschouwen, welke door hunne bevrijders waren aangericht. Was deze aanblik reeds weinig geschikt om hunne geschokte zenuwen te kalmeeren (1), het weldra van mond tot mond gaande gerucht dat het bombardement te 12 uur 's middags zou worden hervat (2), bracht de menschen in zulk een overprikkelden toestand dat daarvan ernstige gevolgen te wachten waren. Het volk liep te hoop in de nabijheid van RAMPON's woning aan de Haven; de menschen wonden elkander meer en meer op; de maire en de plaatselijke commandant werden »onheusch bejegend, de rede was »verbijsterd; de vertwijfeling zoo na aan wanhoop grenzende, was »ten top gestegen." (3) Na twee vrouwen (4) te hebben aangehoord die tot RAMPON waren toegelaten, en hem gesmeekt hadden de belangen van de stad in het oog te houden, traden — zonder verlof — »twee ordentelijke burgers, de griffier VAN DER MAST en ROZENDAAL" bij den generaal binnen, »dog in den waan dat deze zich aan het »hoofd gesteld hadden van het gemeen, gaf hij (RAMPON) hun geene »gelegenheid tot spreken, maar den degen trekkende vroeg hij hune »of zij dan geloofden dat hij vrees had?, waarop een hunner begone »te spreeken, waartoe egter geen tijd gegeven werd en het voore »hun zaak was heen te gaan." (5)e

De generaal begreep dat er strenge maatregelen genomen moestene worden om oproer te voorkomen. Hij deed alarm slaan; het garni-

(1) De sterfte onder de burgerij was in Gorinchem, gedurende de maanden Februari en Maart 1814, vijfmaal grooter dan in gewone tijden.

(2) Het gerucht was — volgens VAN GOUDOEVER's *Dagverhaal* — ontstaan door het niet juist begrepen antwoord dat RAMPON 's morgens vroeg gaf aan den »pruiken»maker VAN LINDT" toen deze, den generaal bedienende, hem vroeg of hij (VAN LINDT) zijne ziekelijke vrouw veilig uit den kelder kon doen komen.

(3) DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg*, bladz. 150.

(4) Volgens VAN GOUDOEVER's *Dagverhaal* »de jufvrouwen DE NÖTZEL en REITZ". De generaal was in kwartier bij mejufvrouw DE NÖTZEL aan de Haven; misschien is deze dezelfde als de eerstbedoelde.

(5) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

zoen kwam onder de wapenen (1); twee geladen stukken geschut werden bij de hoofdwacht op de markt geplaatst; patrouilles van gendarmen doorkruisten de straten, en dreven samenscholingen der ingezetenen uiteen, terwijl de maire ten overvloede door een omroeper, begeleid door een detachement van dertig soldaten, deed bekend maken dat iedereen naar huis moest gaan en binnen blijven. Aan het hoofd der compagnieën werd een dagorder voorgelezen (2), waarop een luid »Vivat" voor den Keizer volgde. Te 2 uur n. m. was de rust binnen Gorinchem's wallen volkomen teruggekeerd. (3)

Ingevolge het tusschen beide partijen overeengekomene, moesten op 1 Februari onderhandelingen worden geopend. In verband daarmede trokken dien dag de kolonel DE CATERS van de Antwerpsche Nationale garde, de kapitein der genie DESTOUR en de kapitein der artillerie BOUCHARD naar Schelluynen, alwaar zij ten huize van den predikant HILLEBRAND in overleg traden met de gecommitteerden van Pruisischen kant, zijnde de majoor graaf KLINCKOWSTRÖM, de majoor graaf FINCK VON FINCKENSTEIN en de kapitein van den generalen staf VON FISCHER.

Dat men niet gemakkelijk tot overeenstemming kon komen, laat zich begrijpen. Van eene eigenlijke capitulatie, waarbij de vesting terstond zou worden overgegeven, wilde RAMPON niet weten, te minder omdat geen vrije aftocht van de bezetting kon worden bedongen. Er werd nu eene voorwaardelijke capitulatie, eigenlijk eene conventie (4) ontworpen, waarvan het voornaamste artikel inhield dat de generaal RAMPON de vesting zou overgeven wanneer hij 1 Maart nog niet was ontzet. Tot dat tijdstip moest alles blijven in den toestand waarin men verkeerde, behalve dat de coupures zouden worden gedicht en de ingesloten stad en haar omgeving tegen geweld van water en ijs, alle noodige hulp zou ontvangen van de blokkade-troepen.

Na over en weêr herhaaldelijk over den inhoud van dat ontwerp schriftelijk te hebben gehandeld, en nadat RAMPON op 3 Februari

(1) Volgens DE KONING, *Berigt aangaande de belegering enz.*, (bladz. 109) had de oproerige burgerij gedacht te kunnen rekenen op de bezetting, doch zag zij zich daarin bedrogen.

(2) De inhoud van dat stuk is niet aangetroffen.

(3) Niettemin werden 's avonds vijf ingezetenen, in hunne woningen gearresteerd. Na eenige dagen kregen zij hunne vrijheid terug.

(4) Volgens *Het Oorlogsrecht* door J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, Oud-Minister van Oorlog, is de juiste benaming »capitulatie op gebeurlijke voorwaarde" (à conclusion éventuelle).

had gevraagd de wapenschorsing nog te doen verlengen tot den volgenden morgen, als wanneer hij door zijne officieren nogmaals mondeling wilde doen onderhandelen, kwamen de genoemde officieren op 4 Februari opnieuw te Schelluynen bijeen, en werd de conventie ten slotte vastgesteld, zooals zij in Bijlage XXI is opgenomen.

De voornaamste punten daarin waren in de eerste plaats de considerans, waaruit, ter verantwoording van de handeling van generaal RAMPON, kon blijken dat de hooge waterstand bij een te verwachten dooi, ook wegens de openingen in de dijken, Gorinchem en den omtrek met den ondergang bedreigde, en op grond daarvan een wapenschorsing vereischt werd om bij ijsgang de dijken naar behooren te kunnen bewaken en de maatregelen te nemen, welke tot hun behoud noodig waren.

Het tweede belangrijke punt was, dat de door RAMPON begeerde termijn, waarop hij zich, niet ontzet wordende, zou overgeven, verkort werd tot 20 Februari; het derde dat het garnizoen krijgsgevangen zou worden in Pruisen.

Dat met het ontworpen artikel 11 door den Pruisischen bevelhebber geen genoegen werd genomen, was, in verband met den inhoud van artikel 5, te verwachten.

Uiterlijk 7 Februari moesten partijen de overeenkomst hebben bekrachtigd.

Tijdens de onderhandelingen waren inmiddels vier Nederlandsche bataljons in den omtrek van Gorinchem aangekomen, nl.:

het 7de Bataljon Infanterie van Linie, gecommandeerd door den luitenant-kolonel VAN DIERMEN, sterk 824 officieren en minderen, op 30 Januari te Spijk;

het 1ste Bataljon Infanterie van Linie, onder bevel van den luitenant-kolonel LANSMAN GILLOT, sterk 995 officieren en minderen, op 1 Februari te 1 uur n. m. te Giessendam;

het 2de Bataljon Jagers, onder commando van den luitenant-kolonel WALKERN, sterk 750 officieren en minderen, op 1 Februari te Vuren;

het 6de Bataljon Infanterie van Linie, onder de orders van den luitenant-kolonel TWENT, sterk 605 officieren en minderen, op 4 Februari te Hardinxveld en Schelluynen; zoodat, met inbegrip van het 1ste Bataljon Jagers te Woudrichem en Sleeuwijk, hetwelk 787 officieren en minderen telde, ruim 3800 man Nederlandsche soldaten de vesting blokkeerden. (1)

(1) Zie Verbalen van 24 Januari 1814, N°. 53; 27 Januari 1814, N°. 26; 1 Februari 1814, N°. 9; 5 Februari 1814, N°. 79. Archief Departement van Oorlog.

Tot commandant van die troepen werd door den Souvereinen Vorst bestemd, de kolonel DE PERPONCHER, adjudant van Zijne Koninklijke Hoogheid. Deze hoofdofficier vestigde zijn hoofdkwartier te Hardinxveld. (1)

De toezegging door den kolonel DE CONSTANT in de conferentie te Breda gedaan, betreffende de naar Gorinchem te zenden bataljons, had zelfs ten gevolge dat de door generaal VON BÜLOW zoo menigmaal gevraagde landstorm, waarvan eindelijk eenige detachementen waren geformeerd die uit ZaltBommel naar Loevestein en Woudrichem werden gezonden, niet meer in aanmerking kwam om in de taak der blokkade-troepen te deelen. De Pruisische commandanten in die sterkten zonden de landstormmannen terug. (2)

De compagnie artillerie bereikte haar bestemming op 7 Februari.

De Nederlandsche bataljons vormden op dat tijdstip voorzeker geen keurtroepen; in menig opzicht liet hun gehalte zelfs veel te wenschen over; doch de bataljons bestonden grootendeels uit gediende soldaten, vrij gekomen uit krijgsgevangenschap, terwijl ook de officieren meerendeels mannen waren van oorlogservaring, zoodat het zich liet voorzien dat die bataljons, onder den invloed van een strenge krijgstucht en bij behoorlijke verzorging (3), binnen korten tijd volkomen bruikbare afdeelingen konden vormen.

(1) Zie Verbaal van 12 Februari 1814, N°. 5. Archief Departement van Oorlog.

(2) Zie Verbaal van 5 Februari 1814, N°. 48. Archief Departement van Oorlog, waarbij de Commissaris-Generaal van Oorlog, in antwoord aan den generaal DAVID BRUCE te ZaltBommel, de door dezen op 31 Januari gevraagde approbatie verleent op het weder inrukken van den landstorm.

(3) Deze vooral liet aanvankelijk veel te wenschen over. Zoo schreef bijv. de luitenant-kolonel WALKERN op 7 Februari uit Vuren aan den Commissaris-Generaal van Oorlog dringend om geld ten einde de soldaten te betalen »die op de sterkste wijze zijn »'t zamengepakt en bij den zwaren dienst op 't schroomelijkst medegenomen, daar zij, »voor 't grootste gedeelte zonder behoorlijke kleeding en vooral zonder schoenen die »hier ongemeen veel verslijten, zeer veel hebben uit te staan, wordende bovendien nog »door de hier heerschende aanstekende koortsen aan vele gevaren blootgesteld." (Verbaal van 14 Februari 1814, N°. 60. Archief Departement van Oorlog.) Ook de commandant van het 6de Bataljon Infanterie van Linie moest dringend om geld vragen, alsmede om scherpe patronen en vuurstenen. (Verbaal 1 Februari 1814, N°. 9. Archief Departement van Oorlog.)

Eerst 27 Januari, kon bij het Departement van Oorlog het noodige worden verricht — en zulks naar aanleiding van een rapport van 26 Januari t. v. — om bij het 7de Bataljon Infanterie van Linie, hetwelk »binnen 2 à 3 dagen" van Utrecht naar Gorinchem moest marcheeren, ieder man te voorzien van »een ransel, een hemd, een paar »schoenen en een paar wollen sokken, alzoo van 't eerstgenoemde niets en de drie »andere artikelen slechts 1 stuk bij den soldaat is, en daardoor buiten staat zijn zig »te kunnen verschoonen hetwelk een noodzakelijk vereischte is." (Verbaal, 27 Januari 1814, N°. 26. Archief Departement van Oorlog.)

Naarmate de Nederlandsche bataljons voor Gorinchem aankwamen, marcheerden de Pruisische troepen af om zich te voegen bij het legerkorps van generaal VON BÜLOW. Het aantal Nederlandsche soldaten was voorzeker ruim voldoende geweest om alle, door Pruisische afdeelingen bezette posten over te nemen, vooral wanneer in aanmerking wordt genomen dat de Hertog van SAKSEN-WEIMAR nog twee bataljons van het 3de Duitsche legerkorps had aangewezen om, ingevolge zijne op 29 Januari gedane toezegging, de Pruisen voor Gorinchem te helpen aflossen. Doch hoezeer de generaal VON BÜLOW ook prijs stelde op het bijeenbrengen van al zijne regimenten, hij wilde althans één korps voor Gorinchem laten, zoowel uit een zeer goed te begrijpen gevoel van eer voor de soldaten van zijn legerkorps, die zoo langen tijd zwaren dienst voor de vesting hadden verricht, en recht hadden te deelen in het voorrecht dat Gorinchem eventueel aan hen zou worden overgegeven, als omdat het 3de Oost-Pruisische Landweerregiment, onder bevel van den majoor graaf KLINCKOWSTRÖM, hetwelk hij bestemde om bij de geblokkeerde vesting te blijven, toch niet compleet was en nog altijd wachtte op een bataljon dat voor Delfzijl dienst had gedaan. (1)

Het genoemde regiment — twee bataljons — bleef derhalve te Arkel en Schelluynen.

In den loop van 1 Februari had de vesting-commandant, bij dagorder, aan zijne troepen kennis gegeven dat hij met den belegeraar in onderhandeling was getreden, en zijne soldaten tot kalmte aangemaand, daarbij latende doorschemeren dat hij gegronde hoop had op een goeden uitslag der onderhandeling.

De generaal RAMPON kon met dit laatste wel niet anders bedoelen dan dat hij verwachtte dat zijn voorstel: vrije aftocht voor het garnizoen, zou worden aangenomen. Het grootste deel van de bezetting vernam die mededeeling als een blijde tijding. Immers de Antwerpsche, en Fransche nationale garden waren veelal gehuwd; zij dienden gedwongen, en leden veel ontbering voor een zaak die hun niet aanging; en bij alle sympathie die zij wellicht voor den Keizer hebben gehad, kon het uitzicht op een spoedige terugkeer naar hun gezin, hun niet anders dan welkom wezen. Bovendien, op 1 Februari hadden zij, naar hun gevoelen, hun wettelijken diensttijd volbracht; een gevoelen waarin nochtans door RAMPON niet werd gedeeld. Deze beweerde nl., en naar alle waarschijnlijkheid terecht, dat het ontslag

(1) Op 18 Februari kwam dat bataljon te Giessendam aan.

uit den dienst alleen dan op 1 Februari zou moeten ingaan, wanneer er geen oorlog was en de manschappen niet meer voor den vijand stonden.

Evenzeer als de ingezetenen zagen ook de troepen met verlangen uit naar eene beslissing.

Getrouw aan zijne op 1 Februari gedane belofte deed RAMPON, onmiddellijk na bekrachtiging der capitulatie, aan het garnizoen mededeelen, welk lot officieren en soldaten te wachten stond. Zooveel vreugde de burgerij vond in de tijding datn20 Februari de bezetting Gorinchem zou verlaten, zooveel teleurstelling en ergernis verwekte dat bericht bij de militairen, omdat daarmeê krijgsgevangenschap zou gepaard gaan. Deze laatste bepaling veroorzaakte »eene groote sensatie op het garnizoen; sommige officieren raasden en vloekten, »anderen waren hoogst mistroostig." (1) Vele Franschen zeiden: »de »generaal heeft ons verkocht." (2)

Bij de Antwerpsche nationale garden was het vooruitzicht op krijgsgevangenschap oorzaak dat de twee regimenten min of meer in opstand kwamen. Vele manschappen weigerden dienst te doen, verlieten posten en wachten, en trokken, allerlei baldadigheden plegende en hunne geweren in de straten afschietende, door de stad. Zelfs werd RAMPON door enkelen in zijn kwartier beleedigd. Bij honderden trokken de nationale garden over het ijs naar buiten om te deserteeren.

Aanvankelijk schijnen de Pruisische en Nederlandsche detachementen welke de blokkade van Gorinchem vormden, die deserteurs te hebben toe- en doorgelaten, doch weldra kwam daaraan een einde. Velen werden door die detachementen gearresteerd, en weder naar de vesting teruggebracht (3). In een dagorder van 8 Februari gaf RAMPON aan de bezetting zijne verontwaardiging te kennen over het verregaand indisciplinaire gedrag van die benden, en bedreigde hij met de strengste straffen allen, die door daden of oproerige gesprekken de openbare orde zouden storen. Gelukkig dat de generaal in zijne mariniers en in de artilleristen een troep vond die gedisciplineerd was en bleef, en waarop hij kon vertrouwen. De teruggebrachte deser-

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

(2) DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.*

Aan deze uitdrukking, en aan het feit dat RAMPON op 4 Februari verschillende voorwerpen van waarde, en volgens VAN GOUDOEVER ook »vaatjes geld" deed overbrengene uit zijn kazemat aan de Linge-wacht naar zijn kwartier aan de Haven, is misschien het ontstaan te wijten van het gerucht dat de generaal RAMPON »eene zeer aanzienlijke »geldsom voor de overgave der stad zou hebben bedongen." (Zie: BOSSCHA. *Geschiedenis der Nederlandsche Staatsomwenteling.* Deel 3, bladz. 61.) Het mag overbodig worden geacht dezen laster te weerleggen.

(3) »Zonder schako en hemd", vermeldt VAN GOUDOEVER in zijn *Dagverhaal.*

teurs — het waren er meer dan 250 — werden opgesloten in de Vleeschhal, op water en brood gezet, en door een wacht van mariniers bewaakt.

Inmiddels waren nog op 7 Februari eenige Pruisische officieren binnen Gorinchem gekomen voor het inventariseeren van het materieel. Deze officieren werden gevolgd door personeel van den waterstaat, waarbij de ingenieur BLANKEN, om onder diens leiding en in overleg met gedelegeerden van het betrokken heemraadschap en den ingenieur GOEKOOP, de coupures en de sluis van Dalem te dichten. Binnen drie dagen was de sluis, en 15 Februari waren de doorsnijdingen gestopt.

Hoewel in de capitulatie niet bijzonder vermeld, waren partijen toch overeengekomen dat, na bekrachtiging van dat stuk, de Arkelpoort zoowel door een Fransche als door een Pruisische wacht zou worden bezet. Daarbij werd echter bepaald dat de Pruisische wacht zich niet over een »houten leuning die halverwege onder de poort »was aangebracht in de stad mocht begeven." (1)

Aangezien de vesting bij de overgave in bezit zou worden genomen door de Pruisische militaire autoriteit doch voor den Souvereinen Vorst, wenschte de Prins — ook omdat sedert enkele dagen Nederlandsche troepen aan de blokkade hadden deelgenomen —, dat, bij het uittrekken der Franschen, een der poortwachten door een afdeeling van een Nederlandsch bataljon zou worden bezet.

Toen bleek dat de generaal VON BÜLOW desgevraagd daartegen geen bedenking had, mits de generaal RAMPON daarin toestemde, ontving de kolonel DE PERPONCHER van den Commissaris-Generaal van Oorlog de opdracht, te zien te bewerken dat aan het verlangen van den Prins werd voldaan (2). In hoeverre de kolonel daarin slaagde, kan niet met zekerheid worden gezegd. (3)

Ook werd te 's Gravenhage reeds tijdig gedacht aan het vervullen van de betrekking van plaatselijke-commandant te Gorinchem. De bedoeling was dat de daarvoor te bestemmen officier dadelijk na den afmarsch der Franschen in functie zou treden.

De Souvereine Vorst wenschte voor dien post aan te wijzen den ritmeester G. A. VAN HOEY SCHILTHOUWER, dezelfde die aan generaal BENCKENDORFF te Hardinxveld toegevoegd was geweest (bladz. 46). De

(1) *Nederlandsche Staatscourant* van 14 Februari 1814, N°. 37.
(2) Zie Verbaal 15 Februari 1814, N°. 1. Archief Departement van Oorlog.
(3) Zoowel DE KONING in zijn *Berigt aangaande de belegering enz.* als DE GRAAFF in zijn *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.* vermelden dat 20 Februari bij den uittocht, de wachten door Pruisische infanterie werden betrokken.

Commissaris-Generaal van Oorlog meende evenwel dat een officier, die »niet anders dan als capitein bij de cavalerie had gediend", niet de geschiktste persoon zou wezen voor zulk een betrekking. Het kwam hem voor dat de kolonel AMPT meer aanbeveling verdiende, als zijnde een hoofdofficier, die reeds onderscheidene jaren dien rang had bekleed, en met verschillende commando's en commissiën was belast geweest. De Prins veranderde evenwel niet van gevoelen. Bij Besluit van 10 Februari 1814, N°. 94, werd de bedoelde ritmeester benoemd tot majoor en commandant der stad en vesting Gorinchem. (1)

Wijders werd aan den kolonel ROM VAN POUDEROIJEN, belast met de opperdirectie der werving in ZuidHolland, bevolen, zich naar Hardinxveld te begeven, ten einde, bij de overgave van Gorinchem, de daartoe genegen en geschikte Hollanders en Brabanders, behoorende tot de uittrekkende bezetting, voor den Nederlandschen dienst aan te nemen. (2)

Zoo naderde weldra het oogenblik waarop RAMPON en zijne soldaten Gorinchem zouden verlaten.

In den avond van 17 Februari was de adelaar, die 17 December op den toren was geplaatst (bladz 59), op last van den generaal ingenomen. (3) Daarmede was tevens het bewijs geleverd dat RAMPON alle gedachten aan ontzet had laten varen. Om den maire RAUWS te vrijwaren voor moeilijkheden met de burgerij, na den aftocht der Franschen, gaf de generaal aan genoemde autoriteit een certificaat, waarvan de inhoud is opgenomen in Bijlage XXII.

In den vroegen morgen van 20 Februari trok eene afdeeling Pruisische cavalerie de Arkelpoort binnen, en stelde zich op bij de hoofdwacht, waar tevens twee compagnieën burgers in het geweer stonden, die uit het arsenaal van wapenen waren voorzien en, met goedkeuring van RAMPON, waren gevormd tot behoud van orde en rust in de vesting. De Pruisische ruiters werden gevolgd door detachementen infanterie, welke de verschillende wachten en posten betrokken. De afmarsch der bezetting — 116 officieren en ± 2700 minderen sterk — was bepaald op 10 uur v.m.; de marschregeling, ontworpen door den Commissaris voor Nederland bij de Russische en Pruisische legers baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, was vastgesteld als op Bijlage XXIII is aangegeven.

In een met vier paarden bespannen rijtuig reed de generaal RAMPON

(1) Zie Verbalen 9 Februari 1814, N°. 48 en 14 Februari 1814, N°. 55. Archief Departement van Oorlog.
(2) Zie idem. 12 Februari 1814, N°. 48.
(3) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

met zijn staf op het aangegeven tijdstip de Arkelpoort uit. Nabij deze poort stond, aan de eene zijde van den weg, een bataljone Pruisische landweer en aan den anderen kant een bataljon Nederlandsche infanterie (het 7de Bataljon Infanterie van Linie). De majoor KLINCKOWSTRÖM, commandant van het 3de Oost-Pruisische landweerregiment, begroette den generaal RAMPON toen deze buiten de poort kwam; na een kort gesprek volgde de gewezen vesting-commandant zijne bestemming.

De verdere uittocht van het garnizoen had met groote orde plaats. Na het voorbijtrekken der bovenbedoelde bataljons, waarbij doe Pruisische landweer haar muziek deed spelen, werden de mariniers, artilleristen en nationale garden, in verschillende afdeelingen op landen, naast den weg gelegen verzameld, en legden zij in tegenwoordigheid van het hen wachtend escorte de wapenen af.

Nadat de laatste afdeeling Gorinchem had verlaten, trok de maire de poort uit, en bood hij den majoor KLINCKOWSTRÖM, »op eene »plegtige waardige wijze" (1) de sleutels der vesting aan. De majoore nam ze in ontvangst »niet voor zich, noch voor de geallieerden,e »maar voor den Prins van Oranje. Zoo ontviel — schreef DE KONING in zijn *Berigt* — »deze sleutel van Holland aan de klauwene »des tuimelenden Arends, en geene beeldtenis des roofdiers ergerdee »meer den Nederlander in Gorkom's nu, God zij dank! weer ge-e »opende stad".e

Alle troepen welke Gorinchem in de laatste dagen hadden geblokkeerd, trokken daarna de stad in, en waren getuigen van de vreugde welke de ingezetenen en duizenden uit den omtrek vervulde. (2)

---

(1) Volgens DE KONING. *Berigt aangaande de belegering enz.*

DE GRAAFF in zijn *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.* zegt dat de sleutels door den maire »bevallig" werden aangeboden »aan den commandant der zegevierende »troepen, die ze even bevallig aannam."

(2) Ook in de omliggende plaatsen hadden de ingezetenen, en niet minder de gemeentebesturen, grooten last van de aanwezigheid der insluitingstroepen. Hardinxveld en Giessendam waren geheel uitgeput; de maires uit die gemeenten requireerden op hunne beurt in nabij gelegen dorpen, met de bedreiging er bij dat, als het gevorderde niet bezorgd werd, de militaire macht het zou komen halen. En hoe het bij de vorderingen wel eens kon toegaan, blijkt o. a. uit een brief van den heer HANEDOES, burgemeester van Woudrichem, aan het Departement van Oorlog, dd. 11 Februari 1814, waarin hij er zich over beklaagt dat door de Pruisische en Nederlandsche troepen brandstof werd gevorderd, terwijl hij buiten machte was iets te geven. Kon men aan oon vordering niet voldoen dan — zoo schrijft hij — »was men aan de verregaandste »brutaliteiten geëxposeerd en de lieden van mijn bureau kregen familiair slaag. Ik »zelve heb dat mede al moeten ondergaan." (Zie Verbaal, 26 Februari 1814, N°. 105. Archief Departement van Oorlog.)

Onder hen die maatregelen hadden genomen dat de burgerij weder zoodra mogelijk zich te goed zou kunnen doen aan al datgene wat zij zoo lang had moeten ontberen, moet in de eerste plaats de Souvereine Vorst worden genoemd. »Op aandoenlijke wijze werden »de ingezetenen verrast door de vaderlijke zorg van Z. K. Hoogheid,e »door wiens liefderijke bestelling vele wagens met brood, vleesch,e »meel, visch, azijn, tabak, jenever, kleedingstukken, enz. derwaartse »waren afgezonden." (1)e

De Prins had tevens aan den Commissaris-Generaal van de Mondene der Maas, Jhr. VAN TETS VAN GOUDRIAAN, opgedragen, zich naare Gorinchem te begeven, de bevrijde bevolking namens den Vorst tee begroeten, en 's Prinsen deelneming te betuigen in de ondervondene rampen. De Commissaris deed dit in eene bij zijne aankomst ope 20 Februari uitgevaardigde proclamatie.e

Het was te verwachten dat in zulk een stuk eenige toespeling zou worden gemaakt op hetgeen de ingezetenen hadden moeten verduren, en meer bepaald iets zou worden gezegd omtrent de redenen waarom de stad werd gebombardeerd. Eene verklaring scheen te meer noodig nu de bedreiging met dood en vernieling door landgenooten, die aanvankelijk op de kanonneerbooten en later op de batterijen het geschut bedienden waaruit Gorinchem beschoten werd, een pijnlijken indruk had gemaakt. Inderdaad bevatte de proclamatie van den Commissaris-Generaal eene opgave van die redenen.

»Waant niet — zoo luidde dit gedeelte — »dat naar het voor»beeld van den voormaligen overheerscher van Nederland, bloed ene »tranen, eigendommen en bezittingen aan willekeur, uitbreiding vane »gezag of noodeloos geweld werden opgeofferd; neen, de belangene »der wereld, de stand en voortgang der bondgenooten, uwe ligging,e »de belemmering der stroomen, het gevaar van verwoesting doore »het water, de vernieling van belangrijke streken, zoowel door dee »vijanden als door het noodzakelijk verblijf der belegeraren, de hoope »der Franschen om, door het bezit van den sleutel van Hollande »eenmaal weder onze vrije halzen onder het juk te brengen, u liedere »eigene ellende, welke bij langere voortduring, onoverzienbaar was,e »waren meer dan genoegzame drangredenen om u lieden door eene »kortstondig lijden, deelgenooten te maken van het volksgeluk,e »hetwelk uwe mede Nederlanderen door den goddelijken zegen wase »te beurt gevallen" . . . .

Te 4 uur n.m. werd een »dankstond" gehouden in de Groote

---

(1) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*

kerk, en daarna »van stadswege in den Doelen een deftige maaltijd" waar verschillende civiele en militaire autoriteiten aanzaten. (1)

Zoodra de Souvereine Vorst bericht had ontvangen (6 Februari) dat de capitulatie tot stand was gekomen, had hij den generaal VON BÜLOW schriftelijk zijnen dank betuigd voor hetgeen deze opper officier gedaan had voor de bevrijding van Holland, en hem tevens eene jaarlijksche lijfrente van duizend Hollandsche ducaten toegekend, welke na den slag van Waterloo, bij Besluit van 8 Juli 1815 werd veranderd in eene rente, bij overlijden van den generaal overgaande op »zijne mannelijke afstammelingen in de regte linie tot op het »geheel uitsterven derzelve". (2)

Ook de Pruisische onderofficieren en manschappen werden bedacht. Eene som van *f* 12172,50 werd bestemd om aan elk der 8815 onderofficieren, muzikanten en minderen, die korter of langer deel hadden genomen aan de blokkade, eene gratificatie van *f* 1.50 te schenken. (3)

Reeds daags na hun intocht trokken de Nederlandsche troepen weder uit Gorinchem, naar andere bestemmingen. Hoewel zulk een maatregel ook kon dienen om de ingezetenen niet langer dan onvermijdelijk noodig was, met inkwartiering lastig te vallen, was het toch in een ander opzicht niet goed dat er geen enkel Nederlandsch soldaat achterbleef.

De majoor plaatselijke-commandant VAN HOEIJ ondervond daarvan al het nadeel. Hij bleef te Gorinchem met een bataljon Pruisische landweer, en een commando Pruisische cavalerie »die aan geenen »Hollandschen commandant obedieeren" (4) wilden. Bij herhaling diende hij aan de regeering klachten in over het feit dat hij in deze

(1) *Beknopt Verslag enz.*

(2) De brief aan generaal VON BÜLOW alsmede de Besluiten omtrent de teekenning der lijfrente zijn opgenomen in Bijlage XXIV. In de *Memoiren des königlich Preussischen Generals der Infanterie* LUDWIG VON REICHE Dl. II, bladz. 62 wordt vermeld dat VON BÜLOW bovendien een rijk versierde gouden degen ontving met de inscriptie »Arnhem, Doesburg, 's Hertogenbosch en Gorkum" op het gevest. Er wordt nog bijgevoegd dat VON BÜLOW, in plaats van een jaarlijksche lijfrente, liever in eens 20000 ducaten had ontvangen. VON BÜLOW's wensch — teekende VON REICHE aan — »gab mir wieder einen Beleg, wie der Mensch im Punkte der Ehre wie des Geldes »selten zufrieden, ja mit dem Gewinn fast stets nur noch ungenügsamer wird. Ueber»haupt wenn man in dieser Beziehung einen Blick in das menschliche Herz thut, wie »sehr schwindet da, was wir im gemeinen Leben Grösze nennen!"

(3) Zie Bijlage XXV.

(4) Brief van VAN HOEY dd. 24 Februari 1814, gericht aan den generaal, commandeerende in het 3de Militair Arrondissement.

zoogenaamd onder zijn commando (1) gestelde vesting, eigenlijk niets te zeggen had; hij mocht zelfs niet in het arsenaal komen.

Met hoeveel ingenomenheid de burgerij het vertrek der Fransche troepen had aanschouwd, toch viel er een schaduw over die vreugde wanneer de ingezetenen het oog vestigden op de aangerichte schade. Deze was zeer belangrijk, en vorderde in menig opzicht dadelijke voorziening. Belangrijke hulp, in werkkrachten en materialen werd reeds dadelijk en kosteloos verleend door de steden Rotterdam en Dordrecht. Niettegenstaande de Commissaris-Generaal Jhr. VAN TETS VAN GOUDRIAAN, in zijne proclamatie, daaromtrent geen woord had opgenomen, verwachtte men evenwel dat ook van rijkswege eene tegemoetkoming of schadeloosstelling aan de burgerij zou worden geschonken. Het gemeente-bestuur vorderde daarom van ieder der ingezetenen, die in aanmerking wilde komen voor eenige vergoeding, eene opgave c. q. onder eede te bevestigen, van de door de beschieting aan zijn eigendom berokkende schade. Blijkens een adres op 23 Februari door het gemeente-bestuur aan den Souvereinen Vorst gericht, werd de schade geraamd op ongeveer 500000 gulden. (2) Het »provisioneel »bestuur der stad Gorinchem" gaf echter 8 Maart 1814 de schade op als te bedragen: *f* 281563 (3), terwijl volgens de ingekomen opgaven het bedrag der schade — alleen aan vernielde gebouwen — *f* 294.794 beliep. (4)

De ingezetenen, en niet minder de bewoners van de omgelegen dorpen, hadden evenwel ook door de inkwartiering, door hetgeen zonder betaling was weggenomen, en niet het minst door inundatiën, schade geleden, waarvan de grootte niet te ramen, doch welke in ieder geval zeer aanmerkelijk was. (5)

(1) De Souvereine Vorst had bedeeld en bepaald dat de majoor VAN HOEIJ het commando op 20 Februari zou aanvaarden, zoodra de Franschen uit Gorinchem zouden zijn vertrokken. Doch daarvan wilde de te Gorinchem achtergebleven Pruisische majoor KLINCKOWSTRÖM niets weten. Op 14 Maart, toen het Pruisisch garnizoen met achterlating van een officier en eenige minderen, »die gechargeert zijn met het maken van »scherpe patronen", uit Gorinchem marcheerde, had VAN HOEIJ het commando overgenomen. (Zie Brief van VAN HOEIJ aan den generaal commandant in het 3de Militair Arrondissement.) Verbaal van 22 April 1814, N°. 117. Archief Departement van Oorlog.

(2) (3) (4) Zie Extracten uit de Handelingen van den maire en den municipalen raad te Gorinchem. (Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.) Uitvoerige opgaven betreffende de ingezetenen die aanmerkelijke verliezen leden, vindt men bij DE GRAAFF. *Verhaal betrekkelijk het beleg enz.*

(5) Zoo schreef bijv. onder dagteekening van 8 April 1814, de burgemeester van Dalem aan het Departement van Oorlog, dat »de ramp der inundatie voor Dalem" nog geenszins geweken was; »integendeel het gemis der watermolens welke bij gelegenheid

Uit de Staatskas is, voor zoover bekend, geen vergoeding toegekend geworden; de ingezetenen hebben een gedeelte ontvangen van het bedrag, hetwelke werd bijeengebracht door eene »Maatschappij", welke door particulieren te Amsterdam werd opgericht »tot ondersteuning van behoeftige landgenooten, welke door de gevolgen dezer »oorlogs en van overstroomingen buitengewoon hadden geleden". (1)

De krijgsbedrijven in en om Gorinchem in de jaren 1813 en 1814 voorgevallen, zijn in de voorafgaande bladzijden beschreven.

Mocht die beschrijving genoegzaam duidelijk zijn, dan zal daaruit voldoende kunnen zijn gebleken dat het eigenaardige van het terrein — in ruimen zin genomen —, zoo bij aanvaller als verdediger, een belangrijke rol heeft gespeeld. Er zijn niet veel voorbeelden aanwezig van belegeringen, waarbij de invloed van den aard dezer landstreek zich zoo sterk heeft doen gelden.

De wijze waarop de generaal RAMPON zijne taak als vesting-commandant heeft vervuld, laat voorzeker weinig of niet te wenschen over. Die bevelhebber heeft zich door een kalm en waardig gedrag en eene strikte eerlijkheid, tevens de achting verworven van de ingezetenen, die hem feitelijk als hun vijand moesten beschouwen.

Met een voldoend talrijk, doch van gehalte zeer minderwaardig garnizoen, waaronder zelfs vele elementen waren die tehuis behoorden in de tegen den Keizer in opstand zijnde landstreken; waarvan het hoofdbestanddeel werd gevormd door manschappen, die òf geheel ongeoefend, òf weinig geoefend en gedisciplineerd waren toen zij te Gorinchem aankwamen, heeft de generaal RAMPON twee volle maanden (7 Dec.—7 Feb.) ruim 4000 Pruisen onttrokken aan de operatiën van eene legerkorps, hetwelk dientengevolge in zijne handelingen aanmerkelijke werd bemoeilijkt. RAMPON bracht de vesting in staat van verdediging op eene wijze welke, den tijd in aanmerking nemende waarin dit geschiedde, uit een technisch en tactisch oogpunt gezien, uitmuntend kon worden genoemd. Hij voerde de verdediging actief — zooals trouwens meest alle Fransche bevelhebbers van ingesloten vestingen in 1813 en 1814 hebben gedaan —, en had zijn garnizoen bestaande uit geoefende en gedisciplineerde soldaten dan lijdt het geen twijfel dat hij zijn' vijand zou hebben gedwongen, den kring van insluiting veel ruimer te nemen, en dat hij aan zijn' tegenstander ernstige nadeelen zou hebben

»van 't beleg der stad Gorinchem zijn vernield geworden, veroorzaakt dat men het »water geenszins heeft kunnen lozen." (Zie Verbaal van 12 April 1814, N°. 117. Archief Departement van Oorlog.)

(1) Zie: *Geschiedenis der Staatsontwenteling in Nederland* door Mr. HERMAN BOSSCHA.

berokkend. Voorzeker zou hij in dat geval den zuidelijken oever der Merwede ook beter hebben verzekerd. Hoewel hij op het einde van December 1813 zal hebben begrepen dat het vrij wel een verloren zaak was waarvoor hij streed, had deze gedachte geen invloed op zijne geestkracht en op zijne handelingen. Het vertrouwen dat de Keizer in hem stelde, heeft hij niet beschaamd, en werd hij ten slotte bereid bevonden in eene schikking te treden, welke de overgave der vesting meer dan waarschijnlijk ten gevolge zou hebben, dan werd hij daartoe niet genoopt door daden of handelingen van zijn tegenstander, doch wel door het gehalte van zijne troepen, en door de rampen waarmede het water en het ijs dreigden. Het water, aanvankelijk zijn bondgenoot bij het verzekeren van de veiligheid en de onaantastbaarheid van de hem toevertrouwde vesting, houdt op dit te zijn na het bevriezen van de inundatiën; het wordt ten slotte zijn vijand, en dat wel een vijand die niet alleen hem en zijne soldaten, maar ook de stad en een groote landstreek met verderf bedreigt. Al deze omstandigheden in aanmerking nemende, mag worden gezegd dat RAMPON tot het uiterste heeft standgehouden. (1)

---

(1) De generaal RAMPON overleed in 1842. Hij stond ook na 1814 in Frankrijk bekend als »un des plus illustres vétérans de l'armée française. (Zie: *Victoires et conquêtes des Français*. Paris. 1825).

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Samenstelling van het 3de Pruisische legerkorps.

Commandant: Generaal graaf VON BÜLOW.
Chef van den Staf: Generaal-Majoor VON BOYEN.

4de Brigade.
Commandant.
Generaal-Majoor VON THÜMEN.

4de Oost. Pruis. Inf. Regt. 3 batons.
5de Reserve Inf. Regt. 4 »
2de Pommersche Landw. Inf. Regt. 4 »
2de en 4de Comp. v. h. O. Pr. Jagerbaton.
1ste Pommersch Landw. Cav. Regt.
Batterij te voet N°. 6—6 Pers.

teezamen:
11 bataljons infanterie
2 compagnieën jagers.
1 regiment cavalerie.
1 batterij.

3de Brigade.
Commandant.
Generaal-Majoor ZIELINSKY.

2de Oost. Pruisisch Gren. bataljon.
3de Oost. Pruisisch Inf. Regt. 3 bat
4de Reserve Inf. Regt. 3 »
3de O. Pruis. Landw. Inf. Regt. 4 » (1)
Lijfhuzaren regiment.
Batterij te voet Nº. 5—6 Pers.e

te zamen:
11 bataljons infanterie.
1 regiment cavalerie.
1 batterij.

6de Brigade.
Commandant.
Generaal-Majoor VON KRAFFT.

Colbergsche Inf. Regt. 3 batons.
9de Reserve Inf. Regt. 3 »
1ste Neumarkisch Landw. Inf. Reg. 4 »
2de Pommersche » Cav. Regt.
Batterij te voet N°. 16—6 Pers.

te zamen:
10 bataljons infanterie.
1 regiment cavalerie.
1 batterij.

5de Brigade.e
Commandant.
Luitenant-Generaal VON BORSTELL

Pommersch Grenadier bataljon.
1ste Pommersche Inf. Regt. 3 bat
2de Reserve Inf. Regt. 3e »
Elbe Inf. Regt. 3 »
Kurmarkische Landw. Inf. Regt. 3 »
Pommersche Huzaren Regt.
Batterij te voet Nº. 10—6 Pers.

te zamen:
13 bataljons infanterie.
1 regiment cavalerie.
1 batterij.

(1) Een dezer bataljons werkte van 9 Nov. 1813 tot 18 Feb. 1814 geheel afgescheiden van [illegible] troepen. Het werd gecommandeerd door den majoor FRICCIUS, die benoemd was tot militair [illegible] missaris van Oost Friesland.

Reserve-Cavalerie.

Commandant, Luitenant-Generaal VON OPPEN.

Brigade VON SYDOW.
2 regimenten Landw. cav.

Brigade VON HOBE.
1 regt. uhlanen.
2 esk. huzaren.
1 regt. Pomm. cav.

Brigade VON TRESKOW.
3 regimenten dragonders.

Artillerie.

Twee rijdende batterijen.

RESERVE-ARTILLERIE.

2 batterijen . . . . . 12 Pers
1 batterij . . . . . 6 »
1 » . . . . . Rijdende Artillerie.e
2 Russische batterijen 12 Pers.

Pioniers.

2 compagnieën.

NB. Elke Pruisische batterij telde acht stukken; elke Russische batterij twaalf stukken. De sterkte van het korps bedroeg ± 30.000 man.

Het vrijkorps van den Pruisischen majoor VON COLOMB, in Nov. 1813 aan de voorhoede van het 3de Pruisische legerkorps onder generaal VON OPPEN toegewezen, bestond uit twee eskadrons van, te zamen, 160 paarden, en een detachement van 100 manschappen onder een luitenant, gedetacheerd van het Colbergsche regiment infanterie.

Bij het 3de Pruisische legerkorps werd in November 1813 nog gevoegd, het Koninklijk Pruisische Jagerbataljon VON REICHE, in Maart 1813 door genoemden officier opgericht, en bestaande uit Pruisen en vreemdelingen, die zich meerendeels op eigen kosten equipeerden. Aanvankelijk behoorde dit bataljon tot het Russisch-Duitsche legioen, hetwelk deel uitmaakte van het Russische korps van den generaal baron WINTZINGERODE.

BIJLAGE II.

Opgave betreffende de Russische troepen.

Van het korps Russen onder generaal baron WINTZINGERODE traden in Holland op:

a.	Het Kozakken-detachement van den majoore ELSENWANGEN.	Deze detachementen behoorden tot de voorhoede van het Russische korps, welke door generaal TSCHERNITSCHEF werd gecommandeerd.
	» » van den majoor baron ROSEN.	
	» » van den majoor Vorst GAGARIN.	
	» » van den kolonel Prins NARISCHKIN.	

b. Het korps van den generaal graaf BENCKENDORFF, bestaande uit hete
Kozakken-regiment van kolonel SISOEWA III.e
» » »e luitenant-kolonel GIROWA.e
»e » » kolonel GREKOW XVIII.e

c. Het korps van den generaal STAHL I, bestaande uit hete
Kozakken-regiment ANDRIANOW II.e
1ste Bugsche Kozakken-regiment.e
1ste Baschkieren-regiment.

NB. Bij de onder *b* en *c* vermelde troepen voegde zich later het grootste deel van de onder *a* genoemde detachementen.

BIJLAGE III.

Nachrichten über Gorcum erhalten durch einen Burger aus dieser Stadt.

1.e Der General-Senator RAMPON ist Commandant von Gorcum.e

Marschall MACDONALD sollte geaüssert haben, er gabe die Verthei-e diging von Holland auf, würde aber Gorcum und Nimwegen als Rückzugspunkte, und auf den Fall dass der Kaiser NAPOLEON wieder die Offensive ergriffe auf's aüszerste halten.

General RAMPON hat wiederholentlich erklärt, dasz seine Ehre von Behauptung des Platzes abhinge.

2.e Die Garnison von Gorcum ist stark:e

das 1ste und 2de Regiment de la garde nationale de Flandre	1000 Mann
National Franzosen.	1000 »
Matrosen die mit Gewehren bewaffnet sind.	500 »
	2500 Mann

Die National Franzosen thun den Vorpostendienst. Auf der übrige Garnison kann der Commandant nicht sehr rechnen; sie benützen jede Gelegenheit zur Desertion; diese ist aber wegen der breiten und tiefen Wassergraben sehr schwierig.

3.e In der Festung Gorcum befinden zich an 150 Stück Geschütze und drüber; die sind folgendermassen placirt:

a. zur Bestreichung des Dammes nach Dalem und von da bis zume Damm nach Spyk auf 6 Bastionen 30 Stück;e

b. zur Bestreichung der Dammes nach Spyk auf den daselbste befindlichen Bastion—12;e

c. links neben dem Damm von Spyk zur Vertheidiging des Lingefl.e eine Batterie von 12;e

d. auf dem Bastion, welches den Damm nach Arckel dominirt,e da wo die Windmühle auf dem Wall liegt eine Batterie vone 15 à 20;e

e. neu aufgeworfene Werke vor dem Arkelschen Thore zur Vertheidiging des Weges, welches vom Arkelschen Damm nache diesem Thore führt und zur Vertheidigung des vorliegendene Terrains — 10;e

*g.*e da wo der Canal von Utrecht in die Stadt geht, zur Vertheidiging desselben und der beiden längs dem Canal führendene slechten Wege — 6;e

h. zwischen dem Canal von Utrecht und dem Thore von Dordrecht—4;e

*i.*e ein neues Werk vor dem Thore nach Dordrecht — unbekannt.e

*k.*e ein neues Werk bei dem Durchstich des nach Dordrecht führendene Dammes—unbekannt,e

l. von dem Thore von Dordrecht bis zur Waal sind die Bastionse mit Canonen und vorzüglich mit Würfgeschütz besetzt, dichte an der Waal liegt eine Batterie von 6 Stück;e

m. auf den Wallen, die zwischen der Stadt und der Waal fortgehen liegt unweit des Wasserthores eine Batterie welche mite 12 Kanonen von sehr schweren Kaliber besetzt ist die den Flusze bestreicht;e

n. am Wasserthor welches mit einem Tambour und Zugbrückee versehen ist, befinden sich keine Kanonen;e

o. bei dem alten Schloss zur Vertheidiging des Wasserthores unde des Flusses, 3 Stück;e

*p.*e bei der von der Franzosen zerstörten Oehlmühl da wo dere Linge in die Waal fällt, zur Vertheidiging des Wasserthorese und der Waal — 4 Stück;e

*q.*e auszerdem liegen noch mehrere kleine Bastions längst der Waale

bis zum Thor von Dalem welche etwa mit 12 Kanonen besetzt sind, 12 Stück. 131 Stück.

Dazu noch die Geschütze gerechnet welche in den neu aufgeworfenen Werken stehen, derer Zahl der Burger nicht kannt, so wird die Summe von 150 Stück wohl herauskommen.

4. Die Wälle sind zum Theil revetirt, besonders die um die obere Stadt; da wo keine Mauer ist sind die Wälle mit einer doppelten Reihe Palissaden versehen; der Graben ist voll Wasser und ansehnlich breit.

5.e Der Linge fliesst durch die Stadt, und theilt diese in die obere und untere Stadt. Die obere Stadt ist der nach Dalem zuliegende kleinere Theil. Uber der Linge führen in der Stadt 3 Brücken; diese sind palissadirt und die neben stehenden Haüser zur Vertheidiging eingerichtet, so dasz wenn die niedere Stadt verlohren geht die Besatzung sich noch in der oberen Stadt halten kann.

6.e Durch die obere Stadt führt noch ein Canal der vom Lingee abgehet und in die Waal fällt; die Brücken über dieses Wasser sind ebenso zur Vertheidiging eingerichtet, auszerdem sind noch in der Oberstadt alle Ausgänge der Strassen durch Spanische Reuter gesperrt.

7.e Von dem Damm der von Spyck nach Gorcum führt, geht eine anderer Damm nach Dalem ab, welche der Lengsel Dyck heisst; hinter diesem kann man gedeckt Batterien errichten, was die Garnison befürchtet. Durch die Schleuse von Dalem aber, kann das Land hinter diesem Damm unter Wasser gesetzt werden.

8.e Die um die Stadt liegenden Werke sind zwischen dem Utrechtere Canal und dem Thor von Dordrecht am schwächsten. Auf dem vor dieser Seite liegenden Felde findet man auch Erde genug um Batterien zu bauen; d. h. man stöszt nicht gleich, wie auf der anderen Seite auf den Wasser-Horizont. Gerade an dieser Stelle aber ist der Wassergraben des Walles am breitesten.

9.e Die Hauptvertheidiging von Gorcum ist der mit einem breitene nassen Graben versehene Hauptwall. Die Franzosen haben versucht die umliegende Gegend unter Wasser zu setzen; es ist ihnen aber nicht geglückt.

10. Die Einwoher sind etwa auf 6 Wochen, die Garnison aber viel länger mit Fleisch verproviantirt.

Der holländische Oberst Schweidt (?) welche jetzt in Giessendam steht, soll viele Verbinding in der Stadt jetzt noch haben.

11.e Bei dem Bastion, welches den Arkelschen Damm bestreichte unweit der auf dem Wall liegenden Windmühle geht eine Mauer durch den Graben bis an den Wall um das Wasser auf zu halten.

Wenn das Geschütz auf diesen Bastion demontirt ist, könnte man die oben wie ein Dach gebauete Mauer vielleicht ebenen und so einen weg über der Graben bahnen. (1)

BIJLAGE IV.

Brief van den Souvereinen Vorst aan den Commissaris-Generaal van Oorlog. (2)

's Gravenhage den 17 December 1813.

De Generaal von Bülow aanvrage gedaan hebbende om ter dispositie van het belegeringscorps voor Gorcum, tien stukken 24 ℔ers, 6 mortieren en 300 schoten per stuk, voorts de nodige artilleristen, beddingen en nodige amunitie te hebben, zoo dragen Wij hiermede op aan den Commissaris-Generaal van het Departement van Oorlog Ons zoo spoedig mogelijk een rapport te doen, wegens

1°. de steden of plaatsen van waar de bovengemelde noodwendigheden te bekomen zijn.

2°. in hoeveel tijd dezelven in gereedheid zullen zijn om naar de voornoemde destinatie te kunnen getransporteerd worden.

3°. welke plaats geschikt is om er de voorn^de^ benoodigdheden te verzamelen en in hoeveel tijd zij aldaar gereed zouden kunnen zijn.

Willem.

Antwoord van den Commissaris-Generaal van Oorlog aan den Souvereinen Vorst. (2)

's Gravenhage 19 December 1813.

Ik heb de eer Uwe Koninklijke Hoogheid tot beantwoording van Hoogstdeszelver missive van gisteren opzichtelijk het verlangde geschut en ammunitie voor het belegeringscorps van Gorkum te informeeren.

---

(1) Het bovenstaande is de inhoud van Exh. 13 Dec. 1813, N°. 20. Archief van het Departement van Oorlog. Punt 3. *f.* ontbreekt.

(2) Zie Verbaal van 19 Dec. 1813, N°. 1. Archief Departement van Oorlog.

1°. dat in het magazijn van den Briel worden gevonden de gevraagde tien 24 ℔ers, 2 mortieren van 11 duim met conische kamer, 2 oude mortieren van $7^1/_2$ duim,

en in het magazijn te Delft, 2 groote mortieren à plaque alle met hunne affuiten en stoelen, gelijk ook eenige affuiten en stoelen tot remonte. Het benodigde buskruid á 300 schoten per stuk, ten bedrage van 50000 ℔ wordt mede gevonden in den Briel. Van het hout benodigd voor de beddingen vindt men niets genoteerd op de magazijnslijsten, doch het zelve is ongetwijfeld van Helvoet, Rotterdam, Delft of Dort te bekomen.

2°. dat voorsch. objecten in gereedheid kunnen zijn 24 uren na de ontvangen order tot de uitlevering.

3°. dat ik vermeen dat Papendrecht de geschiktste plaats is waarnaar die benodigdheden zouden kunnen worden gedirigeerd, zullende dezelve naar alle waarschijnlijkheid binnen 24 uren na de inscheping aldaar kunnen arriveeren.

Te dezer zake de verdere orders van Uwe Koninklijke Hoogheid afwachtende ben ik met den diepsten eerbied

Doorluchtigste Vorst en Heer
Van Uwe Koninklijke Hoogheid
De zeer onderdanige en getrouwe
Dienaar en Onderdaan

B. H. Bentinck tot Buckhorst.

Op dien brief werd 23 Dec. 1813 door den Souvereinen Vorst persoonlijk de volgende apostille gesteld:

»Gerenvoyeerd aan het Departement van Oorlog met last het ge-e »schut naar Papendrecht te vervoeren, doch niet te ontschepen voore »bekomen order. Zoodra na de aankomst er rapport van te maken.e »Ook zorg dragen dat eenige artilleristen uit die omstreken bij dee »hand zijn.e

»Willem."

Bij aanschrijving van 24 Dec. 1813, N°. 5 werden nu door den Commissaris-Generaal van Oorlog de noodige bevelen gegeven. Voor

de 24 ℔ers moesten 3000 kogels worden verstrekt, voor de mortieren 600 bommen van iedere soort.

Voor het geleiden van het transport moest worden aangewezen »een intelligent conducteur of een artillerie-officier, daartoe door dene »commandeerenden officier der artillerie te Brielle met een bekwaame »getal canonniers te verstrekken."e

---

BIJLAGE V.

Brief van Generaal von Bülow *aan den Commissaris-Generaal van Oorlog.*

Zaltbommel 19 Dec. 1813.

Monsieur le Baron.

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que j'ai reçu la lettre par laquelle Elle me prévient du choix que, en conséquence des ordres de Son Altesse Royale, elle a fait de Mr. le Major d'Artillerie de Schmidt auf Altenstadt pour donner les renseignements sur Bois le Duc.

Permettez moi Mr. le Baron de profiter de cette occasion pour vous dire combien je souhaite, et combien j'ai besoin de la coöpération et du soutien de V. E.

Les instans sont précieux. Les diversions que nous pouvons espérer sur le bas-Rhin paraissent se différer et devoir se porter en grande partie sur un point plus éloigné de la Hollande. Elles auront par conséquent un effet beaucoup plus tardif pour elle.

V.eE. connait l'état des choses; elle ne trouvera donc pas étonnante que je la supplie de m'aider de toutes ses forces, et d'appuyer de tous ses moyens mes instantes réprésentations sur la nécessité d'accélerer le plus rapidement possible l'armement et l'organisation de tous les moyens imaginables de défense.

Je suis paralisé par la dispersion de mes troupes dans les différentes garnisons et les occasions les plus propres peuvent se perdre à jamais.

Les troupes de nouvelle formation Hollandaises peuvent les remplacer à merveille sur ces points, et les s'y organiseront et s'exerceront

à merveille; aussi cette mesure a tous les avantages sans inconvénients et ne peut qu'obtenir l'approbation de V. E.

Je ne lui détaille point les autres mesures à prendre, je n'ai pas besoin de les présenter à son zéle, à ses talens, à son patriotisme. Je ne la supplie que de me mettre le plus tôt possible en état, de prouver à S. A. R. et aux Hollandais combien je leur suis dévoué.

Veuillez agréër, Monsieur le Baron, l'assurance de la très haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être de V. E.

le très humble et très obéissant serviteur,

DE BÜLOW. (1)

BIJLAGE VI.

Brief van den Commissaris-Generaal van Oorlog aan Generaal VON BÜLOW.

A Son Excellence Monsieur le Général Comte DE BÜLOW, Commandant le corps d'armée au service de Sa Majesté le Roi de Prusse sur le territoire des Provinces Unies. (1)

La Haye 21 Dec. 1813.

Monsieur le Général. J'ai l'honneur de prévenir Votre Excellence que, par suite de la demande qu'Elle a adressée à Son Altesse Royale mon Souverain, Mr. le Colonel SIDERIUS a été designé par S. A. pour se rendre sans délai au quartier-général de V. E.

Cet officier quoique déjà un peu avancé en âge, joint néanmoins à de profondes connaissances, celle des localités, et S. A. R. ne doute pas que V. E. n'en puisse tirer un parti très utile.

Je donne l'ordre d'ailleurs à Mr. le major d'artillerie VAN HOEIJE et aux capitaines d'artillerie SEVERIJN et WERLEHOF, de rejoindre également le quartier-général de V. E. qui pourra sans doute les employer utilement dans leur arme.

D'après les ordres de S. A. R., j'ai enjoint au bataillon Prussien au service du Prince, fort d'environ 1000 hommes, et tiré du ci-devant Régiment Etrangers au service de la France, de se porter en

(1) Verbaal van 21 December 1813, N°. 32. Archief Departement van Oorlog.

toute diligence et à marches forcées sur Bréda. Le chef qui les commande est le Lieutenant-Colonel VON WALKERN. (1)

La Légion dite d'Orange, qui se forme ici à La Haye, va de suite marcher avec tous les hommes disponibles sur Heusden, où elle devra continuer de se former et de s'organiser. Elle est commandée par Mr. le Lieutenant-Colonel GILLOT. Elle partira d'ici le 22 Decembre et se rendra également à marches forcées au lieu de sa destination.

J'aime à croire Mr. le Général que ces dispositions rempliront pour le moment les vues de V. E., et je la prie de vouloir agréër l'assurance renouvelée de la très haute considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être Mr. le Général de Votre Excellence

Le trés obéissant serviteur,

BENTINCK TOT BUCKHORST.

BIJLAGE VII.

Extract uit een Rapport omtrent eene verkenning in de omstreken van Gorinchem.

's Gravenhage 30 Dec. 1813.

. . . . . .

Dus alle deze voorn. positiën met de vereyschte attentie en omstandigheden ondersogt en nagegaan hebbende, is het er zeer verre van daan dat ik een middel zoude weeten uyt te denken om het guarnisoen van Gorinchem zonder behulp van gealliëerde troupes in te sluyten en wel om de volgende redenen als:

1°. dat bij vriesend weder hetwelk alle dagen kan voorkomen de inundatien over de landerijen zonder veel gevaar al zeer spoedig met infanterie te passeeren zijn en alsdan alle de positiën op de dijken, door de buitengrienden en uyterwaarden alsook over de binnen polderlanden kunnen worden getourneerd en omgetrokken, en dus zoodanige attaques of uytvallen niet anders als met infanterie tegen infanterie kunnen worden afgeweerd hetgeen al veel bezwaren zoude in zig hebben daar het guarnisoen van Gorinchem altoos in een geconcentreerde magt ageert tegen een verdeelde welke altoos

(1) Dit bataljon droeg in Dec. 1813 den naam van »het 6de Bataillon". In Januari 1814 werd de naam veranderd in Jagers N°. 2, terwijl te 's Gravenhage een nieuw 6de bataljon zou worden opgericht.

op het renfort van de naast aangelegen posten, vervolgens naar den eersten aanval kan rekenen, zooals zulks reeds is bewaarheid bij de attaque op het dorp Dalem, hetgeen geheel verbrand is geworden en waarvan geen overblijfselen van kerk of huizen meer te vinden zijn als eenige opstaande muren, waarachter de schildwachten der voorposten geplaatst zijn.

De tweede reden is naar mijn inzien nog gewichtiger, bestaande daarin dat, wanneer het ongeluk wilde den Tielerwaard door de geruïneerde Dalemsche sluis en de Alblasserwaard door de coupure welke de Franschen even beneden Gorinchem gegraven hebben, geinundeerd werden, zoude alle communicatie en onderling secours der drie hoofdaccessen als namelijk van de beide Waal- en Linge-dijken ophouden en ieder in het byzonder zig zelve zoude moeten defendeeren en dus bezwaarlijk een guarnisoen hetgeen op 4000 man gerekend word het hoofd zou kunnen bieden en de agterliggende dorpen tegen roof, brand- en moordtooneelen beveiligen.

Het is dan ook uithoofde van het gewigt der geallegeerde redenen dat ik van advies ben de gestationeerde troupes behooren te blijven of ten minste wanneer 2 à 3 bataillons pruisische troupes elders vereyscht werden, door nieuwe corpsen behoorden geremplaceerd te worden, welke alsdan door brave en ervaren militairen voorgegaan met eer den dienst van hunnen Vorst en Vaderland zouden kunnen intreden.

Het zij mij bij deze vergunt Uwe Exc. den beklagenswaardigen toestand der dorpelingen, welke met de militairen der blokkade belast zijn, onder het oog te brengen, welke haast voor hun zelve, nog plaats, nog voedsel over hebben, en weldra genoodzaakt zullen zijn hunne woningen te verlaten, zooal reeds in het dorp Schelluynen is geschied, als zij niet krachtdadig uit het binnenste des Lands in alle opzichten worden ondersteund.

Hopende hiermede aan uwe intentie voldaan te hebben zoo blijve

Uwe Exc. zeer onderd. en gehoorz. dienaar

(*get.*) G. J. Le Fèvre de Montigny. (1)

---

(1) Verbaal van 15 Januari 1814, N°. 76. Archief Departement van Oorlog.

BIJLAGE VIII.

Staat der gewapende vaartuigen onder de orders van den Kapitein ter Zee C. P. W. Keller, *Commanderende op de Boven-Maas, op* 20 *December* 1813. (1)

Voor Sleeuwijk:

Kanonneerboot	N°. 152	Kapt.-Lt. Joh. Boom,	gew. met	1—12℔er 2— 6℔ersᵉ
»	» 110	Luit. J. Beesemer,	» »	1—12℔er 2— 6℔ersᵉ
»	»e 150	» M. Meekern,e	» »e	1—12℔er 2— 6℔ersᵉ
»	»e 137	» Hanssen,	» »	1—12℔erᵉ 2— 6℔eesᵉ
»	»e 117	Scheepsvaandrig R. W. Pessel,	» »	1—12℔erᵉ 2— 6℔ers
»	» 97	Aspirant der 2ᵈᵉ kl. Flugi,e	» »	1—12℔er 2— 6℔ersᵉ

Voor Hardinxveld:

Kanonneerboot	N°. 133	Luit. F. H. Ampt,	gew. met	1—12℔er
»e	« 146	Luit. Buis,e	»e »	2— 6℔ersᵉ
»e	» 178	Commandeur J. V. Geistman,	»e »	1—12℔erᵉ 2— 6℔ers

Voor Dordrecht tot de correspondentie.

Kanonneerboot	N°. 130	Luit. Durlen,	gew. met	?
»	» 131	Commandeur W. Trippenzé,e	» »	1—18℔er 2— 3℔ers

Lager af twee kanonneerbooten onder Luit. Willink en Luit. Schokker.

---

(1) *Beknopt Verslag van de belegering van Gorinchem.*

BIJLAGE IX.

Aansporing voor het garnizoen van Gorinchem, om in opstand te komen.

»Franschen en Brabanders!

Waarde landgenooten!

Het oogenblik van onze verlossing is eindelijk gekomen. De Tyran NAPOLEON is zulks niet meer voor ons. Wij hebben zijn vernielend juk afgeschud; Holland, Braband en Vlaanderen zijn vrij, en Frankrijk zal het welhaast ook wezen.

Alle volkeren, alle legers vragen vrij uit om den vrede. De garnizoenen der versterkte plaatsen dwingen hunne bevelhebbers om zich aan hunne bevrijders over te geven, die van alle zijden op het Fransche grondgebied rukken. Zij worden er als vrienden en broeders ontvangen.

Er zijn niet dan eenige gunstelingen en door den wreedaard rijk gemaakte nieuwbakken grooten, die met hem het bloedvergieten der soldaten gaarne aan den gang hielden.

Komaan Broeders! Vertraag uwe bevrijding niet. Vereenig U met uwe verlossers, met uwe medebroeders, die U de handen drukken voor de poorten van uwe gevangenis, en dwingt uwen bevelhebber, indien hij het niet vrijwillig doet, om U aan uw vaderland en naastbestaanden weder te geven, daar een onrechtvaardig despoot U aan uw vaderland, aan uwe vrouwen en kinderen ontnomen heeft. Vereenig U met uwe dappere landgenooten, die in massa opgestaan zijn om hunne oude vrijheid, eene menschelijke behandeling en den lang geweuschten vrede te erlangen.

In naam van uwe landgenooten." (1)

Dagorder van Generaal RAMPON. (1)

»Soldaten. Ik weet dat ingezetenen eenigen onder U zoeken te ontmoedigen, zelfs om U te doen overloopen naar den vijand onder oproerige voorwendsels. Zij beloven U dat gij geld zult ontvangen indien gij wilt overgaan en dienen bij den vijand, of dat men U alle mogelijke middelen zal verschaffen om ten uwent terug te keeren.

(1) VAN GOUDOEVER. *Dagverhaal.*

Indien gij integendeel op nieuw dienst neemt, zullen dezelfde ingezetenen die U vreezen, al hunne pogingen aanwenden om zich van U te ontslaan en om het garnizoen te verzwakken.

Soldaten! Het is met zulke leugens dat men U zoekt te verleiden, en het is tegen hen dat ik U heden wil waarschuwen.

De Hollandsche insurgenten, die eerst hun land in opstand hebben gebracht, zijn ten hunnent teruggekeerd, en thans vervangen door Pruisen die iedereen met geweld doen dienen. Bij hen is de diensttijd voor hun geheele leven bepaald, waarin men nog genoeg kracht en gezondheid geniet, en zij gratificeeren vervolgens een oud soldaat met een bedelaarsbrief, door welken hij vrijheid heeft van deur tot deur een stuk brood te gaan vragen.

Zoudt gij ook uw vaderland, uwe familie, uwe vrienden kunnen verzaken, de gevoelens van eer verbannende, zoo dierbaar aan alle Fransche harten? Is er een onder U, Soldaten, die zich zou kunnen laten verleiden door lage leugens, nu ik in mijne dagorder van den 15den van deze maand U het vooruitzicht schilderde van een militair die, zich onderscheiden hebbende, ten zijnent terugkeert bedekt met de zegeningen van zijne mede-vaderlanders, en de weldaden van het doorluchtig Opperhoofd van ons gouvernement ontvangt?

Soldaten, ik reken op U, op uwen moed, uw geduld en de verknochtheid welke gij voor uwe familie, voor uwe medeburgers en uw vaderland hebben moet.

De tegenwoordige dagorder zal dikwijls worden gelezen, en overgezet in de onderscheiden talen, opdat een ieder daarvan volledige kennis drage.

De order van den 15den zal ook herlezen en overgezet worden zooals deze.

De Generaal,
RAMPON.

Gorinchem, 26 Dec. 1813.

BIJLAGE X.

Brief van Generaal VON BÜLOW *aan den Souvereinen Vorst.* (1)

Bommel 21 Dec. 1813.

Der General BENCKENDORFF meldet mir aus Breda dasz ein starkes feindliches Korps, welches aus der Gegend von Antwerpen komme,

(1) Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf. De in dat archief berustende copie van den brief is afkomstig uit het archief van wijlen Prins FREDERIK der Nederlanden.

in mehrere Kolonnen gegen ihm anrücke, seine Kavallerie zurück geworfen, und er also jeder Augenblick erwarte in die Festung völlig eingeschlossen zu werden.

Breda ist weder hinlänglich mit Geschütz und Munition, noch mit Lebensmitteln versehen.

Euer Hoheit werden sich nun überzeugen, dasz meine Lage sehr kritisch, und unsere Angelegenheiten in diesem Moment keine günstige Wendung genommen.

Den General VON KRAFFT habe ich befohlen, so lange es irgend möglich, die Verbindung zwischen Heusden und Breda zu erhalten; er geht heute deshalb mit seiner Kavallerie vor; wäre die Brücke hier bei Bommel fertig, so wurde ich noch mehr Kavallerie und reitende Artillerie übergehen lassen um solche gegen Breda vor zu schicken; nun ist auch dieses nicht möglich da wegen Mangel an Materialen die Brücke vor Uebermorgen den 23ten nicht fertig wird. Unter diese Umstände ist die Erhaltung von Gertruydenberg und Heusden, so wie die Linie zwischen beiden Festungen, von gröszer Wichtigkeit; ist diese verloren, so hat der Feind seine Communication mit Gorcum eröffnet, die Waal kann dann nicht mehr gehalten werden; man musz sich hinter der Leck zurück ziehen, und Breda kann sehr leicht wieder in feindlichen Hände gerathen. Schon früher habe ich den englischen General GRAHAM ersucht, im Fall sich nichts gegen Bergen op Zoom unternehmen liesze, mit seinen Truppen eine Stellung zu nehmen, wo durch er mit dem General VON BENCKENDORFF in Breda in Verbindung bliebe; bis jetzt habe ich darüber keine Nachricht erhalten, ob etwas geschehen oder nicht. Der General GRAHAM könnte gegenwärtig auf zwei Wegen sehr wesentlich mitwirken, entweder wenn er im Rücken des Feindes operirte, oder wenn er suchte, sich mit mir über Gertruydenberg in Verbindung zu setzen, da es dann möglich sein würde, gemeinschaftlich zum Entsatz von Breda vorzuziehen und den Feind anzugreifen.

Alles was Euer Hoheit an Truppen, Geschütz, und Munition zusammenbrengen können, bitte ich so dringend als unterthänig, ohne eine Stunde Zeit zu verlieren, sofort nach Gertruydenberg und Heusden abgehen zu lassen.

Die Erhaltung des Euer Hoheit untergeordneten, nun erst seiner Freiheit wieder erworbenen Staats hängt von der Maszregeln ab, die man nun ergreifen wird.

VON BÜLOW.

BIJLAGE XI.

Brief van den Majoor der Artillerie VAN HOEIJ *aan den Commissaris-Generaal van het Departement van Oorlog.*

Giessendam 3 Januari 1814.

Excellentie. Ingevolge de aan mij gezonden order van den Commandeerenden Generaal VON BÜLOW in opdragt der order van Z. D. H. den Heer Prince van Oranje en Nassau en Vorst van Nederland, ten einde ik zoude aanwijzing doen van de punten der attaque meest geschikt om Gorcum te beschieten heb ik d'Eer te rapporteeren dat ik zulks reeds heb gedaan en werkelijk de batterijen heb afgestoken langs den Woerkomschen dijk, van Sleeuwijksche stoep af, beginnende tot op 1000 roeden der vesting van Woerkum, mij refereerende aan de hierbij gevoegde Lijst. Dezelve heb ik ook gezonden aan den Colonel HUGUENIN te Delft, ten einde op verzoek des bovengenoemden generaals geend verwijl zoude plaats hebben, Uwer Exc. verzoekende gemelde Colonel te gelasten met de suppleering van het reeds gezondene munitie van oorlog. En daar ik van de zijde van Arkel zoodanige positie heb gevonden, reeds genomen door de geallieerden, heb ik hier bij niets kunnen additionneeren 't welk eenig voordeel zou kunnen aanbrengen.

Ik heb d'Eer al verder hierbij te voegen dat ik benoodigt heb 4 capiteins en 4 officieren der artillerie met de noodige canonnieren die gemist zouden kunnen worden om dit front van attaque te bedienen en te commandeeren, tenminste ten getale van 20 canonnieren, dewelke verzoeke te worden gezonden naar Woerkum alwaar ik d'Eer zal hebben bij hun arrivement de verdeeling te doen.

Gelieve Uwe Exc. enz.

C. M. VAN HOEIJ.

Lijst.

Bij de Inspectie van Woudrichem en Oudendijk zijn door den Majoor de volgende pointen bepaald.

Woudrichem. Lings de Waterpoort in de courtine regts van de Batterij: een schuinsch embrasure in te snijden en te armeeren met 1 kanon à 6 ℔ L.

Lings de Waterpoort bij het kanon à 18 ℔ te plaatsen: 1 kanon à 24 ℔.

In de linker courtine aldaar: 1 kanon à 24 ℔.

Batterij over de molen van Gorinchem: 1 mortier à 50 ℔ Steen en achter den westbeer 1 kanon à 12 ℔, 1 houwitser à 24 ℔ of 1 van 8 ℔ Steen.

Batterij regts de Koepoort: 1 kanon à 12 ℔ L.

Op den Oudendijk: N°. 1. Tusschen het Huis van den Oudendijk bij Aart Pellikaan — perpendiculair op de Dalemsche batterij —:

2 kanons à 24 ℔.

1 mortier à 50 ℔.

N°. 2. Tusschen beide aan den bogt des Dijks:

2 kanons à 24 ℔.

N°. 3. Afloop bij het Kraayveld:

2 kanons à 18 of 24 ℔.

1 mortier à 50 ℔.

2 houbitsers à 16 ℔ Steen, om te plaatsen waar de majoor zal goedvinden te behooren.

4 batterijkisten.

NB. Wijl zich alhier geen kogels geen bomben noch granaten geen zunders, geen pijpjes, noch eenigerhande munitien van oorlog bevinden wordt de Heer Directeur HUGUENIN verzogt na rato van het op te zenden geschut om van het een ander alsmede van beddinghout te voorzien.

v.e HOEIJ. (1)e

BIJLAGE XII.

Bericht omtrent de aankomst van geschut te Papendrecht. (2)

Sleeuwijk 9 Januari 1814.

Aan Zijne Excellentie den Heer Commissaris-Generaal voor de zaake van Oorlog.

Excellentie.

Den ondergetekende Corporaal van de 131 comp^ie kust-artillerie en Conducteur van de munitie van oorlog bestemd naar Papendregt heeft de eer Uw Exc. bij deze rapport te doen dat met de goederen op nevestaande copie zijn vermeld op hede 9 Januari 1814 te Papendregt ben gearriveerd en dat het nog ontbreekende binnen twee á drie dagen staat te volgen.

Met diepst respekt noem mij

J.e JANNÉ.e

Corporaal.

(1) Verbaal van 22 Januari 1814, N°. 63. Archief Departement van Oorlog.

(2) Verbaal van 15 Januari 1814, N°. 76. Archief Departement van Oorlog.

Staat van het geschut enz., welke ingevolge aanschrijving van het Departement van Oorlog van 24 Dec. 1813, te Brielle zijn ingescheept en vervoerd naar Papendrecht.

10 L. Met. kanonnen à 24 ℔ met afluiten.
2 mort. conische kamer 11 duims met stoelen.
2 » cylind. $7^1/_2$ » » » »
3000 kogels 24 ℔.
600 bommen 11 duims.
600 granaten $7^1/_2$ duims.
5000 ℔ Art. kruit.
Saaien zakken, pijpjes, wisschers enz enz."

BIJLAGE XIII.

Nieuwjaarswensch van Generaal VON BÜLOW *aan zijne troepen.* (1)

Es lebe der Konig!

Sämmtlichen Herren Offizieren, sowie den Unteroffizieren und Gemeinen des Korps wünsche ich Glück bei dem neuen Jahreswechsel.

Indem ich dankbar Ihre thätige Mitwirkung zur Herbeiführung der groszen Resultate des verflossenen Jahres erkenne, hoffe ich mit Zuversicht, dasz der Anfang des neuen Jahres ebenso glänzend für unsere Waffen beginnen werde, wie es das Ende des vergangenen war.

VON BÜLOW.

Hauptquartier Boemel
den 1 Januar 1814.

---

(1) Zie: SCHREIBER. *Geschichte des Infanterie Regiments von Borcke (4. Pommerschen) N°. 21.* 1813 bis 1889, bladz. 54.

BIJLAGE XIV.

Nadere opdracht aan den Luitenant-Kolonel der Genie
LE FÉVRE DE MONTIGNY. (1)

Mijnheere Ik informeer U dat het de intentie van Zijne Koninklijke Hoogheid is dat door U de tegenwoordige staat der insluiting van Gorinchem nader worde opgenomen. Dientengevolge autoriseer ik U mits dezen, U *onverwijld* naar de positiën der troupen gen^d^. plaats cernerende te begeven en aldaar voornamentlijk te inspecteeren:

1°. de tegenwoordige sterkte en positien der voorschreven troupen;
2°. of en welke middelen er zijn aangewend om Gorinchem nader te bloqueren;
3°. of door den franschen commandant van die plaats, ook nog verdere middelen, om heraannadering der stad te beletten of te verzwaren, zijn in het werk gesteld, zo door nieuwe coupuren in de dijken te graven of door het verdere ruïneren der Dalemsche sluijs; en
4°. of die coupure in den Dijk digt voor de stad waarvan gezegd is dat dezelve tot op bermshoogte gegraven zoude zijn, werkelijk geëffectuëerd is.

Ik inviteer U, na deze genomen inspectie, mij onverwijld van dezelve rapport te doen.

De Commissaris-Generaal van Oorlog
BENTINCK TOT BUCKHORST.

BIJLAGE XV.

Ontwerp-brief voor den Commandant der vesting Gorinchem. (2)

Monsieur leeGénéral. Je suis informé que parmi les mesures quee vous avez fait prendre pour la défense de la place qui vous est confiée, il s'en trouvent qui ménacent la submersion d'une grande étendue de terrain, laquelle ne servirait qu'à la ruïne totale de ses habitans, sans qu' elle vous apporteroit le moindre avantage.

(1) Verbaal van 13 Januari 1814, N°. 17. Archief Departement van Oorlog.
(2) Verbaal van 18 Januari 1814, N°. 2. Archief Departement van Oorlog.

Selon les rapports que j'ai reçus, il s'agit de la ruïne de l'écluse du coté de Dalem et du percement de la digue du coté de Schelluynen, dont les résultats, avec les moindres crues de la rivière, auxquelles on doit s'attendre journellement, seroient des plus funestes pour les habitans du Thieler- et Alblasserwaard.

Les inondations qui couvrent maintenant votre place, indépendemment d'une submersion, aussi terrible que mal vue, sont portées dans l'état de la plus haute perfection et vous n'avez plus rien à désirer tant pour soutenir un siège en règle que pour vous mettre plus en sûreté contre une attaque par surprise ou de vive force.

Comme il ne peut entrer dans les vues d'un brave soldat de sacrifier tout une contrée sans entrer (?) la moindre utilité, je vous somme Mr. le Général au nom de l'humanité souffrante:

1°. de permettre que je m'assure de l'état des choses, en y envoyant des experts qui m'en feront un rapport fidèle,
2°. s'il est vrai que vous avez fait prendre les mesures dont je redoute les effets, d'accorder que je fasse travailler par des gens, expérimentés dans la partie hydraulique, à la plus prompte réparation des brèches et coupures, qui ont été faites si mal à propos, afin de prévenir une catastrophe qui ferait horreur à l'humanité.

Songez, Monsieur le Général, au sort qui vous attend, si la situation dans laquelle ce district se trouve est telle comme je viens de vous observer, et qu'en me refusant à y appliquer les remèdes les plus propres pour le sauver de son anéantissement, vous seriez la cause des horreurs auxquels les habitans seroient livrés.

Pour ménager la ville de Gorcum je ne fais qu'en former le blocus, ce qui ne peut manquer de la livrer entre mes mains. La conquête du pays qui vous sépare entièrement de la nation à laquelle vous appartenez, par les puissances alliées, rend vain tout espérance de secours.

Une opiniâtreté de votre part à ne vouloir rendre la ville de Gorcum ne servira qu'à prolonger la situation désagréable à laquelle vous vous livrez avec votre garnison.

Quoiqu'il en soit, Monsieur le Général, je vous rends personnellement responsable des calamités que les habitans pourroient éprouver par les moyens de défense *outrés* que vous pourriez mettre en oeuvre, si vous refusez à accueillir ma demande."

BIJLAGE XVI.

Waterstand op de Merwede voor Gorinchem, gedurende de maand Januari 1814. (1)

Datum.	H. W.	L. W.	8 uur v.m.	*Toelichtingen.*
1	0.73	0.42	0.44	De waterhoogten zijn aangegeven in M., boven de 0 van de peilschaal te Gorinchem. Vermits de 0 dier peilschaal gelegen is op 0.38 + A.P., moeten de getallen, hierneven, met 0.38 worden vermeerderd om den stand ten opzichte van A.P. te verkrijgen. De hoogste stand werd bereikt op 26 en 27 Januari 1814, toen de rivier bij hoog water op 3.02 + A.P. stond.
2	0.92	0.39	0.47	
3	0.94	0.42	0.52	
4	0.97	0.42	0.71	
5	0.92	0.31	0.68	
6	1.54	0.45	0.97	
7	1.26	0.45	1.43	
8	1.18	0.42	1.15	
9	0.81	0.37	0.79	
10	0.76	0.34	0.68	
11	0.76	0.37	0.41	
12	1.41	1.28	1.28	
13	1.86	1.75	1.73	
14	1.57	1.60	1.60	
15	1.05	1.39	1.41	
16	1.31	1.33	1.33	
17	1.28	1.28	1.30	
18	1.23	1.20	1.25	
19	1.31	1.23	1.28	
20	1.31	1.26	1.28	
21	1.52	1.36	1.35	
22	1.91	1.81	1.70	
23	2.04	1.96	2.04	
24	2.38	2.33	2.38	
25	2.59	2.56	2.56	
26	2.64	2.56	2.64	
27	2.64	2.56	2.64	
28	2.43	2.49	2.41	
29	2.25	2.28	2.30	
30	2.43	2.20	2.20	
31	2.09	2.07	2.14	

(1) De opgave is getrokken uit de groote gedrukte Registers van HENDRIK LOTSY, (vermeld op bladz. 10 van de Waterbouwkunde: Rivieren en rivierwerken door J. v. D. TOORN en LELY).

BIJLAGE XVII.

Temperatuur en windrichting in Januari 1814. (1)

	Temperatuur.	Wind.	
1 Januari	$27^1/_2$° F.	z. o.	helder, 's morgens en 's avonds mist.
	30	z. z. o.	
	25	z. o.	
2 »	28	z. w.	betrokken, 's morgens mistig.
	38	z. w.	
	34	z. w.	
3 »	28	z. w.	bewolkt, 's avonds stofregen.
	38	z. w.	
	34	z. w.	
4 »	32	z. z. o.	sneeuw.
	$33^1/_2$	o.	
	$32^1/_2$	o t. n.	
5 »	32	n. o.	betrokken, tusschenbeide sneeuw, 's nachts regen.
	34	o. t. n.	
	33	o.	
6 »	$33^1/_2$	o. n. o.	betrokken, dampig nu en dan regen, 's avonds winderig.
	38	z. z. w.	
	$33^1/_2$	n. w.	
7 »	31	n. o.	bewolkt, stil.
	33	n. o.	
	24	n. o.	
8 »	21	n. n. o.	omtrent helder.
	33	n. n. o.	
	25	n. n. o.	
9 »	22	n. o.	helder.
	26	o.	
	23	o. n. o.	
10 »	22	o.	helder.
	$23^1/_2$	o. t. n.	
	20	o. t. n.	
11 »	16	o. t. z.	omtrent helder; 's middags beneveld, 's avonds betrokken.
	$20^1/_2$	o. z. o.	
	19	o. z. o.	

(1) Getrokken uit de *Algemeene Konst- en Letterbode* van 1814.

	Temperatuur.	Wind.	
12 Januari	21 °F. 23 24½	o. z. o. o. z. o. e o.æ. o.e	winderig; bewolkt; 's avonds betrokken; 's nachts sneeuw met wind.
13 »	16 22 9	n. n. o. n. o. t. n. n.en. o. e	bewolkt; tusschenbeide omtrent betrokken, iets sneeuw; 's avonds helder en stil.
14 »	3½ 14 14e	z. o. z. o. o. t. z. e	helder; 's avonds zeer winderige
15 »	15 22 24	z.æo. z. o.e z.æo.e	's morgens zeer winderig; helder; verder bewolkt; 's avondse betrokken.
16 »	25 32 26	z. o. e z. o. o.en. o.	betrokken; 's avonds iets sneeuw.
17 »	29½ 37½ 20	n. n. w. e n. w. t. n. n. n. w.	bewolkt; voormiddag een weinig sneeuwbuien.
18 »	26 31 25	o. n. o. n. o.	betrokken; in den voormiddag sneeuw.
19 »	25 29½ 25	o.en. o. e o.et. n.e o. t. n. e	betrokken; 's avonds harde wind met sneeuw.
20 »	24 27½ 26	o.en. o. e o.en. o. e o. n. o. e	's morgens zeer harde wind met sneeuw; verder betrokken, zeer winderig.
21 »	28 32 26	n. t. w.e n.e z. t. w.	bewolkt; omtrent betrokken; 's avonds sneeuw.
22 »	21 30 21	o. t. z. o. z. o. o. t. n.	betrokken.

	Temperatuur.	Wind.	
23 Januari	3 °F. 15 (1) 18	o. t. z. e o. z. o. n. o. t. z.	's morgens mist; verder helder; e 's avonds betrokken.
24 »	20 27 22	n.. n. n. o. n.en. o.e	v.m. bewolkt, sneeuwachtig; verder betrokken; een weinig sneeuw.
25 »	26 30 29	n.e n.e n. e	betrokken, nu en dan sneeuw. e
26 »	28 35 27	z. w. z. w. t. w. z. w. t. w.	bewolkt; omtrent betrokken; 's avonds zeer winderig.
27 »	27 32 28	z. z. w. t. w. z. w.	betrokken; iets sneeuwachtig.
28 »	32 36 33	z. z. o. z. t. w. z. z. w.	omtrent betrokken; 's avondse wat sneeuw.
29 »	32 34 38	z. z. o. e z.æo. z. o. e	harde wind, voormiddag met sneeuw; verder met regen.
30 »	34 37½ 34	w. n. w.e w. w. z. w.	storm met regen, sneeuw en hagel; verder betrokken harde wind, 's avonds iets sneeuw.
31 »	33½ 37 32	w. z. w. t. w. w. z. w.	bewolkt; 's avonds helder.

(1) 's Middags te 4 uur 8 graden.

BIJLAGE XVIII.

Brief van den maire van Gorinchem aan den vesting-commandant (1).

Gorcum ce 26 Janvier 1814.

Le maire de la ville de Gorcum, faisant fonctions du Sous Préfet de l'arrondissement du même nom,

à

Monsieur le Général Sénateur Comte RAMPON, Gouverneur de la ville de Gorcum.

Monsieur le Général Sénateur!

Aux malheurs, que cette ville éprouve par suite du siége actuel et notamment par le bombardement réïteré, qui l'a ravagée, un ennemi plus redoutable encore vient de menacer jusqu'à l'existence même non seulement de la ville mais aussi de tout l'arrondissement dont elle est le Chef-lieu. La rivière, couverte par des glaçons d'une épaisseur profonde, s'est accrue dans les derniers jours d'une manière qui fait présager les suites les plus funestes. A peine ces suites ont pu être arrêtées dans des temps ordinaires à force des travaux, des matériaux et surtout par des combinaisons liées pour l'ensemble par une correspondance exacte et continuelle. Mais toute cette chaine est rompue actuellement par suite de la situation isolée à la quelle cette ville est reduite, et je croirais manquer à mes devoirs si je ne vous exposais point les dangers imminents et terribles qui en résultent. Entre les exemples multipliés que les fastes de ces contrées en offrent, l'inondation désastrante de l'an 1809 est encore devant tous les yeux, lorsque la violence des glaces et des eaux, rompant la digue et les surdigues (kistingen), submergea comme dans un instant toute la ville, qui n'échappa à un bouleversement entier que par la personne du Roi et de sa guarde, qui avec les secours apportés de toute parts, ne parvinrent qu'à peine à sauver l'existence de la ville. La même catastrophe, Monsieur le Général Sénateur, se présente maintenant dans une perspective plus effrayante encore, et vous même pourrez en juger par la situation actuelle de la rivière et par la réflection que dans sa position *ordinaire*, son lit surpasse déjà de quelques pieds la hauteur des terres de cet arrondissement,

(1) Overgenomen uit het *Dagverhaal* van VAN GOUDOEVER.

de manière qu'il n'est que trop présumable que la rivière, après avoir brisé une fois les obstacles de l'art, n'établisse son lit sur les terres fertiles de cet arrondissement et fasse disparâitre à jamais ainsi une portie importante de ce département, habitée par quarante mille âmes.

J'espère Monsieur le Général Sénateur, que votre sagesse trouvera les moyens pour prévenir un évènement aussi fatal et terrible, et que vous voudrez bien, dans tous les cas, n'attribuer ma démarche actuelle qu'au désir de sauver l'existence physique de l'arrondissement dont l'administration m'est confiée par intérim.

Je vous prie très humblement, Monsieur le Général Sènateur, de vouloir bien m'accuser la réception de la présente, et d'agréer au reste les assurances du profond respect avec laquelle j'ai l'honneur d'être,

Monsieur le Géneral Sénateur,

Votre très humble et très obéissant serviteur,

P. A. RAUWS.

Antwoord van Generaal RAMPON. (1)

Gorcum le 27 Janvier 1814.

Monsieur le Maire. J'ai reçu la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire hier à 9 heures du soir, concernant le danger que la ville de Gorcum et son arrondissement peuvent courir dans le moment du dégêl. Je m'occupe de prendre tous les moyens possibles pour éviter le malheur dont le pays se trouve menacé.

Recevez Monsieur le maire, l'assurance de ma parfaite considération.

Le Général Sénateur,

Cte. RAMPON.

A Monsieur RAUWS, maire de la ville de Gorcum.

---

(1) Het origineel berust in het archief der gemeente Gorinchem.

BIJLAGE XIX.

Besluiten van den Souvereinen Vorst, betreffende het doorsteken van den Zuider Lekdijk. (1)

Den 27 Januarij 1814.

L^a. M. Secreet.

Wij WILLEM, Bij de Gratie Gods, Prinse van ORANJE NASSAU, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Overwegende, dat de tegenswoordige gesteldheid der Rivieren en bij eventuele losbarsting van het IJs, de Noorder Lekkendijk gezegd de Lekkendijk bovendams in een dadelijk gevaar zoude kunnen worden gebragt, en begerende, dat zoo veel mogelijk maatregelen werden genomen om voor te komen, dat de gezegde dijk op het Noorderboord van de Rivier de Lek gelegen in een zodanigen staat zoude geraken, dat eene oogenschijnlijke doorbraak op een of meerdere punten van dezelve zoude te vreezen zijn, en om door dezelve maatregelen het grootste gedeelte van de voormalige Provintie van Utrecht en de voornaamste districten van Zuidholland, met de daarin gelegen drooggemaakte Polders en Landen, tegens het effecte eener vernielende overstroming te behoeden.e

Hebben Wij besloten en besluiten.

Artikel 1.

De Directeur van den Waterstaat is gemagtigd, om bijaldien bij IJsgang of hoog opperwater op de Rivieren, de waterstand van de Rivier de Neder-Rhijn en Lek tot zodanige hoogte mogt rijzen, dat daardoor de Lekkendijk bovendams in een dadelijk gevaar van doorbraak zoude mogen worden gebragt, alsdan zodanige doorgravingen en coupures in den daartegens over gelegen Zuider Lekdijk aan het Spoel beneden Culemborg te doen formeren, als zullen nodig worden geacht tot ontlasting van dezelve Rivier, en tot ontzet van het bedreigde Dijkvak.

Artikel 2.

Hij zal zich ten dieneinde op het ogenblik dat dit gevaar te voorzien is, of zooveel eerder als de omstandigheden zulks zullen

(1) In afschrift aanwezig in het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.

nodig maken, naar Vreeswijk of Utrecht begeven, ten einde de gedachten van het collegie van den Lekkendijk bovendams en van zodanige Ingenieurs en andere geëmployeerdens of deskundigen van den Waterstaat, als welke hij daartoe bij zich zal ontbieden, over deze belangrijke zaak in te nemen, en naar mate van derzelver geheel of grotendeels overeenstemmend gevoelen, al of niet orders te kunnen geven tot het afgraven en doorsteken van den Zuider Lekkendijk aan het Spoel op het tijdstip, als wanneer de nood van den Lekkendijk bovendams tot zodanigen top zal zijn geklommen, dat eene doorbraak volgens alle ondervinding van deskundigen en het oordeel van bovengemelde personen, zoude te verwagten zijn, en dat dezelve volgens alle gronden van waarschijnlijkheid door zodanige doorsteking zoude kunnen worden voorgekomen; zullende van de deswegens te geven hoofdelijke advijsen Proces-Verbaal worden geformeerd, waarvan een afschrift onmiddelijk na het geven der orders tot doorsteking aan Ons zal worden gedepecheerd.

Artikel 3.

Wij verzekeren aan de Inwoonders van de Landen en districten aan de overzijde van de Lek gelegen eene billijke schadevergoeding geëvenredigd aan het nadeel, dat aan derzelver eigendommen bepaaldelijk door de alzoo te bewerken inundatie zal worden toegebragt, waaromtrent zoo wel als over het dragen en participeren ine deszelfs montant en in de kosten van weder digten en opmaken dere in de Dijken gemaakte doorsnijdingen door Ons nader zal wordene gedisponeerd.e

Artikel 4.

De Directeur van den Waterstaat is met de executie van het tegenswoordige Besluit belast.

Gegeven in 's Gravenhage den 27sten Januarij 1814 en van Onze regeering het eerste.

WILLEM.

Den 18 Febr. 1814.

L^a. S. Secreet.

Wij WILLEM, Bij de Gratie Gods, Prinse van ORANJE NASSAU, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Overwegende, dat wanneer tot ontzetting van den Noorder Lekkendijk, het maken eener afleiding, door middel eener doorsteking in den dijk van het Zuiderboord dier Rivier onvermijdelijk noodzaaklijk zoude worden geoordeeld, de juiste plaats waarop zoodanige doorsteking met het meeste nut ter bereiking van het oogmerk zoude moeten geschieden, vooraf niet kan worden bepaald, naardien zulks kan afhangen van verschillende omstandigheden, die mede te vooren niet kunnen worden voorzien.

Gehoord, de Voordragt van den Directeur van den Waterstaat.

Hebben Wij besloten en besluiten.

Artikel 1.

In het onverhoopte hierboven gemelde geval, zal de Directeur van den Waterstaat na daarop te hebben ingenomen de gedachten van het Collegie van den Lekkendijk bovendams en andere deskundigen, op de wijze vermeld bij Art. 2 van Ons secreet Besluit van den 27^e der afgelopene maand Januarij L^a. M.. zijn gemagtigd, om de afgravingen en coupures in den Zuider Lekdijk te doen formeren op zoodanige plaats als daartoe naar omstandigheden ter bereiking van het oogmerk dier mesure meest geschikt zal worden geoordeeld, en dus ook des noods boven de Stad Culemborg, blijvende voor het overige in zijn geheel, al het geen bij het zoo even gemelde tweede Art. is voorgeschreven, omtrent de omzichtigheid en de hoogen trap van gevaar voor den Noorder Lekdijk, alvorens tot zoodanige maatregel zoude worden overgegaan.

Artikel 2.

De Directeur van den Waterstaat, is met de Executie van het tegenswoordige Besluit belast.

Gegeven in 's Gravenhage den 18 February 1814, en van Onze regeering het eerste.

WILLEM.

BIJLAGE XX.

Rapport betreffende het beschieten van Gorinchem. (1)

Kantonnementskwartier,
Werkendam, 1 Febr. 1814.

Aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal van Oorlog.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer!

Ik heb de eer bij dezen UHEd. Gestrenge toe te zenden een Tableau der Attaque welke op den 29 dezer van 's nachts 12 tot 's anderen dags 4 uuren in den agtermiddag heeft plaats gehad.e

Wij hebben op de batterijen (waar de Nederlanders aangevallen hebben) e gene ongelukken, maar wel het bijzonder geluk gehad eene vijandlijk Pulvermagazijn in brand te schieten — en hoezeer ons wind en weder tegen was, heeft de goede zaak in dezen welgeslaagd.

Ik bevele nogmaals alle mijne onderhebbende officieren aan Uwer Exc. gracieuse attentie en heb de eer met uitdrukking mijner gevoelens van diep[illegible]eerbied te zijn.

HoogEdelgeb. Gestr. Heer,

Van Uwe Excellentie de zeer-gehoorz. dienaar,

C.eM. VAN HOEY.e
Majoor.e

---

(1) Verbaal van 12 Februari 1814, N°. 151. Archief Departement van Oorlog.

Rapport der gedane Attaque op de vesting Gorinchem in den nacht van 29 tot 30 Januari 1814 uit de posten en batterijen van den Groenendijk tot aan den Sleeuwijksche hoek.

Nummers der batterijen.	Vuurmonden.	Namen der Batterij-Commandanten.	Hoelang gevuurd en hoeveel schoten gedaan.	Opgegeven directie en of 't Object bereikt is.	Aanmerkingen.
N°. 1.	2 kanonnen à 24 ℔.	Lt. G. MEYER in dienst van Z. K. H. den Prins v. Oranje.	Van 's nachts 12 uur tot 's anderen dag 's middags 4 uur 127 schoten gedaan.	Op de Dalemse kerk en poort; de schooten zijn regts en links van de Poort in de stad gekomen.	
N°. 2.	1 kanon à 24 ℔. 1 mortier à 11 duim. 1 mortier à 16 ℔ St.	Lt. VALETTE K. Pr. dienst.	Van 's nachts 12 uur tot 's anderen dag 's middags 4 uur zijn gedaan 105 schooten met kanon, 74 worpen met 11 duim en 10 met mortier 16 ℔ Steen.	Het grootste gedeelte der kogelen sloeg op bij de vijandelijke werken en viel vervolgens in de stad. Bij de nagt heeft men 't Effect der bomben niet kunnen opmerken, bij den dag vielen dezelve allen in de stad. Men heeft met de grootste elevatie geen bom à 16 ℔ Steen met effect in de stad kunnen brengen, de inrigting van de mortier was volgens 't rapport de oorzaak daarvan.	Twee man zijn door 't in brand vliegen der laading à $10^1/_2$ ℔ bij het inzetten derzelve beschaadigd door den brand; de recul was bij $12^1/_2$ ℔ zo groot dat men zig van dezelve niet meer bedienen kon; de tappedekpan is wegens de geringe sterkte gebroken; eenige worpen zijn met zeer veel effect op Dalem geschied.
N°. 3.	1 kanon à 24 ℔. 1 houbits à 24 ℔.	Lt. DOLLEN K. Pr. dienst.	Van 's nagts 12 uur tot 's anderen dags half 2 à 2 uur zijn gedaan 94 schooten met het kanon van 24 ℔, 44 worpen met den houw.	Daar bij de laatste attaque met goed effect geschoten was, heeft men dezelfde richting en elevatie gehouden, en er is op order van den commandeerenden officier zo schielijk mogelijk geschoten; de meeste granaten zijn in de stad gevallen, dog door de sterke wind heeft men niet kunnen observeeren hoe dezelve gesprongen zijn.	Bij het aanzetten van den kogel is een kanonnier bij 't ongelukkig in brand vliegen der lading dood gebleven.
N°. 4.	1 mortier à 30 ℔.	Kapt. SEVERYNS in dienst van Z. K. H. den Prins v. Oranje.	Van 's nagts 12 uur tot 's anderen dags middag 3 uur, zijn gedaan 40 worpen.	De directie was op de Pelmolen batterij, dog was de wind teegen en is een der bomben in het kruytmagazijn, 't welk waarschijnlijk digter bij was, gesprongen en heeft eene verschrikkelijke explosie veroorzaakt.	Deze explosie viel des morgens circa 10 uur voor; de dampkring vulde zich in den omtrek van de Pelmolen geheel met rook, en van dit oogenblik af heeft de vijand opgehouden te schieten. De lading was 17 ℔ pulver.
N°. 5.	1 kanon à 24 ℔. 1 mortier à 11 duim. 2 houw. à 24 ℔. St.	Kapitein WERLEHOFF geadsisteerd door den scheeps-luitenant WILLINCK, in dienst van Z. K. H.e den Prins van Oranje.	Van 's nagts 12 uur tot anderen dag 's middags 4 uur. Zijn er gedaan 105 schooten met het kanon à 24 ℔, 107 worpen met granaten, en 47 dito met de mortier.	De kogels en granaten hebben hun but eeniger mate maar egter met voordeel bereikt, wijl de wind veel variatie veroorzaakt. Een granaat is in de lucht gesprongen. 47 bomben zijn meest allen in de aangegeven directie links en regts van de kerktoren neergekomen.	Een kanon à 24 ℔ is in den nagt op deze batterij gebragt moeten worden; het dooiweer en jachtsneeuw baarde veel moeijlijkheden. Bij 't vallen van een paard is een matroos ligtelijk gekwetst en een Pruisische soldaat aan het hoofd door 't paard geslagen en aan de gevolgen van dien overleden. De lading voor de mortier was 10 à $10^1/_2$ en bij het verdikken der lugt 11 ℔ pulver.
N°. 6.	1 kanon à 24 ℔.	A. A. SCHOKKER.	Van 's nagts 12 uur tot anderen dag 4 uur middag. Zijn er 138 schooten gedaan.	De schoten hebben alle in de directie voor 't grootste gedeelte hun but bereikt en waren op de verschansings en coupures gerigt.	Het sundgat van dit kanon is uitgeschoten, een matroos is geblesseerd door 't springen van een sunderstok, welke hem aan 't hoofd dog niet gevaarlijk gekwetst heeft.
N°. 7.	1 kanon à 24 ℔.	A. A. SCHOKKER, scheepsluitenant in dienst van Z. K. H. den Prins v. Oranje.	Van 's nagts 12 uur tot den anderen dag 4 uur in den agtermiddag. Zijn gedaan 154 schooten.	Als boven.	

C. M. VAN HOEY,
Majoor.

BIJLAGE XXI.

Verdrag tot overgave der vesting.

Le Général de division ZIELINSKY, dans le troisième Corps d'armée, Commandant les troupes du siége de Gorcum, Chevalier de l'Ordre de la Croix de fer, première et seconde classe de l'Ordre pour le Mérite et de St. Wladimir etc. etc. pour Sa Majesté le Roi de Prusse;

Et le Général Sénateur, Comte de l'Empire, RAMPON, Titulaire de la Sénatorie de Rouan, Grand-Officier de la Légion d'honneur, Commandant de l'Ordre Royal de la Couronne de fer, etc. etc., Commandant en Chef à Gorcum, pour Sa Majesté l'Empereur et Roi NAPOLEON;

Voulant prévenir la ruïne totale de la ville de Gorcum et de ses environs, ménacés d'inondations au prochain dégel, tant à cause des coupures faites aux digues que par la crue subite et extraordinaire des fleuves;

Vu que les communications continuelles qui doivent avoir lieu au moment de la rupture des glaces, la fourniture des matériaux propres à l'entretien des digues etc. etc. exigent une suspension d'hostilités;

Ont désigné pour dresser les articles d'une convention, savoir:

Le Général de Division ZIELINSKY: Monsieur le Comte DE KLINCKOWSTRÖM, Brigadier de l'Infanterie, et Monsieur le Comte FINCK DE FINCKENSTEYN, Chef de bataillon etc., et Monsieur DE FISCHER, Capitaine d'état-major;

et le Général Sénateur Comte RAMPON: Monsieur DE CATERS, Colonel au 2me Régiment d'Anvers, Chevalier de la Légion d'honneur, Monsieur DESTOUR, Capitaine, Commandant supérieur du génie, et Monsieur BOUCHARD, Capitaine, Commandant l'artillerie;

Les quels Commissaires, après l'échange de leurs pleins pouvoirs, sont convenus aujourd'hui 4 Février 1814 des articles suivants, sauf la ratification de leurs généraux.

ARTICLE 1.

Il y aura une suspension d'hostilités pour les négociations. Les hostilités ne pourront recommencer, que douze heures après que les parties contractantes se seront prévenues de la rupture des dites négociations.

ART. 2.

De part et d'autre on nommera incessamment des individus, qui communiqueront journellement, ou quand il sera nécessaire, sur la situation des eaux de la Merwede, du Leck etc. et qui s'entendront sur les moyens, à employer pour prévenir l'inondation.

ART. 3.

On fermera sur le champ les coupures faites dans les digues.

ART. 4.

Les assiégeans promettent de fournir les fagots et fascines nécessaires que l'on tiendra à la disposition des assiégés, sur différens points, hors les limites de la Forteresse, et dont ces derniers ne pourront faire usage qu'en présence des individus des deux parties mentionnées au 2me article.

ART. 5.

Vu que les conditions énoncées se trouvent être à l'avantage des assiégés et servent à leur conservation, Monsieur le Sénateur Comte RAMPON s'engage à rendre la place de Gorcum au premier Mars prochain, si d'ici à cette époque il n'est point débloqué par un corps d'armée venu à son secours.

Refusé quant à l'époque.

La place sera rendu le 20 du mois de Février à dix heures du matin, aux troupes de Sa Majesté le Roi de Prusse, avec toute l'artillerie, les munitions, les cartes, plans, mémoires du génie et de l'artillerie, archives et autres papiers du Gouvernement, toutes les caisses, toutes les propriétés publiques, quelque soit leur dénomination, dans l'état où elles se trouvent, sans restriction, les bateaux et autres embarcations appartenant au gouvernement. On remettra de même les vivres qui resteront alors.

ART. 6.

La garnison sortira avec tous les honneurs de la guerre, armes et bagages etc. et se rendra en France, par la route la plus directe.

Refusé.

La garnison sortira avec tous les honneurs de la guerre, la cavalerie montée, et déposera les armes hors de la porte d'Arkel. Les officiers conserveront leurs épées; les sous-officiers et soldats décorés conserveront leurs sabres. La garnison sera envoyée prisonnière de guerre dans les Etats de Sa Majesté le Roi de Prusse, en deçà de la Vistule. Les soldats et officiers conserveront leurs bagages, leurs propriétés et leurs chevaux.

(*Les officiers seulement pourront avoir leurs chevaux.*)

ART. 7.

Il sera accordé à la garnison les vivres, logemens, fourages et moyens de transport, savoir deux voitures par bataillon et une pour l'état-major, et deux si cela était nécessaire. Les officiers qui ont droit d'avoir des chevaux, il leur en sera donnés par les différens Etats, par où passeront les troupes. La troupe sera nourrie et payée de même que la troupe prussienne.

Les officiers recevront la solde des officiers prussiens, qui ne sont point en activité de service.

ART. 8.

Les malades qui resteront à Gorcum seront traités avec tous les soins dus à leur état, et il restera avec eux des officiers de santé nécessaires, pour les traiter à leur guérison; ils suivront le sort de la garnison à l'exception des blessés, qui auront la faculté de retourner en France, lorsqu'ils seront guéris. Il sera fourni aux uns et aux autres des moyens de transport etc. etc. Il sera dressé un état nominatif de tous les malades, par un Commissaire des guerres français et un commissaire prussien.

ART. 9.

Les avant-postes des deux parties continueront jusqu'à l'évacuation de la place, d'occuper les positions qu'ils ont aujourd'hui.

ART. 10.

Le nombre des troupes, qui se trouvent former dans ce moment le siége et le blocus de Gorcum, ne pourra être diminué avant la reddition de la place.

ART. 11.

Immédiatement après la ratification, un officier français sera envoye par Monsieur le Général Sénateur Comte RAMPON, pour donner connaissance au gouvernement de la présente convention.

Refusé.

ART. 12.

Considérant que la garnison de Gorcum n'est composée que de gardes nationaux et de vétérans, et conséquemment de pères de famille, l'échange en sera fait aussitôt que les circonstances le permettront.

ART. 13.

Les officiers de santé, les employés d'administration, sécrétaires et domestiques, rentreront en France avec leurs chevaux et propriétés.

ART. 14.

Les prisonniers des troupes alliées qui peuvent se trouver dans la place, seront mis en liberté, après la ratification.

ART. 15.

Il sera dressé par Monsieur le Général Sénateur Comte RAMPON, des bons pour toutes les réquisitions qu'il aura été dans le cas de faire dans la place ou dans ses environs.

ART. 16.

Des Commissaires de part et d'autre seront nommés pour faire un inventaire de tous les objets, appartenans aux diverses administrations des effets publics, magasins, etc. etc. Ces Commissaires, après las ratification signée, feront l'inventaire de tous les objets mentionnés ci-dessus, et dont la remise leur sera faite deux jours avant celle de la Place.

ART. 17.

La ratification de la présente convention devra être faite dans trois fois vingt quatre heures.

ART. 18.

Ceux des articles ci-dessus qui présenteraient un sens douteux seront interprêtés à l'avantage des assiégés.

Fait à Schelluinen le 4 Février
à quatre heures de l'après midi 1814.

Le Comte KLINCKOWSTRÖM, FINCKENSTEYN, DE FISCHER,
DE CATERS, DESTOUR, AUGUST BOUCHARD.

Approuvé en ratifié.

ZIELINSKY
Le Général Sénateur
Comte RAMPON.

BIJLAGE XXII.

Certificaat voor den maire van Gorinchem. (1)

Le Général Sénateur Comte RAMPON, Commandant en Chef à Gorcum certifie que Monsieur le maire de la ville de Gorcum ne lui a jamais dénommé aucune personne, ni provoqué l'arrestation d'aucun de ses administrés, mais que bien au contraire lors de l'attroupement et l'émeute d'une partie des habitans, qui eut lieu le premier février, il a montré trop d'indulgence en ne me nommant aucune personne qui y a pris part, et qui cependant étaient coupable et méritaient d'être puni.

Gorcum le 17 Février 1814.

Cte. RAMPON.

---

(1) Het origineel is aanwezig in het archief der gemeente Gorinchem.

BIJLAGE XXIII.

Marschtableau voor de transporten krijgsgevangenen. (1)

Utrecht 21 Feb. 1814.

De Commissaris-Generaal der Russische- en Pruisische Legers

aan

den Heer Commissaris-Generaal van het Departement van Oorlog.

Hoog EdelGestrenge Heer.

Hiernevens heb ik de eer U. H. EdGestr. te doen toekomen, de voor de krijgsgevangen Fransche troepen, uitgemaakt hebbende het garnisoen van Gorcum, geregelde marschroute over het grondgebied van den Staat, dewelke op deze wijze is ingerigt geworden, daar dezelve uithoofde der overstromingen, op geene nadere puncten is kunnen worden opgemaakt.

Ik heb de eer met de meeste hoogachting te zijn.

De Commissaris-Generaal voornoemd,

D' ABLAING VAN GIESSENBURG.

---

(1) Verbaal van 26 Februari 1814, N°. 105. Archief Departement van Oorlog.

Marschroute voor de Fransche krijgsgevangenen, uitgemaakt hebbende het guarnisoen van Gorcum, door Holland naar Pruissen.

Colonnes.	1ste Colonne.	2de Colonne.	3de Colonne.	4de Colonne.	5de Colonne.
Sterkte.	Graaf RAMPON 15 officieren.e	100 officiers 140 man escortee 4 officiers.e	800 man 140 man escorte 4 officiers.	1000 man 140 man escorte 4 officiers.	900 man 140 man escorte 4 officiers.
Benoodigde wagens en paarden.	zes en twintig voorspan paarden.	16 boerenwagens.	20 boerenwagens.	20 boerenwagens.	20 boerenwagens.
1814.					
Datums.					
20 Februari.....	Utrecht.	Utrecht.	Culemborg.	Vianen.	Leerdam.
21 »	Nijkerk.	Nijkerk.	Utrecht.	Culemborg.	Vianen.
22 »	Elburg.	Elburg.	Nijkerk.	Utrecht.	Culemborg.
23 »	Zwolle.	Zwolle.	*Rustdag.*	Amersfoort.	Utrecht.
24 »	*Rustdag.*	*Rustdag.*	Harderwijk.	*Rustdag.*	*Rustdag.*
25 »	Ommen.	Ommen.	Elburg.	Harderwijk.	Amersfoort.
26 »	Almelo.	Almelo.	Kampen.	Elburg.	Harderwijk.
27 »	Oldenzaal.	Oldenzaal.	Zwolle.	Kampen.	Elburg.
28 »	Bentheim.	Bentheim.	*Rustdag.*	*Rustdag.*	*Rustdag.*
1 Maart			Ommen.	Zwolle.	Kampen.
2 «			Almelo.	Ommen.	Zwolle.
3e »			Oldenzaal.	Almelo.	Ommen.
4e »				Oldenzaal.	Almelo.
5e »					Oldenzaal.

BIJLAGE XXIV.

Dankbetuiging van den Souvereinen Vorst aan Generaal VON BÜLOW, *en besluit betreffende de toekenning eener lijfrente.*

Haag 6 Februar 1814.

Mit besonderen Vergnügen habe Ich die wegen der Uebergabe der Festung Gorkum zu Stande gekommene Kapitulation erfahren. Hierdurch betrachte Ich die Eroberung von Holland nunmehr als völlig sichergestellt. Euer Excellenz verdanken wir hauptsächlich dies grosze Werk. Ihre einsichtsvollen mit Ruhm gekrönten Operationen haben dem Feinde Holland völlig entrissen, und Euer Excellenz dadurch die grösten Ansprüche auf meine Dankbarkeit und Erkenntlichkeit erworben. Jederzeit werde Ich Denenselben dafür verpflichtet bleiben. Empfangen Sie indessen auch schon jetzt die Ausdrücke meines verbindlichsten Dankes, den Ihnen der Ueberbringer dieses, mein Adjutant, der Oberst VON FAGEL mündlich noch näher zu bewähren beauftragt ist. Betrachten Sie dasjenige was derselbe Euer Excellenz zu überreichen die Ehre haben wird, als einen einstweiligen Beweis meiner nie erlöschenden Erkenntlichkeit. Euer Excellenz haben übrigens bisher bei jeder Gelegenheit mir so günstige Gesinnungen gezeigt, dasz Ich hoffen darf Sie werden auch ferner mein Interesse nach Möglichkeit befördern. Ich empfehle Ihnen dasselbe hierdurch von neuem, und ersuche Sie, Sich meiner vollkommenden Hochschätzung jederzeit versichert zu halten.

WILHELM.

N°. 3.

Wij WILLEM, bij de Gratie Gods, Prins van ORANGE NASSAU, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

In aanmerking nemende de uitmuntende diensten, welke de Luitenant Generaal VON BÜLOW, Commandant en Chef van een corps Pruissische Troupen aan Ons bewezen heeft, door onverwijlde en krachtdadige hulp toe te brengen aan de, tegen vreemde overheersching opgestane Nederlanders; door met voorbeeldelooze werkzaamheid en moed bij te dragen tot de geheele verdrijving van den vijand, en tot de bevrijding van ons grondgebied, en door alle deze daden te bekronen met de verovering van de vestingen 's Hertogenbosch en Gorcum.

En willende hem een treffend en duurzaam bewijs geven van de hooge achting die Wij voor hem hebben opgevat, en van de diep gevoelde erkentelijkheid die hem wordt toegedragen door de geheele Nederlandsche natie;

Hebben besloten en besluiten:

ART. 1.

De Luitenant-Generaal VON BÜLOW zal verzocht worden eene jaarlijksche Lijfrente aan te nemen van duizend Hollandsche Ducaten, betaalbaar, zijn leven gedurende, op dezelfde Termijnen en op denzelfden voet als de Pensioenen die Wij, tot belooning van veeljarige diensten en vaderlandschen iever bereid hebben verleend of verder verleenen zullen.

ART. 2.

Te dien einde zal gemelde Rente tot het zoo even bepaalde montant, in het Grootboek der Pensioenen ingeschreven en gerekend worden te zijn ingegaan op den 30 November 1813, als den dag op welken de Franschen stormenderhands uit de Geldersche hoofdstad Arnhem zijn verdreven geworden.

ART. 3.

De Directeur Generaal der Nationale Schuld is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk ter kennis van de Rekenkamer gebragt, en voorts op pergament geschreven en door Ons onderteekend aan welgemelden Luitenant-Generaal VON BÜLOW ter hand gesteld zal worden.

Gegeven in 's Gravenhage den 6 Februari des jaars 1814 en van Onze Regeering het eerste.

WILLEM.

Ter ordonnantie van Zijn Koninklijk Hoogheid.

A. R. FALCK.

(1) Zie bladz. 347 van *Leben des Generals Grafen* BÜLOW VON DENNEWITZ *von* K. A. VARNHAGEN VON ENSE, Berlin, 1853.

N°. 4.

Wij WILLEM enz.

Gezien Ons besluit van den 6 Februarij 1814 N°. 3 houdende bepaling eener jaarlijksche rente van *Duizend Ducaten*, door den Generaal Grave VON BÜLOW-DENNEWITZ, zijn leven gedurende te genieten.

En willende denzelven Generaal een blijk Onzer tevredenheid en erkentelijkheid geven voor de nieuwe diensten welke hij aan Ons en aan Ons Rijk bewezen heeft door zijn beslissend aandeel aan de glorierijke overwinning bij *Belle-Alliance.*

Hebben goedgevonden en verstaan Ons gemeld besluit in dezer voege te amplieëren dat de, aan den Generaal Grave VON BÜLOW-DENNEWITZ toegelegde Rente van Duizend Ducaten 's jaars, niet alleen aan hem zelve gedurende zijn leven, maar ook aan zijne mannelijke afstammelingen in de regte linie tot op het geheele uitsterven derzelve, regelmatig en zonder afbreking zal worden voldaan en uitbetaald.

Amsterdam 8 Julij 1815.

WILLEM.

van wege den Koning

(*get.*) A. R. FALCK.

BIJLAGE XXV.

Besluit van den Souvereinen Vorst van 8 April 1814, betreffende eene geldelijke belooning voor de Pruisische troepen. (1)

N°. 4.e

Wij WILLEM, bij de Gratie Gods, Prins van ORANGE-NASSAU, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Gezien een aan Ons overgelegde Staat der Pruisische troupes, welke mede het beleg van Gorcum hebben helpen uitmaken.

(1) Zie Verbaal van 23 April 1814, N°. 31. Archief Departement van Oorlog.

ART. 1.

Hebben besloten en besluiten.

Wij accordeeren eene somma van twaalf duizend een honderd, twee en zeventig guldens en tien stuivers (*f* 12172,50) om daaruit, door tusschenkomst van den Majoor DUMOULIN te betalen, eenee gratificatie van dertig stuivers, voor ieder man op den gemeldene staat vermeld, en welke mede het beleg van Gorcum hebben uitgemaakt.

enz.

Aanwijzing der voor de vesting Gorcum gestane onderofficieren, muzikanten en Gemeenen.

Benaming der Corpsen.	Onderoffic.	Muzikanten.	Gemeenen.
twee bat^{ons} 3^{e} Oost Pruis. Inf. Regt.	104	40	1605
een bat^{on} 4^{e} » » » »	60	17	950
drie bat^{ons} 4^{e} Reserve Inf. Regt.	150	38	1964
twee » 3^{e} O. Pruis. Landw. Inf. Regt.	104	17	993
een bat^{on} Neumarkisch Landw. Inf. Regt.	42	10	772
Jagerbataljon VON REICHE.	72	15	721
6 ℔ Voetbatterij N° 5.e	26	2	130
2de Koermarksche Landw. Cav. Regt.	36	7	240
	594	146	7375
		8115	

NASCHRIFT.

De voorafgaande bladzijden waren afgedrukt toen in het licht verscheen:

Gijsbert Karel van Hogendorp na 1813. Brieven en Gedenkschriften, uitgegeven door Mr. H. Graaf VAN HOGENDORP. Eerste Deel. 1813—Maart 1815. 's Gravenhage, MARTINUS NIJHOFF. 1901.

Omtrent de overgave van Gorinchem en het beloonen van Generaal VON BÜLOW bevat dit hoogst belangrijke boekwerk het navolgende:

Bladz. 291. Brief van den Souvereinen Vorst aan VAN HOGENDORP 4 Febr. 1814.

». . . . . Wegens Gorcum en de vrije aftocht aan de geboren Franschen te accordeeren hebbe ik gisteren met den (Engelschen) Ambassadeur gesprooken; de wigtigheid van de spoedige overgave dier stad wegens de mogelijke inundaties, bijzonder van Alblasserwaard, en de enorme verliezen voor Land en particulieren indien dit ongeluk geschied. Dog hij scheen niet te denken dat het gevaar groot genoeg was om van het aangenoomen principe der Mogendheeden, alle Garnisoenen krijgsgevangen te maken, af te gaan en daardoor het beëindigen onzer angsten teweeg te brengen."

Bladz. 292. Brief van VAN HOGENDORP aan den Souvereinen Vorst 4 Febr. 1814. 10 uur v.m.

». . . . . Zoude er wel veel geboren Franschen in Gorcum zijn? Mij dunkt het ware de moeite waard daarnaar te vernemen en dan de vraag te beslissen. Ik meen zeker te weten dat het garnizoen meestal uit Nationale Gardes van Braband bestaat. Wij zouden moeten den naam van geboren Fransch bepalen tot de oude grenzen van Frankrijk."

Bladz. 295. Brief van VAN HOGENDORP aan den Souvereinen Vorst. 5 Febr. 1814. half 11 uur v.m.

». . . .e. Ik wensch U.K.H. geluk met de overgave van Gorcum. Zeer zeker zullen dezelfde pretensiën vernieuwd worden omdat de buit nog veel grooter is. . . . .

P.S. Ten einde de pretensiën van den generaal BÜLOW op te ruimen ben ik U.K.H. den raad schuldig om hem eenige groote personeele distinctie te geven tot een blijk van erkentenis voor zijnen spoedigen opmarsch van Munster naar Utrecht, die buiten twijfel onzen Staat bevestigd heeft, en die hij ondernomen heeft zonder eenige order hoegenaamd. Hij is ongemeen gevoelig op het stuk van eer, en dit maakt de zaak gemakkelijk voor U.K.H. Ik geloof zelfs ingevolge verscheidene officiëele artikelen omtrent deze expeditie, dat het Pruisische Hof en misschien de Koning in persoon eenige publieke blijken, dat U.K.H. veel waarde aan den optocht der Pruisische troepen in dat critiek oogenblik hecht, met het uiterste genoegen zoude ontvangen. . . . ."

Bladz. 298. Brief van den Souvereinen Vorst aan VAN HOGENDORP. 6 Febr. 1814.

». . . . . Omtrend de Generaal VON BÜLOW en deszelfs corps deel ik U W.E.G. meening dog de quo modo is de vraag. Ik denke hem een Adjudant te zenden om hem te complimenteeren en bij die gelegenheid die zaak op de eene of andere wijze te schikken. . . . ."

Bladz. 301/302. Brief van den Souvereinen Vorst aan VAN HOGENDORP. 7 Febr. 1814.

»De indirecte tijding bekomen hebbende van de capitulatie vane Gorcum zal ik heeden morgen den major WAUTIER expedieeren. . . .

P.S. Behalve een gouden deegen heb ik gemeend een realer bewijs van erkentelijkheid aan den generaal VON BÜLOW te moeten aanwijzen, en heb diensvolgens gedocht het best te zijn hem eene levensrente van 1000 Ducaten te offereeren."

Bladz. 304. Brief van VAN HOGENDORP aan den Souvereinen Vorst 7 Febr. 1814. 7 uur n.m.

». . . . . Mij dunkt dat U.K.H. een zeer goede partij genomen heeft omtrent den generaal BÜLOW."

JE MAINTIENDRAI